

5561
886-94

58 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 58

ЖИТИЈЕ
ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ТРЕЋА

Пажња!

Пажња!

КЊИГА НАС МОЛИ.

Молим Вас, људи и деђо, не дирајте ме прљавим рукама. Биће ме стид, ако ме после тога узму други читаоци. Не подвлачите моје редове мастилом или оловком — то ми убија лепоту. Када читате, не наслањајте се лактовима на мене, и не остављајте ме отворену на сто тако, да ми лице буде доле. И Вама лично то се неби допадало, кад би се тако с Вама поступало. Међу моје странице не мећите нити оловку нити што дебело. Ако сте завршили читање, а бојите се да ћете изгубити место где сте стали, немојте бележити ноктом, него метните листић хартије, да бих се могла одмарати мирно. Обавијте ме хартијом, ако ме будете носили кад је влажно време, јер ми оно наноси штете. Не заборављајте, да Вас морам послужити многим другим читаоцима. Дакле, помозите ми да останем свежа и чиста, а јаћу Вама са захвалношћу помоћи, да будете просвећени и срећни.

ИЗ БИБЛИОТЕКЕ

»ВЕСЕЛИНОВИЋ«

БЕОГРАД — Теразије

ТЕЛ. 25-807.

Сигнатура

Презиме и име писца

ЧУВАЈТЕ КЊИГУ!

Герасим

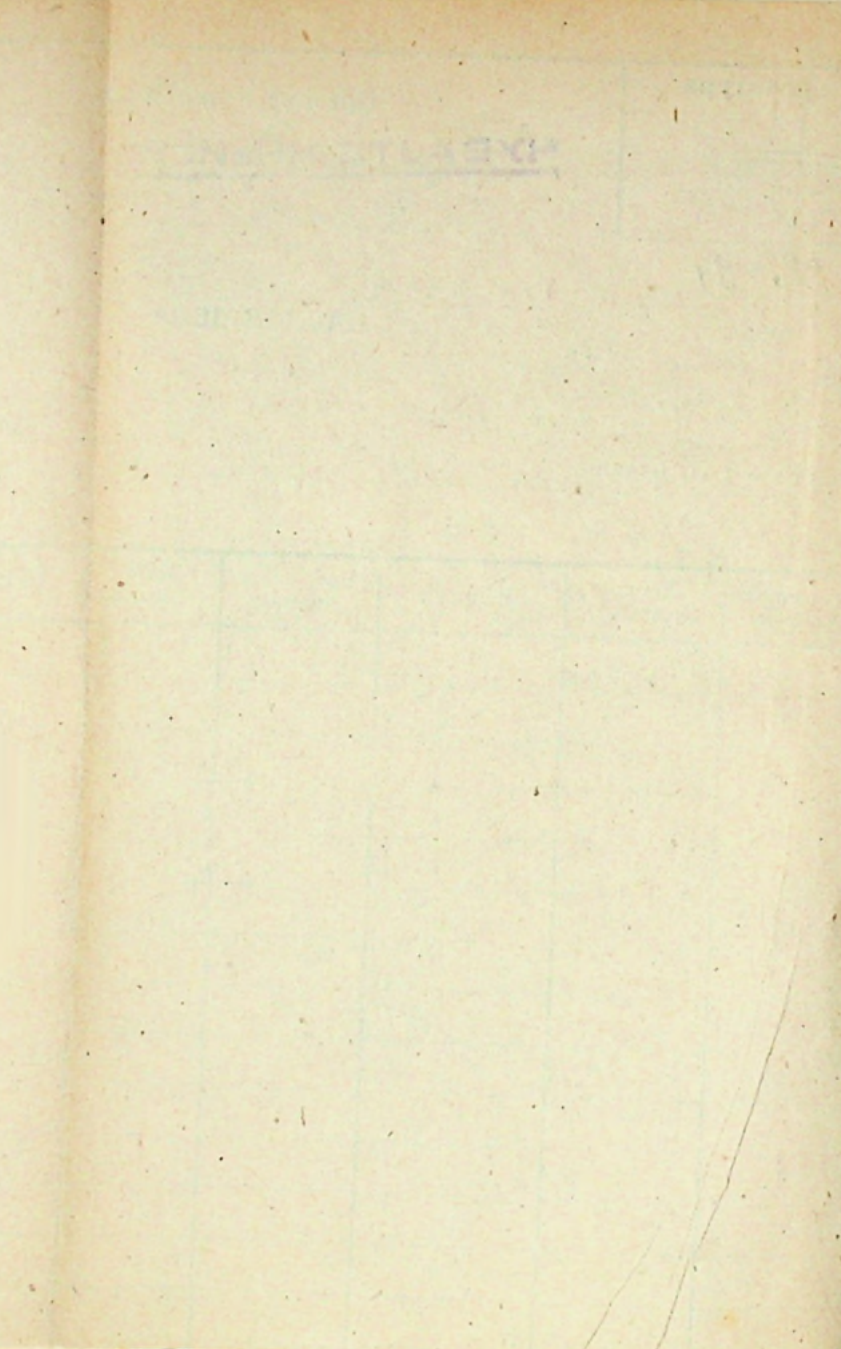
Зелен

НАСЛОВ ДЕЛА

Мини-гэ

Место и год. издања

[illegible]

113

8.1.1. 1.1.1. 1.1.1.
8.1.1. 1.1.1. 1.1.1.

1.1.1. 1.1.1. 1.1.1.
1.1.1. 1.1.1. 1.1.1.
1.1.1. 1.1.1. 1.1.1.

ЖИТИЈЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ТРЕЋА

НАБАВЉЕНО

14-XII-1948

Бр. инвентара

11-1848

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРУГАРОМ ШТАМПАРИЈИ КЊИЖИЦЕ СРБИЈЕ

1990

РАДА ЛЕСКОВЦА

Бр 5561

Струка

886-94

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСЧОВЦА

Бр. 3028

Одељење С Струка VIII

УРЕДНИКОВ ПРЕДГОВОР

Овом је свеском завршено *Житије Герасима Зелића архимандрита*, јер је у њу ушао (стр. 1.—83.) и остатак *прве књиге* (живот Зелићев од г. 1810. до г. 1817.),¹ коју је први пут сам издао у Будиму 1823. г.,² и — цела *друга књига* (стр. 84.—249.) из рукописа који је Зелић, пишући га г. 1823.—1825., назвао *Додатак првој части мога Житија* и који се сада овде први пут објављује. У овом је *Додатку* испричан живот Зелићев од г. 1817. (управо од г. 1815.) па до краја 1824. с неким у првој књизи пропуштеним подацима из ранијих година.

Као што је поменуто и у предговору првој свесци овога издања (стр. V.), рукописни овај *Додатак* Зелићеву *Житију* добила је управа С. Књ. Задруге посредовањем г. *Тихомира Остојића*, про-

¹ Почетак је прве књиге (живот Зелићев од рођења, тј. од г. 1752., па до г. 1787.) у *првој свесци* овога издања (Београд, 1897., 36. књ. С. Књ. Задруге), а наставак јој (живот Зелићев од г. 1787. па до г. 1810.) у *другој свесци* (Београд, 1898., 44. књ. С. К. 3.).

² Још је Зелићево *Житије* (прва књига), пре овога Задругиног издања, прештампано (новим правописом и с исправљеним језиком) и у *Народној Библиотеци* Браће Јовановића у Чапчеу (св. 121., 123., 125., 127., 129. и 131.).

фесора у Новом Саду, и добротом сада на жалост
всѣ покојнога пријатеља српских старина и це-
њенога књижевног радника српскога *Др. Илије*
Огњановића, лекара у Новом Саду. Како је пак
рукопис дошао у руке пок. Огњановићу, најбоље
ће се видети из писма покојникова, које је 17.
маја о. г. о том писао уреднику овога издања:

— — — — —
Године 1896. донесе ми овај рукопис пречасни
г. Никола Тодоровић, бивши онда администратор једне
парохије у Новом Саду и писар у владициној канце-
ларији (конзисторији), а сада свештеник у Обровцу
(у Бачкој), и знајући да ја старине наше, особито
књижевне, поштујем и ценим, понуди ми да тај ру-
копис прегледам и, ако будем хтео, да чиним и књи-
жевну употребу са њиме.

Он је рукопис тај нашао у владицином двору
у једној собици међу неким хартијама, доводећи ове у
ред и, видевши шта је, наумио је да га сачува и о
њему на јавност што изпесе, те с тога замоли тада-
шњег епископа пок. Германа Опачића за допуштење,
што му овај и даде. Онда је г. Тодоровић донео ру-
копис тај к мени, као бившему уреднику српског књи-
жевног листа¹ и као власнику једне скромне збирке
старих рукописа српских.

Ја сам онда у 15. броју *Бранкова кола* кар-
ловачког (1896.) под натписом „Додатак Житију Ге-
расима Зелића“ изнео ту ствар на јавност. (У том
чланку има на стр. 470. двапут погрешно речено г.
1826. уместо 1820., што сам ја међу тим одмах у

¹ Покојни Др. Огњановић био је раније за дуже време
уредник новосадског *Јавора*. — Ур.

идућем броју листа исправно). Кад сам с тим био готов, вратио сам рукопис г. Тодоровићу, но како је у то време говор био да ће београдска „Књажевна Задруга“ издати у новом издању Зелићево „Житије“, то сам се са г. Тодоровићем разговорио и о томе, да би добро било, кад би се рукопис овај уступио „Задрузи“, да га штампа као наставак и додатак Зелићеву „Житију“, и г. Тодоровић, по договору нашем и по одобрењу владицином, преда рукопис тај проф. Тихомиру Остојићу, поверенику Књиж. Задруге, да га пошаље у Београд, као што је овај и учинио.

Још остаје питање: како је и где је пре тога био чуван Зелићев рукопис? На то питање сво шта, нагађајући, одговара г. Огњановић:

Како је тај рукопис доспео у новосадски владицин двор — не знам. Можда је пок. др. Јован Хаџић - Светић, којем је пок. Зелић рукопис тај поверио да га чува и временом даде штампати (као што се то из самога рукописа види), оставио рукопис тај код својега ујака и добротвора пок. владике новосадског Гедона Петровића († 1832.), те се ту повлачио још од онога доба. Но онда је чудо, како се до данас сачувао, кад је г. 1849. Н. Сад, па и цео владицин двор, изгорео. Или га је пок. Хаџић дао владици Платону Атанацковићу (после буице), те га је овај задржао, а после смрти његове рукопис се међу другим хартијама повлачио.

Овај „Додатак првој части“ Зелићева Житија или управо *друга књига* свега Житија сачувана је у рукопису, који има 180 пуно исписаних страна или 90 листова велике четвртине, обичним

концем ушивених (хартија је старинска писана, јака, од 1. до 92, 157.—164. и 173.—180. стране бела, а од 93. до 156. и 165.—172. стр. зеленкаста) и табак и по и пет листова без нагиначије, на којима су прилози о којима се говори у тексту на стр. 232. овога издања. — Рукопис је рађен сав једном руком (не Зелићевом, — јамачно му га је, по његову диктовању, писао онај *дјак*, кога помиње овде на стр. 173.), доста збијен, али онет читак и ретко где исправљан Зелићевом руком. Сем тих мањих исправака његова је рука и у потпису на стр. 17. рукописнога додатка (овде на стр. 104.) и на стр. 151. (овде на стр. 222.). — На првој пак страни предњег непанагинованог листа, пре почетка самога рукописа, има овај запис (руком истогa преписивача):

У Бечу на 26. Јулиа и. с. 1823.

Сей додатак мога Житија Ћ епоке 1817. до данасъ кои предамъ на аманетъ и сохраненіе Господину Иоанну Ачжифу, препоручујући му да га овако у вѣлости со другима сопородницима на свѣтъ изда, — а испод тога је старачком дрхтавом руком Зелићевом овај потпис:

Герасимъ Зеличъ

*архим. мѣтра Свѣто Успенскаго
звоника Круки, и бивши вика-
рно генер. у Далмаци, и Боки
Которскои.*

По овоме, овде са свим верно приказаном, запису може се видети и какав је био правопис у свем рукопису — у главном дакле онакав иста, какав је био и у *Житију*, штампаном г. 1823.

(у првој књизи). Сада је п овај *Додатак* (друга књига Житија) преписан и овде штампан на онај исти начин, на који је то урађено у прве две свеске и како је показано на стр. V.—VII. уредникова предговора првој свесци.

Како је број писама, повеља, молаба и других докумената, које Зелић у тексту наводи и на њих се у даљем причању позива, у овом Додатку још већи него у првој књизи, — за обичнога би читаоца било сувишно и досадно, да су сва та писма, на било и у преводу (већина их је на талијанском језику), штампана у тексту овога издања. Тако су штампана само она, која су била преко потребна за разумевање догађаја о којима се у тексту прича (тако нпр. молбе карловачком архијепископу Стратимировићу и аустријском цару на стр. 124.—130. и 176.—190.; писма Матије Ђурића на стр. 144.—148. и Павла Соларића на стр. 194.—199.). Други су опет знатијни документи, да не би у књизи много простора заузели, наведени (у угластим заградама или под врстом ситнијим словима) само у изводу на српском језику (тако нпр. преписка под бр. 46.—54. на стр. 118. до 120., молба под бр. 56. на стр. 156. и циркулар под бр. 77. на стр. 338.—239.).

Сви остали документи, који овде у тексту нису наведени, као и оригинали ових у српском преводу или у изводу штампаних, остављени су да буду издани, верно оригиналу, у *Прилозима* Зелићеву Житију, које је уредник мислио штампати на крају свега списа, дакле у овој трећој свесци Житија. Али би тиме, баш и да се много

ситица слова употребе, ова свеска, несразмерно према првим двома, а без потребе за већину Задружних чланова, била увећана за још десетак табака. Зато је и одлучено све те прилоге, који и онако интересују само стручне читаоце, штампати у нарочитом, *зисебном, прилошку* Зелићеву Житију, који би био издан у мањем броју примерака изван књига редовних Задружних кола.

Као што ће се видети из самога Додатка, Зелићево је причање у њему друкчије него у првој књизи — фрагментарно и перпетурано, писано у хити и додавано како се кад чега сећао, а не где је чему било место по реду и по времену приповеданих догађаја. Зато су и нека писма у рукопису неуредно дошла једно за другим, па што и сам Зелић читаоцу обраћа пажњу (овде на стр. 175. и 231.) и моли да се она при штампању поставе у ред. Тога ради су овде сада нека од тих писама непременштана и стављена где треба да су, назећи инак да се много не квари ред у самом рукопису. Тако су, нпр., писма Матије Ђурића из Задра сада уметнута у Зелићево причање о догађајима у г. 1820. и 1821. на стр. 143.—148., док је у оригиналу (у рукопису) прво, дакле раније, писмо чак у одељку „Писма, молбе, сведочанства и други документи,“ као и то по реду (овде сада на стр. 175.), а друго његово, доцније, писмо у рукопису је много пре првога: непосредно из прениске Краљевићеве о улији (овде на стр. 120.). Зато је сада уметак у угластим заградама с натписом „Догађаји у Далмацији год. 1821.“ и с тим писмима Ђурићевим раставио крај последње ре-

ченице на стр. 143. („што ми није познато“) од почетка прве реченице и даље на стр. 148. („и последије овога, года 1821...“), које су у оригиналу одмах једна до друге у једном одељку. Тако је и препирка Зелпћева с Краљевићем сад удешена (стр. 104.—117.), лакшега разумевања ради, тачка по тачка као две засебне целине, док су у оригиналу све тачке унестене једна с другом као питања и одговори.

Најпосле, треба казати да у оригиналу нема никаквих натписа одељцима, те их је сам уредник сада према садржају удешавао и у угласте заграде стављао, као што је уредничко и све остало што је овде онде стављено смисла ради у угласте заграде.

Напомене под врстом (ситнијим текстом) објашњују и у овој свесци, као и у првим двема, све што се уреднику чинило да треба објаснити (значање речѝ, географска и историјска имена итд.). Неће бити сувишно што су понеке речѝ, у већем размаку, и више пута објашњиване. И сам уредник жали што су гдекоје ствари (особито имена неких истор. лица) ипак остале недовољно протумачене, али се нада да таквих случајева неће бити много. А ко је оваке послове радио, знаће како је често врло тешко наћи потребне тачне податке и за ствари које се у први мах свакоме чине обичне и познате.

Како је Зелпћ свој живот и у овом Додатку описао само до г. 1824., тј. до невољнога му преласка у Будим, остатак његова живота остао је непознат (да ли је, нпр., предузимао још какве

огледе за повратак у постојбину), јер се о томе ни у савременој му ни у доцнијој литератури нашој не налази ништа записано. Зато је уредник мислио да ће бити умесно додати на крају свега списа оно Зелићево писмо из г. 1825. Јовану Хаџићу, које је први пут објавио на свет пок. Dr. Ил. Огњановић у новосадском *Јавору* за г. 1890. Из њега се дајбуди може видети у каквим је приликама и у каквом душевном расположењу провео последње дане своје овај много напаћени српски родољуб. Колико нам још симпатичнија долази слика овога мученика за православну веру српску, када видимо да он баш исте године, после тога писма, у ком се онако жали на „Маџаре и Латине“ у Будиму, оставља сву спротивијску уштећевину своју на народну просвету и оснива две задужбине, које ће му до века сачувати светло име у српском народу. Прва је намењена, као што се види и из основнога јој писма (овде на стр. 243. до 248.) образовању младих свенитеника из Далмације,¹ а другом треба да се издржава народна школа у селу Жегару (месту рођења Зелићева).²

Зелићев добротворски чин поздрављен је с радошћу и хвалом, коју му је одао не само једини у оно доба српски књижевни орган, *Летопис Ма-*

¹ Према „Извештају о стању српских народно-црквених фондова и фундација за 1899. годину“ (Ср. Карловци, 1900.) стање Зелићеве задужбине износило је на дан 31. децембра 1899. год. 32.631,63 фор., од чијег се прихода на стипендије манастирских ђака из Далмације, који уче богословију у Ср. Карловцима, троши годишње по 800 форината.

² Овом другом Задужбином рукоје ц. и кр. намесништво у Задру. Она још није ступила у живот, а по рачунима који су последњи пут објављени за 1892. годину износила је, које у облигацијама које у готовини, 16.216 форината.

тице Српске (у V. књизи штампана је Зелићева „фундација“ и пропраћена уредниковим речима признања и захвалности), него и два одушевљена млада Србина (Филип Пејић год. 1826. и Владислав Стојадиновић-Чикош год. 1827.), по обичају онога времена, у нарочитим похвалним песмама („одама“). Али, кад је на три године после оснивања задужбине измучени старац испустио своју племениту душу, — истина у средини „миле“ му „нације“, али далеко од свога још дражег му завичаја, за којим је пуних осам година онолико чезнуо, — ни уредник Матицина *Летописа* ни тко други се не пађе да му смрт једном речју забележи, а јадно ти да тај народни губитак достојно оплаче!

Нехат према овоме заслужном Србину показао се и даље. Премда је главна његова задужбина ступила у живот још за живота његова, одмах г. 1826., требало је да прође пуних четрдесет година од смрти Зелићеве, па да се пађе један достојан питомац његов, садашњи преосвећени епископ бококоторски г. *Герасим Петрановић*, те да се, још као архимандрит манастира Драговића, одужи добротвору свом и смртне му остатке пренесе из Будима у манастир Крупу. На мермерном крсту, којим је у православном гробљу будимском обележен гроб Зелићев, има овај натпис:

Здѣ почиваю сербске кости — изъ Далмаціе Герасима Зелића, — архимандрита манастира Крупе, пожившаго лѣтъ 76. — Преселенъ 26. марта 1828. года, кою любезни свой родъ и отече-

ство — и за православіе ревнуюћи го-
иѣнъ бѣше. — Вѣчна му память.

Исход тога је на крсту и овај други натпис:

Благодарни питомац — архиман-
дрит Герасим Петрановић — пренесе
му кости у отачаство — 21. августа 1868.¹

Колико је користи Српска Књижевна Задруга
учинила данашњој српској књижевности, унесавши
у ред својих издања и цео жivotопис архиман-
дрита Зелића — може оценити сваки онај њен
члан, који до краја буде прочитао ово двогубо
значајно књижевно дело српско: и као писмени
споменик, по чистоти језика и по једрини и ле-
поти слога достојан да стане напореда с многим
и после њега бољима списима нашим, — и као не-
сумњиви докуменат неуморнога родољубног рада
и себепрегоревања једнога одважног Србина за
свету ствар имена српскога и вере православне у
времену кад је тим светињама у једном крају срп-
скога народа највећа опасност претила. А свима
поштоваоцима лене успомене Зелићеве јамачно ће
бити по вољи, што је овом приликом испуњена и
она у време првог издања Житија неостварена
жеља Зелићева, те је сад овом издању додан и
веран лик (портре) његов. Он је снимљен, добро-
том садашњег пароха задарског Михаила Дра-
головића, повереника С. Књ. Задруге, са слике
Зелићеве, која је сачувана у манастиру Круци,

¹ Види 127. стр. XXVII. књиге *Српско-далматинског ма-
газина* (за г. 1868.), који је неколико година излазио у Задру
под уредништвом истог г. Петрановића.

а била рађена у Бечу 15. октобра 1814. године. За ову услугу Задружнијој управи заслужно је г. Драголовић особиту захвалност.

Још је уредник дужан рећи хвала г. Љ. Јовановићу, који је талијанске текстове на српски преводио, а тако исто и г. Др. Јовану Цвијићу, под чијим је надзором израђена у Географском Заводу наше Велике Школе карта Зелићева путовања, која се овој свесци прилаже.

29. октобра 1900.
Београд.

П. П. Ђорђевић.

ПРЕГЛЕД

ТРЕЋИ ДИЈЕЛ

(НАСТАВАК ИЗ II. СВЕСКЕ)

СТГ.

У повратку из Франције

преко градова Лиона, Милана, путујући к Љубљани, у Мљеткама дође ми до знања Наполеонов указ, у коме нађем православним јерисконом далматинским и боко-которским наименована господина јерискона Краљевича и његовим великим викаријем у Боки Которској, с сиређеном плаћом, мео.

Дошествије моје у своја си, и одлаз к новом опредје-
лењу 1

Дочекање приенјевка мог у Боку Которску, и велико-
викарско дужности почетак.

Распуство кљера и нарушење црквоног благочинија и
запта. Из овог извора проистичућије неколико при-
мјора бешчиности, која влада у нашег благочестија
народу боко-которском, и моје ту опасности живота

19

Освећење цркве у Котору:

прерјеканија и огорченија с епископом, а томе је уз-
рок искање отпуста и остављенија велико-викаријал-
ног достоинства 38

ЧЕТВРТИ ДИЈЕЛ

Од оставленија велико-викаријалног достоинства до априла
1817. године.

Моје уклоненије у моју обитељ с малом пензијом. Рат
међу Францијом и свом сајуженом Европом;
на побужденије, учињено ми, и на осујећење великом
мојом срећом од Аустријанаца француског навијета моје

	жivotу, моје учествовање у ослобођењу од Француза и повраћењу дому австријском мога отечества . . .	стр. 53
Пут у Абанско топилице за Падвом, и одондо, спомена ради тезоименитог тадашњег конгреса, у Беч. У истој пригоди топло моје цесару помоленије, да би монаршеско отечески призрјео на ме и на са мном једнозаконе Њему вјерне његове синове у моме отечеству. Последње европејско свепопченије на Француску. Мој повратак у своја си, дожидавајући ничедроте цесарове		61

Д О Д А Т А К

ПРВОЈ ЧАСТИ МОГА ЖИТИЈА

[ДРУГА КЊИГА]

Бављење у манастиру и у Задру г. 1815.—1819. . .	84
О Краљевићу и о његовој прошлости	94
Боловање и лечење Зелићево 1819.—1820. год. . .	98
Проширка Зелићева с Краљевићем	102
Долазак унијатских учитеља и народни отпор год. 1820. .	117
Одлазак Зелићев у Беч и његова даља судбина у том месту	132
Догађаји у Далмацији год. 1821.	143
Зелићева одбрапа од клевета код бечке полиције . .	150
Неиспуњења обећања да иде у Млетко	158
Молбе за одлазак у Будим	163
Раније молбе аустријском цару и писма Пап. Михаљевина	170
Узалудне молбе за повратак у Далмацију	171
Писма, молбе, сведочанства и други документи . . .	174
Разговор с бароном Томашићем	190
Зелић опрашта дуг Соларићу	193
Краљевић као сарајевски владика, и даљи му живот .	199

Венчање Наполеоново с Маријом Лујзом и Зелићева здравница	стр. 213
Краљевић тражио унијатски катихизис и осамнаест учитеља унијатских	219
Одлазак у Будим крајем 1823. г.	222
Нове молбе цару за отпуст из Беча	223
Зелић добива пасош и прелази у Будим 1824. г.	231
Прилог за потврду аустријске тежице за увођењем уније	233
Краљевићев први оглед с римским катихизисом	239
Задужбина Герасима Зелића	242
Нешто о животу Зелићеву у Будиму г. 1825.	250

БРАТСКА БИБЛИОТЕКА
СВЯТЕ ДОМИНИК
ДЕСНОВА

ЖИТИЈЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИ҃҃А

АРХИМАНДРИТА

СВЕСКА ТРЕ҃҃А

ТРЕЋИ ДИЈЕЛ

(НАСТАВАК ИЗ II СВЕСКЕ)

У повратку из Франције

преко градова Лиона, Милана, путујући к Љубљани, у
Мљеткама дође ми до знања Наполеонов указ, у коме
нађем православним јениеконом далматинским и
бококотореким наименована господина јени-
скона Краљевича и његовим великим ви-
каријем у Боки Которској, с опреде-
леном плаћом, мене.

Дошествије моје у своја си, и одлаз к новом
опредјеленију.

Из Париза пођемо 3. маја 1810. године,
и ударимо другим путем, не оним којим смо
дошли, кроз многе славне градове, по имену
кроз Мелун, Сене, Ожер, Руврај, Арнај ле Дук,

Мелун (Melun) — главно место у округу сенско-мариском
у Француској, на друзи Париз—Лион (има 15.000 стан.); *Сене*
(Sens = Sâne) — место у округу јонском на истом путу (14.000
стан.); *Ожер* (Auxerre = Осер) — главно место у округу јон-
ском, на реци Јони и на путу из Париза у Лион (18.000 стан.);
Руврај (Rouvaux = Рувреј) — познатио место у округу кот-д'ор-
ском, на истом путу; *Арнај-ле-дук* (Arnaux-le-Duc = Арне-а' Дук)
— мало место у истом округу, знатио због победе хугенотске (г.
1576.) над маршалом Косе.

Шалонс, Макон, Лион, Ла Тур ди Пин, Шамберн, Ајгебеле, Сант Михел, Ланслебург, Суже, Турин, Верчели, Новару, и стигнемо благополучно 18. мајја у Милан. Други дан пођемо ја и господин Ђурић у Венецију, и дођемо у Љубљану. Ту се представимо гувернатору од Илирије, Мармонту, коме сам саставио био у Венецији молебни писмо, да ме опрости од великог викарства у Боки Которској. Прије него смо дошли пред Мармонта, нађем у Љубљани из Задра мога пријатеља, некога надре Зелиј. С овим сам се чоеком много разговарао о уредби Наполеоновој сврх јенискона далма-

Шалонс (Chalonnnes = Шалон) — у округу менско-шарском, на ушћу р. Лајоне у Лоару; *Макон* (Macon) — главно место у округу сонско-лоарском на р. Соин (18.000 стан.); *Лион* (Lyon) — главни град округа ронског, на ставама Соне и Роне, после Париза највеће индустријско место у Француској, особито чувено са израђивања свиле (450.000 стан.); *Ла Тур ди Пин* (La Tour di Pin = Ла Тур ди Пен) — мало место у округу изерском у Француској, на путу из Лиона у Турин; *Шамбери* (Chambery, тал. Ciamberi) — главно место у округу савојском, на путу из Париза и из Женеве у Турин (20.000 стан.); *Ајгебеле* (Aigues belles = Ег бел) — познато место у истом округу на р. Арку; *Сант Михел* (Saint Michel = Сен Мишел) и *Ланслебур* (Lanslebourg) — познати места у истом округу (савојском), на путу из Лиона у Турин; *Сузе* (Suse, Susa) — мало место у туринској области у Италији, с остацима римских старина (недавна Segusio); *Турин* (тал. Torino) — главни град северозападне области истог имена у Италији, до г. 1860. престоница талијанске краљевине Сардиније; има свеучилиште, академију, библиотеке, музеје итд. (230.000 стан.); *Верчели* (Vercelli) — у талијанској области новарекој, на р. Сезији и на путу из Турина у Милан (30.000 стан.); *Новара* (Novara) — главно место талијанске области истог имена на истом путу (35.000 стан.); *благополучно* — срећно; *Љубљана* (Ljubach) — главно место словеначко (аустријске круновине Крањске), на путу из Беча у Трет (30.000 стан.); *опростити* — ослободити кога од чега; *надре* (тал., од лат. pater) — отац, духовник; *гувернатор од Илирије, Мармонт* (Огист Мармон) — Наполеонов маршал, дука од Боке и Рагузе^с и управник илирске краљевине (в. ил. на 173. и 201. стр. II. св.).

тинског. Овај отац Зелиј обједовао је сваки дан код Мармонта, и прије него смо се ја и Ђурић овоме представили, казао му је моје незадовољство с декретом Наполеоновим, и да сам рад службу, то јест велико викарство, с врата скинути.

Трећи дан пусти нас Мармонт на аудијенцију прије полдне около 9 часов. Кад смо к њему дошли, нашли смо га ђе се шеће сам по соби. Како га поздравимо, тако приступи к мени и поче ми говорити по талијански овако: „Monsignor vicario! Io sento che voi non siete contento della munificenza sovrana“, тј. „Господин викариј! Ја чујем да Ви нијесте задовољни с царском милошћу“. Ја му одговорим: „Eccellenza! Io son' contento della munificenza sovrana; ma non son' contento della ingiustizia, fatta a me“, то јест: „Ваше превосходителство! Ја сам задовољан с царском милошћу, но нијесам задовољан с неправicom мени учињеном“. На ово ми рекне: „Voi avete servito tanti anni sotto due passati governi senz' un minimo stipendio, e adesso avrete sei mila franchi all' anno“, тј. „Ви сте служили толико година под две прошасте гуверније без најмање плаће, а сада ћете имати шест хиљада франака на годину“. Ја му одговорим: „Nissun fedele suddito non serve [il] suo sovrano tanto per interesse, quanto per l' unico onore“, тј. „Ни један вјерни поданик не служи свог цара толико за корист, колико за јединствену чест“. На то ми, куцајући ме по рамену, рекне: „Io vi securo sul mio onore, che voi morirete in figura

di vescovo“, тј. „Ја Вас увјеравам на моје поштење, да ћете Ви умрети у чину јепископском“. А ја му, осмијевајући се, одговорим: „Eccellenza! non è per me più il tempo“, тј. „Ваше превосходителство! није мени више за то времена“ и пр.

Из његовог говора видно сам да ме се стиђаше; и сам признаваше да ми је он исти учинио неправду. Тако се дакле овим ријечима преда мном и Ђурићем изговарао. Хотио сам му предати моју ренуцију, али ми не даде исти Ђурић и Грк Николето Миљарешин, говорећи ми и странећи ме, ако то учиним, да ћу бити Французима у подозрењу, и да ме море послати Мармонт у француску какву тврдињу у заточеније. Исти дан били смо код Мармонта на обједу, и стајали смо у Љубљани шест дана.

Седми дан отидем ја у Најштатске толице, ће сам парно двадесет дана старе, и у толиком далеком путу сломљене, кости. Из Најштата пошао сам у Горње Карловце, и дођем тамо 28. јунија у очи светије апостола, ће нађем господина јепископа Краљевића. Сутрадан по летургији обједовали смо обојица у једнога куца заједно; и ту ме он замоли, да му повратим његове коње и момке у Далмацију, које му ја објећам. Тако сједне он по обједу на кароцу и отиде у Љубљану, а ја

ренуција (тал.) — оставка; *подозрењује* — сумња; *Најштатске толице* — бања близу некадашњег Neustadtl-а (сада Rudolfswerth, словеначки *Ново место*, окружио место у Крапској, на р. Гурку, око 3000 стап.); *Горњи Карловци* — Карловци у Хрватској; *свети апостоли* — Петар и Павле (Петров дан, 29. јуна); *куца* (по р.) — трговац.

с момци и коњи његови пођемо у Далмацију. То вече стигнемо на конак у Звечај, а сутрадан, тј. на дан 12 светије апостола, у Планин на објед господину јенископу Мојсеју Микокићу, моме староме знанцу и благодјетељу, ће сам два дана уживао слатку братску и пријатељску љубов. Трећи дан одлучим се од њега, и дођем преко Мале Канеле и Госпића у Круну. Но будући да је у јулију велика врућина, и да су ми се старе кости у топацама распариле биле, особито пак што сам се јашући на коњи растресао био, зато ме увати у манастиру најпре грозница, а послѣје жестоки огањ. У манастиру сам стајао осам дана, а послѣје сам отишао у Задар љекару, господину конту Орацију Пинели, лијечити се, ће сам боловао шест неђеља.

Међу овијем временом поврати се из Љубљане господин јенископ Краљевић и напише ми књигу у Задар, да нама' имам поћи у Боку Которску. На ово писмо одговорим му ја најпонижније, да ћу нама' поћи како оздравим и из манастира мој пртљаг донесем, и то поћи кроз Шибеник по суву, зашто по мору нијесам смео од англиски корсара и ајдука. Сувише

Звечај — село на путу из Карловца у Огулин и у Планин; *12 светије апостола* — 30. јуна (Павлов дан); *Планин* — мало место у огулинској жупанији (у Хрватској), столица правосл. епископа горњокарловачког; *Мала Канела* — планина у Хрватској, између Планинога и Госпића; *Госпић* — варош у Хрватској под Велебитом; *огањ* — ватрушина, врућина; *англиски* — енглески; *корсар* — гусар, морски разбојник: за време ратова с Наполеоном Англаси су дали право својим приватним поморцима, да нападају на мору лађе из земаља у којима је Наполеон владао, и тако да му свречавају саобраћај на мору.

сам му јавно у моме писму, да би желно прије мога отпештвија у Боку виђети Јего Високо-преосвјаштенства сабрани капитул од духовније лица, која је он изабрао код Мармонта, да се могу с њиме виђети и разговорити, и да им препоручим оне четири ствари, које сам му препоручио и у Горњи Карловци, кад сам му честитао јепископство далматинско. Ове четири ствари јесу: прво, да се не би уселила у Далмацију симонија; друго, да уздрже три манастира парохије, доклен изиђу из семинарије учени и достојни мирски свештеници; треће, да не би било позволено сачетовати незаконе и у сродству браке; четврто, да би заштинчавао своје стадо влашћу гуверније од грабљења, било то од напније људи или римљана, него ако би драговољно која за оне пошла.

Већ ми је додијао био писмама, да што брже идем у Боку Которску. Зато сам морао послати шест неђеља поћи из Задра у Шибеник, куд ме је пратило мојије шест браће од манастира Круне. Повео сам са собом мога воспитаника јеромонаха Стефана Новоселца, који је био шест година на парохiji Биљанској, тако и једнога дјака из манастира, Илију Ђурђевића, мислећи да ће ми овога задјаконити господин јепископ, зашто нијесам мислио без њега ићи у Боку. Задржавајући ме дан по

капитул — скуп (по правилу католичких) свештеника при једној саборној цркви; *симонија* — куповање црквених звања; *семинарије* — школе за свештенике; *позволено* (по р.) — допуштено; *сачетовати* — састављати, венчавати; *заштинчавао* — заштићивао, чувао; *гувернија* — управа, власт државна; *грабљење* — отмица (девојака).

дан, прође шест неђеља, и не задјакони га. Најпослије је некао да га писмено молим, да га задјакони. То ја учиним, а он ми онда одговори да га не море без дозвољенија Мармонта задјаконити. Борећи се ја са грозницом, проведем другије шест неђеља, лежећи и лијечећи се код љекара Фрарија у Шибенику.

У то вријеме имао сам срећу познати лица, која је господин јенископ изабрао био за капитул, како што је заповиједао декрет императора Наполеона и како што је у синоду опредјелено било. По овоме декрету царском био је сваки од капитула декретом од гувернатора Мармонта потврђен, за који декрет морало му се плаћати по шест форинта у сребру.

Чекајући ја у Шибенику, да би дошло од Мармонта дозвољеније у призрјенију мога дјака, приступи јесен и зло време. Тако сам морао и без дјакона поћи у Боку.

Одлучивши се из Шибеника, дођем 20. октобра у Сплит, ђе сам стајао двадесет и пет дана, зашто је вријеме било противно и кишовито. Овде најмим барку из Брача за десет цекина; тако оставим Сплит, прођем кроз Стоп, и дођем благополучно десети дан у Рагузу. У Рагузи сам се бавио десет дана, ђе бијаше онда конте Гараин, супрантендент од Боке у

Сплит (Смет) — град и варош на мору у Далмацији, сада среско место свога котара, с 25.000 становника; *Брач* — острво у Далмацији, близу Сплета; *Стоп* — градић близу Дубровника, на морској прељаци, која спаја полуострво Пељешац с копном; *Рагуза* — Дубровник; *конте* — кнез; *супрантендент* (тал.) — врховни заповедник.

Котору. Овоме дакле вручим писмо и препоруку од дуче Мармонта, који ме, како и генерал Берtrand, командант од оружја, угосте и почасте с обједама. Сад сам први пут у моме животу видео Рагузу или Дубровник, о коме не пропуштам описати једну малу повјест, колико ми је познато и колико сам од другије могао чути и разумјети од истије Дубровчана.

Рагуза је била једна мала република, коју су, као и друге неке у Европи, Французи прогутали и уништили године 1807. Она се српски зове Дубровник, од ријечи *дубрава*, зашто је најприје била долина пуста и љесовита, обрасла дивљем дрвама и гајевима. Дубровник се налази међу Далмацијом и Бокотом Которском, или Албанијом, при Адријатическом мору међу двије планине, и кажу да је у оно вријеме била ова дубрава прибјегнице морскије корзара, то јест разбојника, од мора и од сува. Мало по мало, градећи сваки себи колебице, учини се најпослије (као и Венеција) усред мора град и укријени се и од мора и од сува. Никакав други народ није се у исти Дубровник селио, само српски, зато говоре и

вручим — предам; *генерал Берtrand* — гроф *Берtrand* (Henri Gratien Bertrand), р. 1773. † 1841., највернији ратни друг и генерал Наполеона, који није остављао свога цара ни у прогонству на Елби ни на св. Јелени; *командант од оружја* — војни заповедник; *дубрава* — шума; *љесовита* — шумовита; *и кажу да је у оно вријеме ова дубрина* итд. — кад су у почетку VII. века Обри (Авари) и Срби порушили Епидавар и друге околне римске градове, склонили су се побегли грађани на место садашњег Дубровника и ту засновали ново насеље, на се одатле бранили од Срба; *никакав други народ* итд. — при насељеници дубровачки били су они римски бегунци, дакле Ромањ или Јатини, а сви доцнији досељенци били су дошта

данас сви грађани и они који у околину њеном од 100 миља у дуљину живе, српски и талијански, а сељани само српски. Кад су се временом Србљи умножили у овоме предјелу, а сувине обогатили, начинили су себи малу републику, установили су себи законе, по којима се има владати сваки поданик и член ове републике, и изирали су себи принципа свакога мјесеца. Њове су се хоругве по свима морама у четири части свијета познавале и почитовале. За покровитеља своје републике узели су били светог свјашченомученика Власија, и њега су изображавали на хоругвама, с којима су по мору путовали и трговали.

Тргујући по различнијем морама и по суву, особито по Ерцеговини и по Босној, који су онда били сви како једнога језика и народа, тако и восточног вјероисповједанија, обогате се јако. Но по раздјеленију двије родније сестре, то јест восточне и западне цркве, почем су многи Дубровчани, путујући и пловећи по свијету, често слушали проповједи и

само Срби (осем ретких и случајних изузетака); *принцип* — кнез; *хоругве* — заставе; *св. Власије* (и *св. Влахо*) — светитељ и мученик хришћански (умро 316. г. по Хр.) у Малој Азији: његове се моћи чувају у Дубровнику; *изображавати* — сликати („моловати“); *који су онда били сви ... восточног вјероисповједанија* итд. — Дубровчани су од почетка били под црквеном влашћу римском, и кад су се разделили католици и православни — увек католици: Зелнић је друштво писао јамачно по причама православних досељеника у Дубровнику, а тако ће исто бити по њихову предању и оно што мало после каже да су се Дубровчани звали „српском дубровничком благочестивом републиком“, јер ни то није; *раздјеленије ... вост. и зап. цркве* — још раније почето неједнаким тумачењем неких догмата, унађањем нових обреда на западу и тежњом за независним првенством, највише је избило на видне одвајање цркве западне (римске) од источне (грчке) г. 862.,

црковну науку западне цркве, и вративши се дома у Дубровник, својој фамилији и сосједима преповједали о првенству и чистоћи римске цркве, и почем су свештеници западне цркве путником разрјешавали постове, што је Дубровчанима то посве мило било, особито онима који су путовали по мору, — тако буде временом, да мало по мало возљубе Дубровчани и загрме исповједаније римске цркве. Ово је јошт више било, кад је свети отац папа послао у Дубровник своје апостоле реда светога Франциска проповиједати. Овима су дали Дубровчани у граду посве лијеп и велики манастир, тако и монахињама истога реда.

А да су Дубровчани били сви од почетка њихове републике источне цркве синови, то је истина. Ево о томе очевиднога доказателства. Када су они били источног вјероисповједанија, звали су се у оно вријеме „српском дубровничком благочестивом републиком“, како год што у Атонској светој гори има осим други два манастира: један српски, и зове се Хилендар, а један болгарски, и зове се Зограф. Хилендар су градили српски цареви, а Зограф болгарски; остале пак манастире у Светој Гори, која је у Македонији, градили су грчки цареви. И како гођ што су грчки императори давали од себе основаним манастирима превелике грамате, да толико и толико новаца

а сасвим завршено г. 1054; *разрјешавати* — ослобађати (кога од чега); *св. Франциск* — Франца Асени, католички сватац, оснивач калуђерског реда францискског. Талијанац, живео крајем XII. и почетком XIII. века (види и напомену о *францисканцама* на 209. стр. II. св.); *грамата* — новела.

имају получавати сваке године из царске касе; тако су исто и српски и бугарски краљевини чинили. На исти начин дала је у оно вријеме бивша дубровничка република источног вјероисповједанија грамату, српским језиком написану, горе реченом манастиру Хилендару, и одредила му је сваке године по неколико стотина њиховије дубровничкије сребреника, зовомије у Дубровнику „перпери“. Осим тога дала му је пол једнога од злата, посреди пререзаног, цекина, а другу половину истог цекина оставила је код себе, а то за тај узрок, да не би који монах дошао у Дубровник и лажно дигнуо милостињу или забиљежену Хилендару плаћу. Тако, кад би дошао који монах у Дубровник, да узме милостињу, опредјелену манастиру Хилендару, онда би свагда Дубровчани искали од њега своју грамату с оном половином пререзаног цекина, и ову половину састављали са другом оном у њи половином. И тако, када би се двије поле онога цекина тако саставиле, да би рекао да је цео цекин а не пререзан, и кад би к томе видели у монаха и грамату дубровничке републике, онда би опредјелену милостињу без најмањег прекословија дали. Ја сам исту грамату и то пол цекина видео мојијем очима у Хилендару, ће

На исти начин дала је итд. — Дубровчани су дошта плаћали Хилендару годишњи „доходак“, али не као свој дар него као дар српских краљева, који су Дубровчанима уступили неку земљу, а они се за то подвезали плаћати пачно Хилендару уговорену годишнину; *дубровнички* — погрешно, место *дубровнички*; *зовоми* — звани; *перпери* (и *перпери*) — стари златан новац, златник, у вредности данашњих 6 динара; *прекословије* (цел.) — противљење, одупирање (речима).

су ми је показивали старјешине истог манастира у години 1785., по заборавно сам дан и годину оне грамате, кад је написана. Јошт су ме молили исти Хилендарци, да се приопштим код њи, како што је већ горе казано, и да ће ми дати ону грамату и пол цекина реченога, да им донесем из Рагузе плаћу. И премда је временом дубровничка република одступила од источне цркве и загрлила западну, опет није никада поманкала дати реченоме манастиру ону, јошт у старо вријеме записану, милостињу, само кад би когођ из Хилендара дошао с њеном граматом и половином реченога цекина.

То је све тако било до њеног паденија, то јест до године 1807. Како је пак сада, и од кога ће Хилендарци искати плаћу своју на мјесто бивше републике, не знам. По свој прилици нема више у Дубровнику оне половине цекина, нити се човек томе дивити може, какве је премјене ова република преко главе преметнула.

Како су Дубровчани установили своју републику и почели водити славну трговину по мору, нама' су учинили закон, да сваки њинов корабаљ, који иде у Америку, Индије или куд му драго, по поврашченију својему у Дубровник даде у општу касу републике по толико на сто, једно зато, да му може република начинити други корабаљ, ако би му по несрећи његов у море пропао; а друго, да привеже

поманкати (по тал.) — изостати; *корабаљ* — лађа; *поврашченије* — повратак.

господаре овије карабаља к љубови и вјерности своје републике, да се тако не би који преварио остати ђегођ под другијем којијем краљем или гувернијом. Ово су ми исти Дубровчани казивали године 1810.

Међу тим су се католици све више и више умлажавали, тако, да је наскоро половина града била западног вјероисповједанија, а друга половина источног. Но и ова пропорција није за дуго трајала, зашто су се католици, како гођ у цијелој Европи, тако и у Дубровнику, тако умлажавали, да је најпосле већа част житеља вјеру западне цркве исповиједала. Мало по мало остане република дубровничка чрез ненавист католика без једног христјанина источне цркве.

Од онога врјемена установе исти Дубровчани закон, да никакав трговац, који је син православне источне цркве, не може се населити у њинов град; а то дозволе Турцима и Чивутима (Јеврејем), јонг им дозволе, да могу Јевреји и синагогу имати. Тако су вољели Дубровчани оне у крилу своме трпљети, који су им Христа распели и мучили, и који су закону њихову највећи непријатељи, него ли оне, с којима су једног подрекла, који онога истог Бога во тројицје вјерују кога и они, и с којима један језик имају, и будући једне славено-серпске нације.

Кад је варварско оружје и сила веће дошла била у Европу, и почела истребљавати

пропорција — сразмера; *во тројицје* — у (светој) тројици; *тврварско* — османлијско, турско.

царства и краљевства, онда су Дубровничани потпали под крило и покровителство турскога султана, коме су обилан данак плаћали, сваке године по толико кеса цекина у злату, и звали су се турски поданици. У вријеме војевања српскије цара с Турци, који су имали већу силу оружја и Србље побјеђивали, једно што ји је више било, а друго, што су неке српске војводе изневјеравали своје царе, каконо ти невјерни Вук Бранковић издао јест на бојном Госову српскога кнеза Лазара, свога таста, — бјегали су српски цари са својим сокровиштем у дубровничку републику, и ту су благо и светиње своје с драгоцјеним крунама сохрањавали. Бјегали су, сирјеч, својој браћи, и ту су се по неко време задржавали.

Приповиједају код нас да је најпоследњи цар српски Стефан или Урош принуђен био од Турака оставити свој престол, и побјећи са 18 мазга и са својим сокровиштем и благом у Дубровник. Овђе је послје он све своје благо оставио, и само се с својом фамилијом увезао на корабаљ за Неапел и Рим. А то је превара Дубровничана учинила. Када цар дође у Дубровник, онда изиђу пред њега Дубровничани и јаве му да они, као мала и нејака република, не смију од Турака примити га са својим упоменутих благом, осим ако не даде писмено својом руком ерцевуду, с којим би се писмом они оправдати могли код силе тур-

Дубровничани — погрешно, место *Дубровници*; *кеса* — 500 турских гроша (2000 пара); *сокровиште* — благо; *сирјеч* — то јест; *ерцевуда* (тал. ricevuta) — признаница.

ске, да је он с својим благом на једна врата у Дубровник ушао, а на друга са свим својим благом изишао. То он учини, а они му после благо зауставе. Међу тим је ова повјест у великој сумњи. Људи vele да је последњи цар Стефан то био, али то бити не може, зашто знамо да је последњи цар српски био Стефан Урош, кога је убио Вукашин и чије цјелокупно тијело лежи сада у Сријему у манастиру Јаску. Он дакле није могао бити у Дубровнику, особито што у то вријеме јошг нијесу били Турци на Србију ударили. Међу тим је могуће да је то који деспот српски учинио се преварити.

У почетку прошастога вијека, сирјеч седамнајестога, добјегло је неко мало число хришћана источне цркве од турског зулума под Рагузу, ђе им се допусти да се могу населити више града, под великим једним брдом, зованим Босанка, на којем је Мармонт начинио страшну тврдињу; но у граду им није слободно било ни по што окућити се. Шта више, није им слободно било трговати у граду нити једну ноћ у њему преноћити.

Но ево како судбина божија промишљава о онима, који се њега боје. Године 1770. објави

Јазак — манастир у Фрушкој Гори; *Међу тајем је могуће* итд. — многи су великани и владоци српски, бојећи се Османлија, предавали Дубровчанима на оставу своје благо, тако: краљ Вукашин, Вук Бранковић, деспот Ђурађ Смедереван, велики војвода Сандаљ Хранић, херцег Степан, његови синови итд., и све су те оставе Дубровчани савесно вратили било самим остављачима било њиховим потомцима, а приповедање Зелићево, као и нека слична томе, немају историјске основе, него су проста предања народа; *прош. в., с. седамнајестога* — *седамнаестотога* погрешно, место *осамнаестотога*; *Босанка* — брдо близу Дубровника.

се војна међу двором руским, при блаженопочившој императрици Екатарини Другој, и двором туреким. Тако се флота руска налазила у оно вријеме у Архипелагу и мору Адријатическом. Чувши од некога управитељи ове флоте, принципи Орлов и Долгоруки, како су христјани восточног вјероисповједанија у дубровничкој републици утјеснени, заповједе да се трговачки корабљи дубровничке републике задрже свагда, ће би се год нашли. Видећи Дубровчани да се Руси нимало не шале, пошљу друге депутате у Ст. Петрбург, императрици Екатарини Другој, која је међу тијем временом послала била у Дубровник свога генерал-конзула, некога по имену Ђику, с налогом да у Дубровничана заште у њезино име, да се у граду начини једна црква о њезином трошку. Кад дође овај у Дубровник, а он покаже императричину заповијест њиновом принципу и сенату. Ови га послаше замоле и добро подмите, да он пише императрици, да у Дубровнику има црква греческог вјероисповједанија, које овај и учини. Зато нема ни данас, као што нигда није ни било, цркве восточног вјероисповједанија у тврдињи дубровничкој, него само има у варошу више града мала једна капела у простоме дому, који је подарила нека старица госпоја Саломија Владисављевичка. Ову сам старицу и сам виђао и познавао у Тријесту године 1782.—1786., која је поклонила свој дом Богу на услуженије.

Остаривши, Ђика нише у Петрбургу, да он више не може служити, него да пошље у Дубровник кога другог генерал-конзула мјесто њега. Тако пошље Русија године 1806., кад је јошт било австријско владјеније у Далмацији, за конзула у Дубровник некога Монтонa. Како овај на опредјелено мјесто дође, нама' ушта Ђику и сенат: камо у граду црква восточног закона? и, не видивши је, хотио је писати у Петрбургу и јавити како је Ђика прегазио заповијест императрице Екaтaринe. Ови нови конзул имађаше жену дуторанку, како што је и сам дуторан био, којој дубровнички сенат пошље на дар пуну боцу златније рупишија, да прими само за олпутер, молећи је, да би приклонила свога мужа, конзула, да ништа не нише у Русију ни о цркви ни о Ђици. Тако је овај конзул предобијен био од жене, као и Ђика од Дубровничана, који се престаи у Дубровнику гола 1811.

Године 1807. предаду се Дубровничани Французима, тако се врати речеи конзул Монтон преко Задра у Ријеку, ђе и умре од јектике исте године. С овог конзула мало нијесам за правду Божију погинуо од Француза, само што сам нечајано дошао мојим послом у кућу Г. П., ђе је исти био једну ноћ на квартиру. У вријеме рата рускога и француског године 1807. наодио сам се ја све у Задру како викарј генерале. У то исто вријеме налазили

дуторанка — жена протестанске (дутерове) вере; *олпутер* — „шудер“ (прашак за лице), овде у преносном значењу: поклон, бакшиш; *нечајано* — неочекивано, изненада.

су се у Задру француски генерали Лористон, Молистор и Перукети, и по свије градови војска француска; а на мору Адријатическом била је флота русијска с адмиралом русијским Синџавином. Овај је послао био у Дубровник сенату рећи да му допусте у Дубровник метнути гарнизон војске русијске, само да му дају новце за рату, објешавајући им бранити град од Француза, а послѣ рата, који се такм послѣ окончао у Тилзиту, повратити им га опет. Виша част сенатора и народа била је склоњена, да пусте Русе у град, но мања част пошље, кријући, четири депутата у Задар Лористону и Молистору, зовући ји и говорећи да им се воле предати него Русима. Ја сам виђао ове депутате у Задру много пута.

Тако дођу Французи, неки по суву преко турске земље, а неки по мору на Стои, у Дубровник. По мору на Стои не би могли проћи ни по што, да ји не буде пустио генерал фрегате руске, неки Грк. Како су ушли Французи у Дубровник, онај час разграбили су богато оно, толико стотина година сабирано, сокровиште, а најпосле и по црквама злато и сребро, тако да су неколико милиона цекина одијели. Кад су ово виђели Дубровчани, онда су се покајали, што нијесу пустили у град Русе и тако послушали савјет адмирала Синџавина. Депутати пак, који су звали фран-

Тилзит — град у источној Пруској, где је 1807. године уговорен мир између Наполеона и цара Александра; *По мору на Стои* итд. — види о том и причање Зелнићено у II. свесци на стр. 162 и 163.; *фрегата* — ратна лађа с једрилицама.

цузе, нијесу могли од укура народног опетати, него су се једини утопили у мору, а други су свиснули од жалости. Ову су ми историју казивали исти Дубровничани, код који сам стајао 10 дана године 1810, идући у Боку како велики викариј по декрету императора Наполеона. Но дај да се сада вратимо к мојој повјести.

Из Рагузе одлучим се по мору, и стигнем у Кастел Нови, у манастир Савину 4. децембра 1810. год.

Дочекање приспјевка мог у Боку Которску, и велико-викарске дужности почетак.

Распуство клера и нарушење црквоног благочинија и завета. Из овог извора ироничућје неколико примјера безчиности, која влада у нашег благочестија народу боко-каторском, и моје ту опасности живота.

Дошавши у манастир Савину, дочека ме архимандрит савински господин Никанор Богетич чесно, какогођ и нека свјетовна господа, као: Стефан Чупковић судца, Николаје Живковић капетан, (контре) Георгије Војиновић, мој одавна пријатељ, и многи други трговци, капетани морски и стари моји знанци. Капетани Јевта Вучетић и Василије Јурасовић, речени Бунгур, јесу ми дошли у Савину, за поодити ме и радовати се о моме присуствују

одлучим се — поћем; *Кастел Нови* (по тал. Castelnuovo) — град у Боци, на мору; народ га зове или само *Нови* или *Херцег-Нови*; *Савина* — апатаи православни манастир близу Новог у Боци; *безчиност* (безчиностъ) — неред, неправилност; *благочестије* — вера; *присуствоује* — долази.

у Боку; а пош Александр Цвјетковић дошао је просити ме, да му 6. декембра дођем на објед, будући да његова парохијална црква слави светитеља Николаја, који на тај дан пада. Тако отиђем сутрадан с архимандритом савинским, мојијем свештеником Стефаном Новоселцем и с дјаком реченоме поцу Александру и његовом оцу, староме поцу Марку. Прије литургије, ту у дому, мало отпочинем, а после отиђем у цркву, која лежи на високој једној планини. Овде сам слушао свету литургију, и неколико ријечи поученија о празнику светитеља Николаја народу говорио. После је службе обједовали смо код реченога пароха славно.

Једва смо ручали били, а оно ме запреси Петар Црногорац, да пођем на вечеру. Ја то учиним, и то вече весело код њега проведем. Ту ми капетан Спиро Кокеза није дао сву ноћ заспати с његовом пјесмом и весељем. Сутрадан, то јест 7. декембра, пошље ми господин Чунковић барку из Новог, куда одем са истим архимандритом савинскијем и оцем Софронијом Ђурчићем. Исти дан дођем с овим истима пред Котор.

Када смо около подне стигли под Котор на пристаниште, ту нас је дочекала под оружијем сва ескадра француска с бандом (музиком војеном). Ту су нам учинили војену почест сви официри с полковником и сви прости

пош Александр Цвјетковић итд. — Цвјетковићева парохија, куда је Зелић на Никољ-дан отишао, била је у оближњем селу Баошићу, при мору; *запроси* — замоли.

војници, који су обучени били посве лијено у мундир. Од мора до града спроводили су ме многи наши христијани и трговци. У обе наше цркве звонили су звона, а на тврдињици (фортици) рикали су сви топови громогласно. Сам сам се чудно шта се чини, и размишљавао сам у себи да је ово само француска политика и дим без печења, као што сам и погодно. Јосиф Курнић парох и Стефан Јакович капелан дочекали су нас обучени с јеванђељем и крстом на вратије цркве светог Луке. Ушавши у цркву, поклонно сам се светоме храму, чести-тао сам христјаном новонабраног јепископа, споменуо сам ји на вјерност и послушање своме краљу, и препоручио сам им особито мир и љубов прама ближињем својијем.

Из цркве отидем на квартир одређен од општества по налогу гувернатора Мармонта. Једва сам на праг ступио био, а јето ти ми колунела и команданта француског са свијем официрма, да ме пооде. Мало за тим дођу: сви которски властелини, тутори наше цркве с христјани, од господина римског јепископа Гргурина, у небихе истог, викариј с неколико својије свештеника и два фратра. — Сутрадан дође ми и господин делегат Павлуци, учинити ми визиту са својијем министрима. Трећи

црква светог Луке — мала црква, коју је на крају XII. века подигао српски велики кнез Вукан, најстарији син Стевана Немање; *христјаном* (стари трећи надеж множ.) — хришћанима; *одређен* — одређен; *општество* — општина; *колунел* (colonel) — пуковник; *у небихе истог* — јер он није био ту; *делегат* — „изасланик“, старешина грађанских власти; *министри* — чиновници.

и четврти дан поодно сам онет све до сад на-
знаменоване, и вратио сам им тако зајам.

Послије тога отпочинуо сам неколико дана, и узео сам себи за секретара некога Николу Радонића, из Котора. Послије сам писао циркуларе у све општине од Боке, и јавно сам да је Далмација и Босна Которска послије више стољетија с дозвољенијем императора Наполеона добила јенискона, и да [је] мене император Наполеон с декретом од 26. марта 1810. год. опредјелио у Боку за великог викарија јенискона далматинског, за управљати црквом у Боки, позивајући све парохе, кнезове и све поглаваре општества, да би дошли у Котор, да се с њима видим и да потребите уредбе парохима предам, сирјеч, како се имају владати и своју свештеничку дужност испуњавати прама Бога, краља и прама народа, њему врученога стада Христова.

Идући ја у Боку, мислио сам да ћу наћи у њему свештенство у своме чину обучено, да се одликују од мирскије, како што је то у Далмацији, у Гренији, Аустрији, Русији; по ту сам се јако преварио. Јер, када су ми почели долазити неки кнезови и поглавари са својијем свештеницима, нијесам могао једног од другог разликовати. Тако ми дођу једном кнезови и поглавари општина Грбаљске, Кртољске и Луштичке, и с њима осам попова,

циркулар — распис; *за управљати* — да управља; *сирјеч* — то јест; *у свом чину обучено* — у свештеничком оделу; *Грбаљ* — крај (четири кнежевине) између Котора и градића Будве; *Кртоље* и *Луштица* — две некадашње мале кнежевине (сада општине) на једном полуострву између Котора и отвореног мора.

пољубе ме сви у руку и поздраве ме. Међу овима угледам једног свештеника, познавајући га по аљина и по бради да је поп, и упитам овије кнезова, је ли јошт који поп с њима дошао, а они ми одговоре, да има ту с њима осам попова, показујући ми руком једног по једног. О Боже! колико сам остао удивљен, и почти изван себе од жалости, гледајући на што је сиао чин свештенически, и у каквом се поруганију наоди од римљана и од свакога, који зна шта је благочиније духовно и клер источне цркве у Бокн Которској. Истина је да се њека част свештеника доста прилично држи, и то најбоље у новској комуниџи, но већа част је била главе и браде обријане, и у бијелије аљина до кољена, послѣје се црвеним појасом пасали, исто тако као и мирски.

Више од једнога часа водио сам разговор с овијем поглавари, а сувише с попови, учећи исте, како ваља поповом носити аљине, и како им се треба држати свога свештеничког чина и карактера, да се може распознавати и разликовати свештеник од мирјанина. На овај мој савјет одговорили су ми они да је у њи обичај носити онаке аљине, и да немају за што купити љепшије и од друге боје (колура, фарбе).

Послије него се Далмација и Бокн од Котора избавила од ига турскога, потпали су

почти (р.) — готово; *благочиније* — део ред; *клер* — свештенство; *част* — део; *комуниџа* — општина; *бијеле аљине до кољена* — бели гуњени („бјелаче“); *поповом* (З. п. м.) — поповима.

жителии овије провинција под владање венецијанске републике, која никада није дозволила да Далматини и Бокежани, народа восточног вјероисповједанија, имају свога јепископа, како што се види у историјама, изданим у оно вријеме од неког теолога. Венецијанској републици савјетује овај теолог, по имену надре Паул, . . . напише историју импирическог народа, и опише њихове обичаје и храброст, особито пак Далматина и Бокежана. У својој историји говори: „ако би икада потнали ови народи под власт исте републике, да се имају држати у највећем непросвјештенију и мраку, и под најтежим игом, јер друкчије неће бити никако миран и подложен, нит' ће се моћи њим владати“. О луда савјета! Сви просвјештени цари и краљи, и сви прави владјетељи народа свог желе и старају се просвјетити своје подложнике, како и родитељи своја чада, да могу знати шта је дужност прама Бога, прама свог законог краља, прама своји родитеља и прама свог ближњег, и за ово просвјештеније народа и поданика расточе цари небројено благо, установљавајући школе и семинарије, а упоменути мудри теолог учи своју републику, да јој поданици остану у најдубљој и вјечној помрчини и непросвјештенију, подобни народу идолопоклоническом у царству хинеском, у Индији, ће сасјед сасједа убија, брат брата роби и један другога крв прољева

Бокежани — треба *Бокел* или (по тал. Bocchesi) *Бокези*; *надре Паул* — може бити *фр*и *Паоло Сарпи* (1552.—1623), талијански историк (писао историју ускока.)

и пије, што се често догађало и у Далмацији, а сувише у Бокви Которској.

У небитне јепископа восточног вјероисповједанија у Далмацији одили су за рукоположеније на степен дјаконства и свештенства странијем јепископима, неки у Аустрију, неки у Турску, а неки у Црну Гору, и тако су, с великим трошком, трудом и опасношћу путујући по мору и по суву, получавали чин свештенически. Ту је било до изабранија мога на црквно владање у Далмацији слободно свакоме манастиру, калуђеру и попу слати своје дјаке или синове за рукоположеније, ако и неће ништа више знати него часловац и псалтир. А кад се већ један пут дочепају петрахџа и требника, то је већ њима доста: они се не старају више о науци, и не мисле о поучителнијем књигама, које и немају све цркве окром три манастира. Како ће дакле оваки народни пастири и пароси коју науку и проповјед дати своме врученоме себи стаду? Како ће христјани знати шта је њихова света и вјечна дужност прама Бога, прама свог законог краља и прама свог ближњег? Слѣп пастир, пак слѣпо и стадо; слѣдователно, слѣп слѣпена води, док оба не падну у јаму!

У Бокви Которској имало је духовенство восточног вјероисповједанија при републики венецијанској мало неко утјешеније и нешто мало више добра, него даалматински клер, будући да су у Бокви Которској два дијела закона

у небитне јепископа — док није било епископа; *вручено* — поверено; *слѣдователно* — тако дакле.

восточног, а трећи дно римске цркве, међу тим сви прави Славјани, једнога рода, и по Христу права браћа: друго, што су Бокежи, колико сам ја у биће мога викарства, међу њима стојећи, искусити могао, славни и у оружју храбри, и што су, пловећи по мору, себи доста просвјештенија прибавити могли; а треће, што граниче с народом самовласним црногорским, који је сав восточног вјероисповједанија. Венецијанска је република била из неке политике допустила црногорскијем митрополитом да могу над боко-которским клером у црковнијем стварма неку власт имати, тј. цркве освештавати, ћерике рукополагати и народ поодити; и то је било и под австријским у 9 година владјенијем, и све до пришествија француског оружија и мога прихода у ону провинцију, како велики викариј епископа далматинског. Но будући да је у Далмацији и у Боки Которској народ, без семинарије и без другије школе, лежао у крајњој сљепоти, непросвјештенију и самовољству, зато ни исти упоменути црногорски митрополити нијесу могли поставити самовољни они клер и народ у црковно благочиније, јер ће је рат или каква ларма, ту је први војвода поп; ако се ће скуштинне сваде и потуку, ту је први поп; ако је који на рату из пушке своје кога и убио, то је њему ништа: савјест га не обличује, него он попује и служи свету литургију,

у биће мога викарства — док сам ја био викар; *самовласни* — самостални, независни; *ћерике* (тал. chierico, клирик) — богослове; *приход* — долазак; *рат* — свађа, раздор.

како и до сад. Нигди ту помажу свије светије апостола и светије седам сабора канони, а камо ли митрополити и јепископи и њихови намјесници. И ко би могао описати њихову сљепоту, непросвјештеније и обичаје? Но при-
зрјело је већ вишњег Существоа око на они клер и народ; шчедра и нешчернајема царска отеческа милост нашег всемилостивјешег императора Франца I. погледала је и постарала се, да се како у Далмацији, тако и у Бокви Которској уреде школе и семинарије, да се ново приобрјетени његови и вјерни поданици просвијетити могу, у наукама процвјетати и тако славити могу, као и други његови поданици восточног вјероповједанија, који се налазе у Мађарској и у другим његовим земљама.

Не могу пропустити да не опишем овђе, како се клер у Бокви Которској гусно и свешченику неприлично носи. Већа част мирскије попова у Бокви брије браду, брке и косе на глави, и само на врху главе види се један бич више затиока. Они носе бијелу до кољена аљину, и по њој пашу се црљеним пасићем илитн пешкиром од вуне; носе бијеле чакшире (беневреке), које су, како и аљина, од вуне, опанке од коже говеђе, и капе на глави, као и остали прост народ. Ниједан поп не излази из своје куће, ни у цркву, без дугачке пушке, и за пасом по двије мале и јатаган.

призрјело — призрело, погледало; *вишње Существо* — в. Существо, Бог; — *шчедра и нешчернајема* (нешчернајема) — издашна и неспирна; *приобрјетени* — добивени.

Они ми кажу да су сиромаси и да немају за што купити себи плаветне чое, да скроје себи домаму и чакшире, а имају за што купити оружје: пушке, пиштоље, ноже, све у сребро оковане. Тако се многи попови од мирског човека ни у чему не разликују, веће ако је у цркви, када обуче на се одежде црквене. Ако се свади једно општество с другим, ту поп ваља да буде најпрви војвода, да се пред њима бије. Ако би који мирјанин другоме коју горку ријеч рекао, или би га онсовао, онда се зову на мејдан, и ту ваља да поп пред њима буде, мјесто што би као њов настир и тобожњи учитељ свој народ мирно и од зла и крвопролитија одвраћао. И кад која страна другој одоли, онда се хвале како су били бољи јунаци од другије. Видећи дакле прости народ што чине попови, њови тобожњи настир, сљедују и они њовијем стопама, пити расућују да је смртни гријех убити, туђу муку отети, украсти, преварити итд. У свијем народи у Европи, куд сам ишао, видео сам да има свуда по нешто зла и сљепоте, но није да се чини оно, што у Боки Которској и Црној Гори.

Што се тиче брака и крвосмјешенија у сродству, тога понајвише има у Боки. Њови попови вјенчавају, по допуштенију манастирскије старјенина и протопона, све који или не знаду што им закон заповиједа, или то чине из користољубија, или не знају да ће Богу дати отијет за своје небреженије и пре-

мирски — световни; *мирјанин* — световњак, грађанин;
отијет — одговор; *небреженије* — немарност.

ступленије закона црковније. Што гођ поп народу рече и каже, они га слушају, ишти би, мислим, прости народ преступно закона у сродству и женидби, само да му је умно његов свештеник казати и с олтара наповидити, прије него дјевојку испроси или отме, да је то гријех и да то закон не допушта.

И јеве јонит црњега обичаја у Боки, које се чини такође и у Црној Гори и у Албанији турској. Ако има отац мушко дијете од двије три и до пет шест година велико, и у сасједа види дјевојчицу од истије или мањије година, онда је испроси за свога сина, и један родитељ даде другоме вјеру, да ће се дјеца испросити и узети, и тако се они спријатељити, не гледајући да су један род и једно племе. И што је јонит скаредније чути, када су двије жене носеће, тј. трудне, онда се они или матере дјеце, која ће текар на свијет изићи, уговоре и једно другоме вјеру зада, да ће, ако једно дијете буде женско а друго мушко, ову дјецу у брак сачетати. И када се дјеца роде и узрасту, онда се узму, премда се може бити једно другом не смилн. А морају се узети и вјенчати зато, зашто су родитељи њиови взаимно себи вјеру задали, док су дјеца јонит у утроби била. Овај брак мора сљедовати, и да би једно од ове дјеце смијено, хромо или наказно било. И ако момку, тј. жениху, није по вољи невјеста или невјести жених, онда побјегне једно од другога и сакрије

наповидити — објавити, нагласити; *сачетати* — саставити, адружити (браком); *взаимно* — узајамне.

се, но зато остане опет једно с другим до смрти свезано. Међу тим побјегну многи младићи, којима се своје сућенице не допадају, по мору у Смирну или Цариград, ту се ожене и на вијекн остану, зашто ји тамо нико не познаје нити пита: јесу ли се прије женили или не.

Мало прије мога у Боку пришествија ожени се један хришћанин из Рисна, и узме дјевојку из општине Новске. Отац и мати ове дјевојке принуђе је, те пође за истог жениха. И будући да је дјевојка преко воље своје пошла, то је неко мало вријеме са својим мужем у највећем незадовољству живила, а последице се разбољела од очајанија и с ума сипала. Муж ове жене доведе је у манастир Савину, да јој ту Бога моле. Једно јутро у дан недељни устане болесне ове жене муж и зовне је, да иду на јутрењу. Жена му одговори да он иде, и да ће она доћи док се обуче. Муж оде, а остави код жене оружије, а кад се поврати из цркве, да види што је жена закаснила, а оно нађе своју жену мртву на постељи, која се сама из очајанија пожем свога мужа заклала. Нама' јаве њезинијем родитељима несрећни овај случај, који дођу и погребу је. Јево дакле пита се међу мужем и женом догађа, за узрок слепије родитеља, који преко воље своје кћери принуђавају, да пођу за онога, кога они оће, а не кога кћи љуби и милује. А ово се прије мога духовног владања често и у Далмацији

своје сућен. — њихове сућенице; *Рисан* — варош у Боци на мору, између Котора и Новог (око 1300 стип.).

догађало. Јонг памтим да су се које су препуђене биле од својије родитеља посјажнути за онога, кога нијесу наравно љубиле, утопиле, а њеке објесиле, а многе у турску земљу побјегле, и тамо се за другога мужа удале, неспитане од тамонџије црковнице настира: јесу ли слободне или не.

Речена жена, која се сама заклала, имала је млађу рођену сестру, коју су исти родитељи дали за истог зета, не бојећи се да се и она не би заклала, како и њезина сестра. А то се чинило за тај узрок, да не би изгубили пријатељство између оне двије фамилије. Сад питам ја ко је то допустио? И ђе је та књига, која дозвољава једноме човеку, и то християнину, да море узети за се двије родне сестре? Ђе су свенитеници и пароси били, ђе ли је на гласу манастир Савина, који је свој Боки тобоже глава, ђе ли је био архимандрит савински, мудри Никанор Богетич и други у њему јеромонаси? Зар се ниједан није могао наћи, да каже и запријети онијем християнима, да не чине онаково екверно крвосмјешаније и безаконије, на јавну саблази свој Боки и на опакн изглед свему другом народу и християнству. Кад сам за оно безаконије разумно, био сам љубопитан, и испитивао сам ко је то допустио; и казали су ми неки свенитеници и христјани да је Савина то допустила за неку милостинју, а покојни протопоп писански Цвелић заповедно своме млађему канелану, пону

посјажнути — посегнути, мазити се, воћи за ким; *наравно* — природно, од срца; *екверно* — нечисто, гадно.

Јови Поповићу, да ји вјенча, а што је прије мене било, није се веће могло излијечити.

Отуда се види јавно да упоменути они поглавари, који су то допустили, нијесу нигда у кормичију или у сабране у требнику каноне завилили, Ње се пише: *„Свјашченик, аице во вједјенији благословит възбрањени брак, от сродства, или кумовства, или четверобрачија, или неимуща возраста, сирјеч аице њест муж 15 љет, а дјевица 13, да извержет сја, и брак да будет нетверди“*. У истим правилама црковнијем стоји да се и свештеник извергне и отлучи, који познани забрањени брак вјенча; но ја велим да би много више ваљало, и праведније било, извергнути и свештенствалишници онога, који допушта, по небистром расуђенију и слабости, или по свом користољубију, горе речене забрањене браке сачетати, него онога, који је по заповијести свога старијега вјенчао.

Не могу пропустити да не опишем обичаје и женидбе мирскије свештеника у Бокви Которској. Године 1810., кад сам тамо дошао, испроси неки дјак Богдан Секулић, садашњи поп, дјевојку, и вјенча се с истом по закону у дому њезиније родитеља. Послије вјенчања стајала је она у кући родитеља својије њеколико мјесеци, и чекала је док се њезин жених не запои, и да ја у мало не дођо, запоио

Свјашченик, аице во ... — Свештеник, ако са знањем благослови забрањени брак, (међу лицима) у сродству или у кумству, или четверобрачницама или онима који нису дорасли за брак, тј. ако муж нема 15 а девојка 13 година, да се збаци и брак да не остане у снази.

би се. А кад овај прими на се свештенство, доведе своју невјесту дома и, по обичају, пирује, тј. скупн сватове и весеље учини, и то послѣје него што је произведен био на степен свештенически. Овај је у Боки древни обичај био, и ваљада су расуждавали први црквени поглавари њиови, који су ји рукополагали, да је grijех прије свештенства дјаку совокупити се по закону са својом вјенчаном супругом. Тако ми је казивао парох од Маина, стари поп Сава Тановић, који је и данас жив, да је њега отац његов оженно и вјенчао с једном дјевцом од осам или десет година, а и њему да није било више од дванаест љета; да га је послѣје не знам који митрополит заполио, и он литургију служио, и када му је невјеста узрасла и у године своје дошла, да је онда истом кући својој довео и пир или весеље обично чинио. И ово су ми многи у Боки казивали, да се родитељи и дјевојка, која ће се вјенчати за клирика, то јест дјака, будућег свештеника, најпре уговарају да се најпре жених заполи, пак после да се чини пир и да дјевојка отиде жениховој кући; и, ако се жених не би заполио, то да невјеста не сљеђује свога мужа, макар се с њим већ и вјенчала била. И то је био узрок, што су се неки пре запоили, пак послѣје по закону са супругом живили.

Сада сваки нека без пристрастија расуди: јесу ли ови горе речени обичаји били најкрај-

совокупити се — здружити се, познати се; *Маине* — мала кнежина у планини између Будве и Црне Горе.

нија сљепарија; и је ли у ономе народу био никада свештеник или који поглавар и мало просвијештен, који би могао казати ономе народу што закон и канони црковни заповиједају. Ја с овим свештенике и поглаваре боко-каторске не осуждавам нити обличујем (Боже сохрани!), него само оно описујем, што сам очима мојима видно и ушима чуо, и оплакивам моју у Христу браћу, молећи и заклинајући оне из Боке, који би и кад год читали ову моју повјест, да се пробуде и од сљепарије отресу. И толико не кривим оно непросвештено свештенство, зашто сам и ја слијеп, колико кривим пропадшу мјетачку републику, која за неку слијепу своју политику и корист није у толиком дугом вијеку нигда допустила да буде у Далмацији и Босни Которској један благочестиви јепископ и толикога народа пастир, који би се старао о просвјештенију стада Христова и о науци клера свога.

Кад сам ја дошао у Боку, нишао сам по општинама и учио сам народ по црквама, проповиједајући му колико сам знао; учио сам такође и савјествоао сам свештенике, који би мени долазили, да не чине покора, него да набљудавају каноне црковне. Особито сам им налагао да се чувају и да не благослове безаконе и забрањене браке, и то у будуће, а што је прије мене било, оно већ нијесам истраживао. Претпо сам им такође, да ће сваки свештеник, који у моје биће вјенча по-

осуждавам — осуђујем; *пропадна* — пропала; *набљудава* — извисти; *у моје биће* — док сам ја ту.

тајно без цркве, и без три наповиједи с ол-
тара, бити кажњен. Најпослије сам свијем па-
рохијама циркуларно објавио да кажу народу
с олтара, да прије три наповиједи не воде дома
дјевојака; и, ако би се родитељи уговорили
били, да ће се опријатељити, док су дјеца још
у утробама материцијем била, то да дјеца не
слушају својије слијепије родитеља, него оно
што им света восточна мати црква заповиједа
и налага. Овај сам циркулар издао 29. декем-
вра 1810. године, и то само зато, да се не би
послије произнaшло да је жених с невјестом
својом сродан по крви или по духу, то јест
по крштењу. Зато сам истим циркуларом и то
објавио, да ће се сваки онај брак различити,
који се послије вјенчања нађе да је забрањен
и канонима црковнијем противан; поред тога,
да ће се и свештеник казнити и парохију из-
губити, који је знао да жених с невјестом у
крвосмјешенију јест, пак ји опет вјенчао, или
који је пренебрегнуо будући брак три пута
с олтара наповидити.

Ову је заповијест најпре преступно неки
поп с Кумбура, који је 5. фебруара 1810. го-
дине вјенчао жениха (стојећа с невјестом у
сродству посве близу) туђе парохије около пол-
ноћи у једном магазину, и тако не само што
није три пута с олтара наповидио, него је још
и законе црквене погазио, зашто је женидба
била једнога мужа с двије прве братучеде,

наповијед — оглас у цркви; *крвосмјешеније* — мешање
крви (брак међу сродницима); *пренебрегнути* — занемарити;
наповидити — огласити; *Кумбур* — село на мору близу Новог.

сљедователно незакон и забрањена; то јест, један и исти жених узео би најприје неку дјевојку за жену, а послје смрти ове узме по којне своје жене од стрица сестру. Прва је женидба закона била, но друга ни по што. За ово је сродство знао речени поп, а знао је то, да сам ја прије овога вјенчања на три мјесеца дошао у Котор, и није се хотио мени јавити и за савјет питати, него је питао, као што је сам послје исповидио, некије снјепца у манастиру Савини, који су, по првом њиновом обичају, допустили да то море бити. Исти поп знао је за моју заповјед, коју сам ја у циркулару издао, зашто ји друкчије не би вјенчао био потајно у магазину, него јавно у цркви, премда су обе жене биле од два рођена брата прве братучеде, које не чине више него четири степена. Зато је речени поп био кажњен колико од мене, толико сувише од господина јепископа. Ја сам доста видно труда, док сам добио из Црне Горе к себи реченога жениха и невјесту, који су били тамо побјегли, да ји увјешчам, да се добровољно разлуче без казни од власти свјетовне, које сам и получио.

Преко свега мога стања у Боки Которској, колико сам познати могао свештенство ондашње и народ, увидио сам да они у сродству и крвосмјешанију никакве помје имају, нити се од тога чувају; или то, море бити, за гријех не почитују, или то чине из непросвје-

ујединам (од *уједнати*) — обавестим, наговорим; *разлуче* — раставе, одвоје; *стање* — стајање, бављење; *помју имати* — назити; *почитују* — сматрају, држе.

штенија и користољубија. Међу тим, истина је да цијела ова погрешка зависи од свештенства и црковније поглавара, који нит' имају нит' оће да имају о томе помњу, да по закону пасу њима вручено стадо Христово. А воопште народ бокешки јест добар и не може бити бољи и благоговјејнији у призрјенију цркве и духовенства, него је само у томе несрећан, што се уселио у њега неки стари и зли обичај.

Много више примјера незаконога, сирјеч канонем црковнијем противнога, бракосочетанија, — због којег се у Боки Которској и Црној Гори, и взаимно међу овијем двјема провинцијама, многе несреће збивају, — могао би ја навести, али судим да ће сваки благоразумни читатељ из онога, што је до сад у овој књизи о истој материји речено, довољно постигнути моћи, да су се ови зли обичаји и непорјадок међу људе нашег закона оније провинција јединствено због непросвјешченија клира породили и укоренили, и да их донде истребити възможно није, докле се год школе како за свјашченство, тако и за мирјане у Далмацији и Боки Которској, како гођ и у прочијем Ц. К. државама, не заведу, и тако мрак грубог невјежества от оније, иначе добрије и храбрије, људи не прогна.

вручено — предано; *воопште* — уопште, у главном; *благоговјејнији* — побожнији; *у призрјенију* — што се тиче; *взаимно* — узајамно; *провинције* — области; *непорјадок* — неред; *возможно* — могућно; *Ц. К. државе* — царско-краљевске, тј. аустријске државе (сада: Аустро-угарска); *невјежество* — незнање.

Освећење цркве у Котору:

прерјеканија и огорчења с епископом, а томе је узрок
искање отпуста и остављеније велико-викаријалног
достоинства.

Исти христјани у Котору чекали су јенископа или његова викарија сваки дан, да им освети једну цркву у Котору, коју им је даровао дука од Рагузе, Мармонт. О овој цркви морам мало опстојателније говорити. Јошт по учињеном миру међу Французима и Русима у Тилзиту године 1806., кад су Руси вручили Французима Боку од Котора, дође дука Мармонт с оружијем у Котор. Ту му се представе сви депутати и господа од римске цркве; по у исто вријеме дођу и депутати од стране славено-српског народа. Послије запита Мармонт римске депутате, колико има у граду Котору римскије цркава и народа восточног вјероисповједанија. На ово му одговоре депутати да има римскије манастира и цркава дванаест, а душа около 500; у народа пак греко-неунитског једна црква и 1000 душа. Ту је Мармонт остао зачуђен, одговарајући римскијем депутатима: каква је то правица, да у Котору има више народа грчкога него ли римскога вјероисповједанија, пак у Римљана толике цркве, а у Грка само једна?

Овом приликом запросе нама' депутати славено-грчког народа од господина Мармонта да им даде јошт једну цркву, будући да има толико душа христјански у Котору, а не имају

него једну црквицу малу светог евангелиста Луке, у коју не може више стати од 100 душа. Тако им Мармонт обећа да ће им дати једну цркву, и да ће бити с њим и његовом правicom задовољни. Но сад је питање: коју ће им дати?

Познано је да се јошт под Млечанима налазило како у другим градовима, тако и у Котору много римски цркава и манастира. Но кад мњетачка република пропадне 1797. године, истогa љета Аустрији потпапу како Далмација, тако и Бока Которска. Послије установи цар австријски гувернију у Далмацији, и ова, не имајући у Котору другог знатног зданија, принуђена буде узети један манастир од монахиња римокатоличкије за касарну. После овије стајали су у истом манастиру најпре руски, а после француски војници. Но послије некога краткога времена, на прошњу славеногрчког восточног народа, даде Мармонт исту цркву христјанима, коју сам чинио приправити што је потреба за освјашченије.

Житељи дакле которски молили су мене, да им ову цркву осветим, но ја им одговорим да ваља за то најприје писати јепископу и просити од њега дозвољеније. Они ми пак одговоре, да је њима јепископ писао да ћу ја доћи прије њега у Котор и што је от потребе на мјесто њега све уредити. И, будући да се приближују празници рождества Христова, и

да не море ни десета част народа стати у цркву светогa Луке, зато су ме молили да им речену цркву што брже осветим. Међу тим покажу ми горе речено писмо јепископа. Видећи ја ово писмо и за угодити толиком народу, пишем архимандриту савинскоме, да доведе дјакона и протопопа Ивелича и још неколико свештеника. Он то учини, и тако 19. декемвра 1810. године осветимо речену цркву исто тако, како пише у великоме требнику у глави 108. И како за освештеније цркве, тако и за неустројени клер и неподобне и неваљале њихове древне обичаје дадем јепископу 23. декемвра исте године сљедујући репорт:

(Ово је копија).

Провинције иллиричке.

У Котору на 23. декемвра по српски 1810.

Герасим, Божијеју милостију архимандрит манастира Крупе и велики намјесник јепископа далматскога у Боки од Котора.

Високопреосвјаштенејши господин г. јепископ Венедикт, нам же архинастир и о Христје брат љубезњејши!

Послије ванега отиштва из Сплита и ја сам се трећи дан одлучно од истога за Боку од Котора, и с великијем трудом и страхом по мору од ајдука инглескије једва стига дванаести дан у Боку, гдје [будем дочекан] од господина колунела и свије официјала с цијелим баталионом под оружјем и с бандом, то јест музиком, с којом су ме спроводили до

неустројени клер — неуређено свештенство; *неподобан* — неприличан; *древни* — стари; *љубезњејши* — најљубазнији; *отиштваје* — одлазак; *официјал* — официр.

наше цркве, и са лубардањем из тонова од фортице и звонима у двије цркве наше, тако и од цркве до мога квартира, ће сам нашао сву внутрењу потребу и мобилију, по ордину дике од Рагузе и гувернатора од Илирије Мармонта. Нама' су ми метнули солдата за стражу на врата — не знам томе узрока правога: или да ме чува од злије људи, или се боје да куда не утечем, ма се досјећам да није ни за што друго, него само за једну њову политику (тј., „*fumo senza rosto*“ — „дим без печења“). И до часа дошао г. колунел и сви официри учинити ми визиту, а после њих г. делегат Павлуци и сви трибунали и котореска властела и господа, исто и наши прокуратори и христјани многи, тако и г. викарио с клером римским господина бискупа Гргурина у небиће истога у Котору. Други и трећи дан јесам свијем вратио визиту.

Био сам се свратио у манастир Савину, гдје ме архимандрит Никанор Богетић с братијом лијено и чесно дочекао, ће сам отпочинуо два дана. Долазили су ме из Кантел-Новога наши нека господа христјани и капетани, а именом: господин судија Стефан Чупковић, господин капитан од комунилади Нико Живковић, господин конте и кавалер росијски Георгије Војновић и капитани од мора Јевто Драпкићевић, Васо Јурасовић, *ddo* Бунгур, — ови су сви били и од прије моји знанци и пријатељи, — Марко Комленовић, Дуковић и многи други христјани и христјанке, с којијем сам остао много задовољан.

Нама' сам писао из Котора циркуларно по свијем комуниладима, да би ја желио виђети се и спознати се с парохами и с поглаварима од петије комунилада. А послјије циркулара почели су ми долазити у Котор неки попови, и кад сам ји најприје видио што су и

фортица — тврдиња; *мобилија* — намештај, покућство; *ордин* — наредба; *гувернатор* (по тал.) — управник; *визита* — похода; *трибунали* — судије; *прокуратори* — тутори црквени; *капитан од комунилади* — општински старешина; *конте* — кнез; *капитан од мора* — поморски капетан; *ddo* (*detto*) — знаци, речени; *циркуларно* — расписом.

какви су, остао сам удивљен, и да чоек изиђе од жалости више ума, гледајући и расуђавајући што су и коме су подобни, не имајући виша част од истије на себи никаква знака свјашченичкога ни благочинија церковнаго, и како млади свјашченици, тако и стари од 60 љета парохии брију браде, брже и стригу власе на глави, исто како и мирски прости народ; хаљине носе од бијела сукна до кољена, опасатије црљеним појасом, кане и опанке, пунке велике и две мале, јатаган, носе, исто како и сви мирски Бокежи и Црногорци. Кажу ми да има много понова, и неки пои има под собом двије три цркве, а нека црква по три четири пона; неки имају по 10, неки по 15 и 20 и 40, а најјачи пои по 60 кућа у парохии. Тако су у Боки и цркве пограђене по плашња и на љутом камену и литицама, и једним словом јест једно велико неурежденије и конфузија, да се не може све подробно описати, бивши свештенство и народ состарјело у самовољности и непотчиненију никаквој власти, и мислим, не би могао привести у благочиније и потчиненије ни сам патријарх цариградски, а камо ли моја мала персона и власт. У свештенству царствује једна неизречена сљенота у науци светога писанија, а у другоме су хитрији од другога народа.

Овдје су се у Боки до сада неки дјаци женили и вјенчавали с дјевицама од 10 и 12 љета, и њихова невјеста остала би код својије родитеља, а они би се запонили и служили свету летургију; и када им узрасту вјенчане невјесте, онда ји доведу дома, пирјују, и с њима се после полученаго свештенства и свешченодјејствија совокупиљавају. Тако се и сада налази вјенчан дјак неки Богдан Секулић, за кога су вама прокуратори писали и препоручили да га запоните, и да у мало ја не будем овђе дошао, и он би се запонио, и послије би коју годину своју младу

више ума — изван памети; *виша част* — већи део; *число* — број; *конфузија* — забуна, збрка; *состарјело* — остарело, *убајатило се*, *огрезло* (у самовољу); *получен* — добивен; *свешченодјејствоје* — вршење свештене службе.

довео дома, и с њоме се совокупио. Је ли ово било једно незаконије и против канопа црковније? И не знам јесу ли за ово знали они архијереји, који су ји понили прије совокуплеија својим вјенчанијем и законитијем супругама.

Овђе у Котору има црква християнска, храм свјатаго евангелиста Луке, која је посве малена и тинјесна, а народа има више од 1000 душа, да не море у њу стати ни десети дијел, и стаји би многи пред вратијем на двору и на киши и снпјегу, и побјегли би дома и остали без Божије службе и правила. И тако, по молби прокуратора и свије христјана, желећи да им осветим нову и велику цркву, коју им је дао дука и гувернатор од Илирије, Мармонт, и будући да су се приближавали свети празници рождества Христова, и расуђујући да народ не остаје без службе и правила црковнаго, — тако сам пригласио господина архимандрита савинскога и господина протопопа Пвелича, и јонит 4 свептеника и дјакона, и на 19[ти] овога у понеђењак јесмо служили соборно и осветили исту по чину, како је претписато у великоме требнику, глава 108., на име и храм светитеља Христова Николаја.

Знам да би била наша дужност прије јавити В. В. П. и искати дозволеије, али горе речени узроци нијесу допустили времена за дуље чекати; а сувише дало ми је слободу Ваше писмо, које сте прије мога пришествија у Котор писали прокураторима Илији Властелиновичу и Илији Дубаричу овако: да ће прије Вас доћи у Котор Ваши велики викарио, који је доволен да управи како и Ви.

Пропу Вашу Високонпреосвјанченство, да ми јавите је ли дошло од гуверна допунтење, да задјаконите овога мога дјака Илију Ђурђевића, да вам га пошљем, с којијем остајем честитајући В. В. П. настунајуице празнике рождества Христова, и желећи

стаји би ... на двору — стајали би ... на пољу; *пригласио* — позвао; *В. В. П.* — Ваше Високонпреосвештенство; *пришествије* — долазак; *пропу* — просим, молим.

Вам оне спроводити у здравију, веселију и долгоденствију во сваком благополучију, цјелуја Вашу свјатују десницу,

*В. Високопресвјатенства
умилни и поизни слуга*

Г. Зелић с. р.

АРХИМАНДРИТ.

Ово моје писмо огорчи господина јепископа до зла Бога, што сам ја без његовог допуштења осветио цркву у Котору, и пошље најпре Никанору Богетићу, архимандриту савинскоме, а послѣје мени изобличителна писанија.

Ја учињено ми от господина јепископа изобличеније силно почуствујем, расуждавајући да га заслужно пијесам. Хотѣћи му дакле ово доказати, писао сам му и потписивао се с њим подоста, и не без взаимног огорченија. Но будући да он мене свагда за кривца признадјаше, најпослије ко другој парници и онако стар већ и болешљив будући, и за избјегнути даљу со истим г. јепископом омразу, тврдо закључим у себи мојега генерал-викарства лишити се. И тако пошљем молебнo писмо у Љубљану гувернатору од Илирије и дуки од Рагузе Мармонту, просећи га, да ми даде моју оставку, то јест да прими моју ринуцију. Не видећи од истoга одговора, запитам француског полковника Фијале, шта би могло бити

долгоденстваје — дуг живот; *благополучије* — срећа; *цјелуја* (прилог сад. врем.) — целујући, љубећи; *изобличителни* — који изобличује (ружећи осуђује); *почуствујем* — осетим; *расуждавајући* — размишљајући; *даљу* — даљу.

да ми Мармонт ништа не одговара. А он ми одговори ово: „Када Французи виде кога, да ји добро и вјерно служи, мучно га пуштају из своје службе; и, ако ти на мјесто себе овђе не нађеш и не наменујеш који ће остати за викарија, неће те ни по што пустити.“ Како сам ово разумио, тако сам почео расуђивати: који би архимандрит или игуман у Боки Которској за ово дјело био најбољи и најспособнији? И будући да архимандрита савинскога најискуснијега од свију нађем, зато закључим да њега на мјесто моје именујем. Исти Фијала каже ми после да је Мармонт отишао у Шпанију, и да је на његово мјесто дошао за гувернатора од Илирика Берtrand. Тако напишем молебни писмо, и пошљем овоме са свидјетелствима од љекара 29. јунија исте године. Ево како је то писмо гласило¹.

Како је речени гувернатор примио моју ову прошњу, нама¹ је заповједно господину јепископу, да има поћи из Далмације у Боку од Котора, да ме пита за који узрок ја моју службу остављам. Тако је дошао јепископ септембра мјесеца исте године у Боку, а до неколико дана и сам гувернатор за њим. Јепископу сам казао зашто се викарства одричем, и да је исти био први узрок к тому; но гувернатору нијесам се хотио на њега тужити, који

¹ Види, на крају свеса, у „Прилозима“ бр. 33.

Дјело — писао; гувернатор од Илирика — управник Наполеонове илирске краљевине (види напом. на 201. стр. II. св.); Берtrand — генерал Бертраи, о ком види напомену на 8. стр. ове свеске.

је дошао у дом кошта Георгија Војновића и уставно јенискона и мене собом на објед.

По обједу отиђу нама' гувернатор и јенископ из Каштел-Новога у Котор, а ја останем у Новоме. Трећи дан врати се гувернатор из Котора у Нови, и буде у квартиру у дому Георгије Војновића, ће сам пошао прије вечере поздравити га и молити, да ми даде одговор на моју поменућу прошњу. Њега је из Котора допратило било 60 персона, а то је било у суботни дан. Кад одем к њему, а он ме застави на вечеру, како и све оне, који су га допратили били из Котора. Ја сам сједио други од њега. При вечери поче ми говорити један господин, који сјеђаше међу мном и гувернатором, да му је исти дао заповјед, да ми нађе у Котору лијеп квартир са свом потребом и с једним вртом (бањом). Овог, који са мном говораше, нијесам ја нигда прије видно био, и зато му одговорим да се у мени вара и да, море бити, за јенискона има ту наредбу. На то ме он упита: „Јесте ли ви велики викариј?“ А ја му одговорим да сам до сада био, но да више не мислим бити, него да чекам од гувернатора одговор на моју ринуцију, да ме пусти, да пођем у моје отечество.

Оно код мене бијаше неки Француз, који је дошао био с гувернатором, да остане у Котору за делегата на мјесто Тромбе Рагужела. Што би гођ, ја њему говорио, све би то казивао гувернатору; најпосле каже ми да гувернатор жели знати узрок, за који ја остављам викарство. На ово му ја одговорим да има-

дем хиљаду узрока; но да је први и највећи узрок римски клер, који ме је тужно за просесијон (литују) у Котору и Новоме и што знам чинити моју дужност; придодавајући му то, да за моју вјерност и службу не желим више куповати непријатеље. Ово је делегат казао све гувернатору, који ми је одговорио да он није примио ни од кога против мене какве тужбе, и да жели послје вечере са мном разговарати се.

Около пол ноћи устанемо иза стола, и када се сви разиђу, онда ме уншта Берtrand: „Каж ми: зашто оћеш да оставиш твоју чест?“ А ја му одговорим: „Зато, што сам ушао у љета, што често болујем, и што ми воздух бокешки не чини добра.“ Онда ми он рекне: „Та ви јошт нијесте толико стари, а доста сте јошт јаки, можете служити“. На ово му одговорим: „Да ми и десет хиљада франака дате на годину, опет не могу служити“, и да ће ми највеће добро учинити, ако ми даде слободу и отпусти. Када види гувернатор да се ја тврдо мога претпријатија држим, онда ми одговори: „Добро, писаћу јенископу да вас пусти“. Ја му на то умилно благодарим, честитам му срећан пут у јутру за Рагузу, и ја пођем од њега. На вратије увати ме за руку његов ађутант, кога сам често виђао у Паризу и добро се с њиме познавао. Шапћући уншта ме, шта ми је рекао гувернатор, а ја му одговорим да је рекао писати јенископу, да ме пусти поћи у

моје отечество. Онда ми он каже: „Неће те пустити, зашто је јуче био ваш бискуп на ручку код гувернатора, и молио га је, да ти ни по што не прими ринунцију и да мораш стаћи у Котору.“

Ове су ме ријечи ађутантове много опечалиле биле, и мислио сам у себи опет у јутру поћи гувернатору и молити га за то. Но овај је прије дана на два часа отишао био у Рагузу. Овај дан била је неђеља, зато сам пошао на Топлау у цркву, и слушао сам свету литургију, а после светога богослуженија отишао сам у Нови. Таки нађем човека и коње, и у понеђељак рано пођем за гувернатором у Рагузу, ће стигнем у уторак прије подне. Дошавши тамо, отидем му таки на квартир, у палате рагужанскије принципа; и, кад ме види, зачуди се и упита ме, што сам дошао? Ја му одговорим да имам посла, и да сам га дошао јошт један пут поздравити. У томе разговору донесу слуге јела за фруштук, на који и мене позове. За столом нијесам му хотио ништа говорити; но када смо устали, пошли смо у једну велику салу, у коју дошло бјаше до 200 душа, и депутати од Рагузе, просити га, да им умали контрибуцију. Затим уђе гувернер у једну малу камару, ће му сјеђаше секретар за таулином, с којим нешто француски говораће. Ушао сам

бискуп — епископ; *стаћи* — стајати, живети; *оисчалити* — ожалостити; *прије дана* — пре зоре; *Топла* — село код Новог; *рагужански принцип* — дубровачки кнезови; *фруштук* — доручак; *контрибуција* — ратни намет; *камара* — соба; *таулин* (*tavolino*) — сто (за писање).

и ја, и стао за њим; а када ме види, а он ме упита, што заповиједам. Поче му ја говорити и молити да ми прими ринунцију, а он ми одговара исто као и у Каптел-Нуовоме, сирјеч, да ја могу јоште служити, и како би ја изгубно 6000 франака плаће. У тај ма извучем ја из џепа копију од декрета Наполеонова, и покажем му прстом што говори у трећему артикулу.

Одговори ми овим речма: „Varde, quelli sono sei milla franchi all' anno!“ — „Si, Eccellenza, in carta qui scritti, ma in scassella io non li vedo,“ тј. „Гледајте, ово су шест хиљада франака на годину!“ — „Тако је, Ваше Превосходитељство, овде у карти написано, али [их] ја у џепу не видим“. Онда ми он одговори, куцајући ме руком по рамени: „Буди увјерен, како дођем у Љубљану, нама' ћу заповједити интенденту генералу од Илирије, да ти има свакога мјесеца слати плаћу ону, што се теби пристоји.“ На ово му ја речем: „И пакли, Ваша Ексселенција, говорим: да ја више нећу бити велики викариј, макар ми давали сваке године више од десет хиљада франака. И, ако ми сада не дате моју ринунцију, ја ћу бити принуђен утећи из мога отечества у друго царство“.

Када гувернер ове моје ријечи разуме, онда рече: нò, нò, и окрене се секретару, говорећи му да пише бискупу, нека ме пусти.

Каптел-Нуови — Castel-Nuovo, тј. Херцег-Нови; *артикул* — члан; *интендент генерале од Илирије* — главни (грађански) управник ондашње краљевине Илирије.

Овај напише писмо и преда мени, а ја захвалим гувернеру на овој његовој милости и отидем. Из Рагузе повратим се ја у Кантел Нови, и одавде пошљем писмо гувернаторово господину јенископу у Котор, пишући му и по два пута, да ми по заповиједи господина гувернатора даде ринунцију. Тако ми је морао послати, и ево му писма, којим ми је теготне ланце викарства с врата скинуо, послане 16 година мога тешкога великога труда и трошка.

№ 436.

Држави илирическија.

В Которје 16. нојемвра 1811.

Венедикт, милостију Божијеју православно епископ далматски и боко-каторски.

Ко преподобному оцу Герасиму Зелињу, архимандриту манастира Круне,

у Ерцег Нови.

По вопрошенију вашему, чрез здравија утјешенија и опочивања у манастиру вашему, с опијем миром потребитијем вашој старости и вашему страданоме труду, ви, оче архимандрите, с овом нашом примате, колико на име од гуверна, толико и од наше стране, они отнуст, што сте просили с вашом ренунцијом от 29-га прошастога јунија, послато је нами от господина опшчаго управитеља од илирически држава.

Ми писали смо нашему викарију у Далмацији, преподобнијем оцу архимандриту Матеји Веји и игумену од вашег манастира, такојер на исти начин и манастирима Ђрки и Драговићу, и свакоме протопопијату от наше јенархије, изијествујући њима, да

с овом нашом — с ов. нашим писмом; гуверно — управа.

сте отпустили сваку вану службу од викарства, и да имаду нами носити достојну чест, као архимандриту и старјенини манастира Круне. Ми јесмо благоушани да они имају слиједити како њима заповједајемо; ако би пак било другојачије, ви абије јавите нам, јербо ми желимо сваки ван мир и благополучије, при којем остајемо молитвеники.

Венедикт Краљевић с. р.
и во христје молитвеник.

С овим писмом писао је господин јени-
скоп и игуману манастира Круне, и заповједио
му је да pazi да ми се свака чест у мана-
стиру одаје.

№ 436.

Державе илирническе.

*Венедикт, м. б. и. епископ далматски, боко-ко-
торски и истријски.*

Ко преподобному оцу игуману од манастира
Круне.

Преподобљејни отац архимандрит Герасим Зе-
лић оставио јест сваку службу од викарства, поради
његовог здравља, и за да море у своме миру отно-
чивати, сада враћа се у свој манастир Круну.

Заповиједамо дакле Вашему преподобију, да
имате највећу опази, за да му има бити дато од сва-
кога јеромонаха оцу чест, која му се пристоји како
архимандриту и старјенини тога манастира Круне.
Тако урадите, јако да и благодат Божија буде на Вас.

Дано у Боки од Котора на 16. појемвра 1811.

Венедикт Краљевић с. р.

*јесмо благоушани (од благо и ушати се, тј. падати се) —
и дамо се; абије — одмах.*

Тако једва получим ја желано отпуштење, које сам толико вријеме тражио и искао. Међу тим на мјесто мене наименовао сам код гувернатора Бертранда у мојој ринуцији у Боки Њоторској за великог викарија, с плаћом од 6000 франака, архимандрита из манастира Савине Никанора Богетића, који ми је за ово моје њему учињено благодарјејаније, најпосле, при моме отходу из Боке, при обједу у дому понгтенoгa капетана Марка Комненовића, у присуствију многије чесније лица, толико неблагодарно, колико му је могао његов старачески разум досећи. Али, кад сам расудио у каквом се он добром и мени познаном општеству родио, воспитао и ће се учини, и колико се по свијету с људма опходно, занстапанао сам да је у многoме заостао. Међу тим морао сам му опростити поради љубови домаћина и чесногa и разумногa оца Јосифа Триновића, парoхa у Топлој.

ЧЕТВРТИ ДИЈЕЛ

ОД ОСТАВЛЕНИЈА ВЕЛИКО-ВИКАРИЈАЛНОГ ДОСТОИНСТВА
ДО АПРИЛА 1817. ГОДИНЕ.

Моје уклоненије у моју обитељ с малом пензијом.
Рат међу Францијом и свом сајуженом Европом;
на побужденије, учињено ми, и на осујећење великом
мојом срећом од Аустријанаца француског навјета
моје животу, моје учествовање у ослобођењу
од Француза и повраћењу долу австријском
мога отечества.

Получивши моју жељу и добивши отпу-
штење, наумим вратити се у отечество. Но
док сам се спремно и пасош од делегата у
Котору узео, да идем по суву из Боке, зашто
по мору нијесам могао од Енглеза, ударе кише
и настану зла времена тако, да сам морао че-
кати до после празника Христовог рождества.
Овај сам благ дан провео весело код мога
кума, господина капетана Николе Живковића
и његове госпоје Софије, код конта Војновића
и Чупковића, и у манастиру Савини, и другије
некије капетана и мојије пријатеља, с којим
сам се у исто вријеме поздравно и опростио.
У неким црквама дао сам мале проповиједи,

навјет — заседа, замка; *делегат* — грађански старешина.

као у цркви манастира савинског, у Топлој и у општеству Новеком, и опростио сам се у њима с народом. И заиста, многи су христјани, особито они у Топлој и Новоме, остали жалостиви и управ плачући, што ји остављам, зашто су виђели и познали труд мој и ревност, да потребим трње оно између стада Христова, застарјело од много и премного љета.

Тако пођем из Боке 16. јануара 1812. године, и ударим кроз Стару Рагузу (Цапгат), Дубровник, Стон. Одавде, пловећи по мору испод манастира римскога Острога, мало нас нијесу једну ноћ повели и покмали не корзари енглески, него прави морски разбојници, да не буде опасно ваљани парун од барке, који је држао тимон, а четири друга морнара и нас четири пасажера сви смо спавали унутра у барци. Била је ноћ тавна, облачна и без мјесеца, а бонаца, — вјетра никаква није било; тако су се ајдуци довели близи полагамо близу нас за десет петнаест сажњи, да ускоче у нашу барку, мислећи да сви спавамо. По срећом нашој онази ји парун и повиче: Аларга! аларга! то јест: Даље, даље, да се одмакну и да се јаве: ко су и шта ће? Они се не кћеше јавити, зато повиче исти парун на морнаре, да скоче на оружје, а имали су доста тромбуна и му-

Стара Рагуза (Цапгат) — на месту порушенога Биндара (види нап. на стр. 8. о. књ.) подигнут је нови град и варош, коју талијански зову Ragusa vecchia (Стари Дубровник) а српски Цапгат; то је место на мору између Боке и Дубровника; *Острог* — старан католички манастир у макарском приморју; *парун од барке* — господар лађице; *тимон* — крма, дугмен; *бонаца* (тал.) — тишина; *сажњ* — хват; *тромбун* — пушка широкога гласа.

шкета. Парун потегне на њи метралијом из тромбуна, а други из мушкета, и нама' су се од нас удаљили. У ономе мраку не зна се шта је било, је ли који рањен или убијен од њи; еле од њиове стране нико није пуцао на нас, дакле, или је који од њи био у први ма убијен и рањен, или нијесу имали доста оружја. И тако нас је избавио Бог од зла и несреће, а једна барка, која је ону ноћ ишла за нама, јест пропала, и то заједно с људма, између којима је био и један богат трговац, Јевреј, из Рагузе, који је у Сплит ишао.

Од Стона дошао сам по мору до Трогира благополучно, а од Трогира дођем до Шибеника по суву. Из Шибеника приспијем у Задар, и ту сам њеко вријеме стајао. Одавде сам писао у Љубљану гувернатору Бертранду, просећи да би ми дала гувернија они шест хиљада франака које су ми остали дужни, и које сам као велики викариј у Боки имао. Из Задра дођем у мој манастир, у моју давно желану обитељ, гдје сам у миру и спокоју проче дане живота мога, удаљен од све свијетске сујете и мечтанија, провести намјеравао. У њему сам већ неколико мјесеци провео био, а Берtrand мени за мој дуг ништа не одговараше. На један пут дође ми изненада декрет од интенданта из Задра, зовећи ме и јављајући ми да ми је гувернатор одредио на годину пензије

мушкет — старинска тешка пушка, шоца; *метрелија* — комади гвожђа и олова, којима се пуне веће пушке; *Трогир* — град и варош на мору, западно од Сплита; *мечтаније* — маштање, санарија, занос.

1000 франака, по о онима, што ми бијаше дужан, ништа не говораше.

Кад сам примио ови декрет, отишао сам у Задар, и ту сам примио 250 франака за три мјесеца, а послѣје шест мјесеци другије 250. У то вријеме зарати се Француска са Аустријом. Ја сам се онда налазио у моме манастиру Крупи, који лежи близу границе од Кроације. Ту ми једном дођу у кратко време два писма: једно од стране Француза, сирјеч капетан Антоније Куатели, ађутант колунела Никића, од стране истога пише ми да гледам и да помњумам, ако би аустријска војска дошла у Лику, или ако у Далмацију иде, да му нама' пишем и на знање дадем. А друго од стране Аустријанаца, — сирјеч колунел и садашњи генерал Франческо Данеж пише ми, шаљући ми прокламације Хилерове, да ји пошљем у Задар, Шибеник, Сплит, Рагузу и у Боку његовим пријатељима, и јавља ми да је уваћен код Љубљане из Задра француски курир и списак од 400 лица првије у Далмацији, у којој да сам ја најпрви записат од бергадира де бандарма, који ниште од гуверније дозволење, да нас пошље све у Француску, за узрок што смо, вели, више наклони Аустрији, него Француској. У истом списку била су, колико ја знам, после мене записана сљедујућа лица: Из Обровца Зането Радуловић, из Задра Пашкал

прокламације Хилерове — Јован Хилер, аустријски генерал (1751.—1819.), чувен са успеха над Французима 1809. год. код Асперна (источно од Веча); *бергадир де бандарма* — жандармеријски бригадир.

Враћен, Николето Папафава, Јанкето каноник Сипаковић, и јошт многи други.

У исто вријеме пошље ми из Задра француски генерал Ароаз једну прокламацију штампату, да прогласим народу с олтара, како су дошли Французи близу Беча, пред којима је маршал Вандам (ови је тада у битки с Руси и Аустријанци от козака ухваћен и у Русију ко императору послан).

Да је знао речени Ароас да једва чекам да се моје отечество избави од француског тиранства и неправде, не би ми прокламацију послао био, да ју ја по народу разгласим. Тако ми је исто и речени ађутант Никита лажно писао, да иде из Леванта преко Турске 40.000 Француза у Далмацију. Ове прокламације и лажне новине послао сам нама' у Госпић реченоме мом старом пријатељу Данежу, који ми је писао био, да Наполеон с војском својом патраг бјежи из Саксоније преко Рајне. Исти Данеж звао ме је у писму, да дођем из Круне у Госпић, докле ме пису жандарми одвели, но ја нијесам могао то учинити и њему пуно вјеровати, зашто сам знао да свако воду на свој млин навраћа.

Често ми долазау од Данежа посланици и писма, и то у пол ноћи, увјеравајући ме, да ће цесар са своји сајузници добити и да ће Французи са свијем пропасти, него да дођем к њему

маршал Вандам (Dominique Jos. Vandamme, 1770.—1830.) — француски (врло храбар) генерал и Наполеонов маршал, који се одликовао у ратовима с Турском, Аустријом и Русијом, али био побеђен и заробљен од Руси под Кулямом (у Чешкој) 1813. г.

у Грачац, и да се видимо послѣ шест година. Већ ми је додијао био својима писмама, зато сам одлучно био к њему поћи. Дозовем дакле игумана и једнога старца из манастира, и кажем им духовно моје намјереније, препоручујући им да гледају манастир, и да по црковним правилима и вољи Божијој у миру и братској љубави живу. Тако се 24. октобра 1813. године по обједу кренем из мога манастира, и дођем преко планине Велебита у Грачац на конак. Ту нађем реченога Данежа на квартиру код трговца Георгије Јурковића, који ми се већма обрадовао, него да му је отац воскресео, зашто је познавао мене и моје срце и дух мој. Цијелу дугу ноћ провели смо заједно у разговору, питајући он мене за Французе у Далмацији, и ја њега за цесара и његове сајузнике, како ствари међу њима и Французима у Саксонији стоје, и који су код Лајпцига и Дрезде већ до главе побити били од Руса, Аустријанаца и Прајза.

Сутрадан у неђељу пристије из Госпића у Грачац генерал фелдмаршал-лајтнант барон Томашкић с једним баталионом; тако отидем ја с Данежом њему, и поздравимо га. Ту смо заједно обједовали, и послѣ обједа хотѣо сам се вратити у манастир на конак, који је далеко од Грачаца четири часа; но кад сам до-

Грачац -- котарско (среско) место у Лици; код *Лајпцига* и *Дрезде* ... — у бојевима код Лајпцига 2. и 3. окт. 1813. европске савезне војске победиле су Наполеона, а пре тога је он, 14. и 15. августа 1813., код Дрезде, победно чешку војску јевр. савезника; *фелдмаршал-лајтнант* — у аустр. војсци исто што (нижи) генералски чин и „генерал-лајтнант“.

шао био поздравити генерала, а он склопи околу мене руке, и поче ме, како он тако и Данек, молити, да им учиним љубав и да пођем с њима до прве фортице од Кини. Сувише молили су ме и то, да упутим једно њеново писмо господину колунелу Михелу Никићу, које би сутрадан у понеђељак могло доћи у Кини, гди му пишу да ће војска цесарева доћи у уторак пред Кини, него да колунел преда фортицу без боја. Ко не би радо услужио ономе цару, кога сам једва дочекао, да његово оружје дође владати у моје отечество. Нама' сам њеново писмо узео и у моје завно, пак послѣје послао по моме слуги у манастир Круну, пишући игуману, да онај час преда писмо речено у Жегар серзенту Матићу Барн, који је стајао на пошти, да га пошаље Никићу у Кини. То је овај учинио, и тако је добио писмо Никић у понеђељак у вече, а ми смо у уторак до подне 27. октобра 1813. године дошли пред исту фортицу. Ова нам се шести дан преда, будући да је са свију страна блокирата била. У њој је било 800 мушкетара Далматина. Ја сам стајао пред Кинином у кампу код фратора Михела Фонтане, пароха од Свјатог Јакова (римске цркве), с којим сам слао и препоручивао у фортицу по онима, који су им крух послали, да кажу онијем далматинскијем капуралима који су у фортици, да сви побјегну

серзент — сержант (sergent), наредник; *мушкетар* (mousquetaire) — пешак наоружан мушкетом; *кампо* (campo) — логор, војн. стан; *Св. Јаков* — можда село (*Филип-Јаков*) у Котарима или црквица (*св. Јакова*) на Велебиту; *капурал* — кашар.

и оставе фортицу и Французе; ако ли пак неће, да ће им се све њихове куће попалити и њихова добра одузети. Кад су ово исти чули, побјегли су у шест дана поћу сви кроз проваљену од истије фортицу, и од 800 није остало више код Француза него 12. И тако су морали капитулирати, како што је хотіо барон Томанић.

Послије тога вратим се ја у Крупу, ђе сам подигао 100 Жегарана мојије, да нама' иду пред Задар у стан аустријски и јенглески, и да помогну отети задарску посве тврду фортицу. И ја би био с њима пошао, да ме нијесу забољеле уши, што сам прозебао био у кампу пред Кишњем без ђурка. Но до неколико неђеља преда се и Задар и клиска и поринска тврдиња, и тако се у шест неђеља очисти сва Далмација од Француза.

Послије кад сам оздравио у манастиру, отишао сам у Задар и гратулирао сам барону Томанићу за благополучно освојеније све Далмације од непријатеља. Но све ове горе речене услуге моје нијесу ни од кога признане биле, али зато ништо, јербо ји ја и тако нијесам из користољубија чинио, него из једне ко отечеству мојему љубови. Но ова судба није само мене постигла, него и многе попове и калуђере у Далмацији, који су се тада трудили и с главом својом шалили. Зато им пак не можемо замјерити ништа им за зло примити,

капитулирати — положити оружје, предати се; *клиска тврдиња (Клис)* — град јак над путем на Силета у унутрашњост Далмације; *Порин* — место у макарској крајини, близу Перетве; *гратулирати* — честитати.

што су се и они у њеке ствари умјешали били, које се њи не тичу, зато је наравна ствар, да и они, као отечества синови, своје отечество љубе и да му у свачему помоћи траже.

Пут у Абанске топлце за Падвом, и одонде, спомена ради тезоименитог тадашњег конгреса, у Беч.

У истој пригоди топло моје цесару помолећије, да би монархеско отечески призио на ме и на савном једнозаконе Њему пјерне његове синове у моје отечеству. Последње европејско септополченије на Француску. Мој повратак у своја си, дожидавајући шчедроте цесареве.

Јонит у години 1805. при владању аустријскоме сломно сам био на Биљаније с коња десну ногу, у којој ми је од оно доба остала велика слабост. Ова ми се слабост све више и више умножавала, што сам већма улазио у љета; и најпосле ми је тако нарасла била слабост, да нијесам могао више од једнога четврта часа ниш пјешнице. Зато су ме савјетовали љекари да сваке године пођем у Италију у Абано, и да се тамо парим у врућу блату. Тако намјерим љета 1814. поћи у Италију, по, знајући ја правила црковна и моју прву дужност, искао сам најпре од господина

тезоименити — истог имена, славни; *монархеско* — монаршко, владалачко; *септополченије* — септоити устанак, лаћање оружја; *у своја си* — кући; *дожидавајући* — очекујући; *шчедрота* — дарезљивост; *на Биљаније* (7. п. м.) — у Биљанима; *Абано* — мало место у талијанској области Падови, чувено са својих сујворних бања.

јенископа писмено дозвољеније, да се могу одлучити од Далмације, и да могу узети од цесаро-краљевске гуверније пасош. Исте године у мјесецу маију нађе се и господин јенископ и ја у Задру; тако отидем к њему, и кажем му да морам поћи у Абано поради мога здравља, просећи га да ми даде писмено дозвољеније. Он ми ово дати обећа, но није ми га ни на многократно прошеније моје дао. Тако је пролазио дан по дан, и неђеља по неђељи, а вријеме се од Абана и топлѝца све приближавало. Осим тога било ми је далеко по суву путовати, а туда сам морао ићи, зашто је сваки, који је по мору ишао из Далмације у Тријест и Венецију, морао 42 дана стајати у контумацу. Молећи га ја толико пута за дозвољење, одговори ми једва један пут, да пођем у манастир и да се спреим, па кад се вратим из манастира, да ће ми онда дати писмо и слободу. Тако и учиним, но и овда се догоди да от истога г. јенископа писмено позвољеније поћи у Италију не могућим, а због чега — то нијесам дознао. Тако најпосле, не могавши дуље чекати, принуђен будем отићи господину гувернатору, барону Томашићу, и понекати од њега пасош. Овај ме упита, имам ли слободу од господина јенископа, коме сам подробно исказао све, колико већ неђеља има, како од њега просим ту слободу, но да је још нијесам добио, да могу поћи видати себе и повратити моје здравље. Кад је гувернатор ово разумио, онда је заповједио своме секретару, да ми напише пасош.

Секретар то учини, а гувернатор се само потпише, и тако ја добијем једва једаред пасош, да могу у топлице ићи.

Получивши од гувернатора Томанића пасош, отидем из Задра у Италију 1814. године; и, вративши се из Абана у Падву, пошао сам поздравити принца Рајза. Одавде сам писао такође у Беч Њовој Ексцеленцији барону Хагеру, великому министру од полиције, и просио га, да би ми одржао пасош од секретарије од штата, и послао га у Падву реченоме принципу Рајзу. Исто тако писао сам и моме агенту Ефенбаху, молећи га, да настоји код Њ. Ексцеленције, не би ли ми добио одговор. Мало за тим пише ми агент, да му је одговорио речени министар од полиције, да могу узети пасош за Беч од реченога принципа и гуверна од Италије.

Послије бања вратио сам се из Абана у Падву, ђе сам пошао и паким поздравити реченога принципа Рајза, 18. јулија 1814. године, који ме је уздржао код себе тај дан на обједу. Послије обједа дао сам му мој пасош од барона Томанића и писмо од агента из Беча, молећи га, да ми даде пасош до Беча. Када је прочитао писмо од агента и пасош, повратио ми је ова и рекао да пођем у министра његова од полиције, господина Раба. Кад одем к овоме, а он ми се потпише на исти мој пасош за Беч, и тако получим ја пасош, да могу

принцип Рајз — јамачно који од кнежева старије линије *Reuss-Greiz*; *одржао* — добио; *секретарија од штата* — државна канцеларија (министарство); *да пођем* — да одем.

поодити јошт један пут, као што сам онда мислио, престолни овај и царствујући град.

Моје намјереније за поћи у Беч није било друго, него да се јошт једном за живота нагледам царева и краљева и принципа од цијеле Европе, које сам у Абану у новинама (фојетије) читао, да ће доћи у Беч на конгрес, за утврдити међу собом постојани мир и пријатељство. Осим тога мислио сам да ћу имати срећу виђети у Бечу ексцеленцију Високопресвјанчењејшаго господина архиепископа и митрополита Стефана Стратимировића, по овај се био прије мога пришествија вратио у Карловце, и тако ми је жеља испуњена остала.

У Венецији сам се бавио неколико дана, и то на квартиру у старога мога знанца и љубимoga пријатеља, г. капетана Стефана Јововића од Стратимировић и његове супруге и моје куме госпоје Гарофуле от Ћивковић, ђе сам уживао највеће угостиченије и странољубије, подобноје странопримству Авраамову, док сам привео к концу дјело од много љета с некијем Јованом Лакићевићем.

Из Венеције одлучим се с једним кочијашем, у друштву мога дјака Алексије Зелића и два господина, и стигнем 20. августа 1814. године срећно и благополучно у Беч, ђе јоште прије нас не бијаху дошли цареви на конгрес. Како сам дошао у овај царствујући град, тако

пришествије — долазак; *љубима* — љубљени, драги; *странопримство* — гостољубље; *благополучно* — срећно; *конгрес* (бечки) — трајао од 10. септ. 1814. до 28. маја 1815. г. (савезничке силе уређивале политичке одношаје јевропске); *тако* — одмах.

сам пошао поздравити неке моје старе знајце и пријатеље, особито Њ. Превосходителство господина јенископа Микоковића, Њ. Превосходителство министра велике полиције Хагера, конта Геницеја, мога земљака, и мога агента. Овђе ми дође на памет да представим напнему цару Францишку I. сву историју од почетка мога викарства у Далмацији и Босни Которској до процене ринуције, и да му објавим моје услуге у толико љета у моме отечеству при три прошедна гуверна без награде и признаства, а сувише неправду од Француза учињену моме отечеству и роду.

Тако представим ову моју прошњу Њ. Ц. К. Величеству, у којој ништа нијесам криво и неправедно рекао и цару представно, но и ништа друго нијесам просио, него удовољствије мога отечества и рода, и које мало помявање и милост царску, да мене старца у чему гођ награди за моје услуге, Њ. Величеству учињене. Представно сам ју 11-го септембра по рим. у Шенбруну својелично, и запитао сам после свега разговора Њ. Величество, што заповиједа: оћу ли се вратити у отечество моје, или ћу чекати Његову царску отлуку. На ово ми одговори да не идем натраг, него да чекам.

Шести дан пошао сам у царски кабинет, питати што је било од моје прошње, ће су ми казали да су послане нама' у Задар за информацију, како што сам ја и нарекао у мојој

Францишк I. — владао као цар немачки под именом Фрања II. (1792.—1806.), а као цар аустријски Фрања I. (1806.—1835.); *удовољствије* — задовољење; *информација* — обавештење.

прошњи и именовао неколико персона духовније и свјетовније, да се могу питати о истини, коју сам ја цару представио. Тако сам чекао до декембра мјесеца. Ходио сам министрима, и питао сам што ћу радити, а они су ми са-вјетовали да и паки идем цесару, за виђети што ће ми рећи. Ја сам се јако ушмашно био, зашто нијесам имао више трошка, да би могао живљети у Бечу, гди је поради скупштине цареј и кралеј, и толикога свијета из свију земаља неизречена скупост била. Особито пак трошио ме је квартир, и већ сам мислио да ћу морати и црно испод покта потрошити и јонит крст мој заложити, ако ме цар не отпусти, и поред свега тога да нећу имати с чим вратити се у моје отечество.

Најпосле отидем Њ. Превосходителству конти Врбни, цесаревом шамбелану, и запросим га, да ми одржи код цара једну аудијенцу, да се представим. Тако ми овај пише 10. септембра п. р. ово, одржавни да могу цару нићи у Шенбрун, како што ће се мало ниже видјети.

Reverendissimo signor archimandrita!

Hò l'onore di prevenire V. S., che S. Maestà l'imperatore la riceverà dimani il 11. del mese corrente alle 9. di matina, a Schembrun, e me ne prendo questa occasione per ripetere a V. S. l'assicurazione di mia perfetta considerazione.

Vienna il dì 10. settembre 1814.

Il conte R. di Verba.

цесарев шамбелан — царев дворски маршал; *да ми одржи* — да ми добије, да ми изради.

Пречесњејши господин архимандрита!

Имам част предварити В. Г., што Њ. В. император оће Вас примити сутра у 11. од текућаго на 9. у јутру у Шенбруну, и узимам ову прилику за повторити Вашем Господству увјереније од моје чисте благонаклоности.

У Бечу на 10. септемврија 1814.

Конте Рајмонд од Вербна.

Тако отидем ја 11. септемрија у јутру около 9 часов у Шенбрун, и изиђем пред цара. Ту сам се с њиме дуже од једне четврти уре разговарао. У разговору питао сам цара, што ми заповиједа: да се вратим у отечество либо да чекам царску резолуцију, који ми је одговорио да чекам у Бечу.

Нуто сада моје тешке невоље! Морам остати у Бечу, а трошка доста не имам! Тако дан по дан пролазаше, а ја у овоме скупоме граду ништа друго не радим него новце трошим. Седећи у Бечу, падне ми на ум, шта би било, кад би ја представио цару све моје учинене роду, отечеству и њему услуге, и кад би какво награжденије од њега искао. Размишљавајући то, укријене ме и моји пријатељи у моме намјеренију, и тако наумим да покушам срећу и да представим то Њ. Величеству. Дође већ и декемвр мјесец, а ја одем Њ. Превосходителству, господину Врбни, и замолим га, да би опет одржао аудијенцију код цара.

В. Г. — Ваше господство; Шенбрун (Schönbrunn) — царски замак и летњи двор близу Беча, с великим лепим парком и зверињаком; либо — или; резолуција — одлука.

Децембра 1. п. р. добијем ја од Врбне следећући одговор:

Reverendissimo signor archimandrita!

Hò l'onore di prevenire V. S., che Sua Maestà l'imperatore la riceverà Domenica prossima alle 8. di mattina, e me ne prendo questa occasione per ripetere a V. S. l'assicurazione di mia perfetta considerazione.

Vienna il di 1. dic. 1814.

Il conte R. di Werbna m. p.

Пречесљиви госпoдин архимандрит!

Имам чест предварити Ваше Господство, Њихово Величество император хоће Вас примити у недељу прву на 8 ури у јутру; при сем узимам ову прилику за повторити Вашем Господству увјереније од моје чисте благонаклоности.

У Бечу на 1. децемврија 1814.

Конте Рајмонд од Вербна с. р.

Ево дакле мени опет допунштења, да могу пред цара изићи и моју му жељу с нижајшом прошњом и молбом представити. Дође одређелени дан, и ја ти се по моме чину оправим и цару отидем. Ту му се поклоним и молебном писмо предам. Ово је писмо било на немачком језику састављено, и ево како је гласило:

Ваше Величество!

Доле потписани, свагда од свега срца Вашему цесаро-краљевском и апостолском Величеству вјеран и подан, живио је на концу године 1813. у манастиру Круши, у Далмацији, на Личкој граници, од гоњенија француски уморан и од њи удаљен, кад је Ваше Величество следством срећно закљученог сајуза по-

следеће војено посланије закључити благоволило, да поврати Далмацију, Рагузу и Боку Которску.

Управ у оно вријеме дошла је била војска Вашег Величества у Кроацију, и ова је стајала под заповијестима фелдмаршал-лијетнанта Радивојевића, и онсађивала је Љубљану.

Бог, који је намјеренија Вашег Величества и свију узвишени сајузника благословно, послао је сада на утјеху гоњене невиности и на познанство правде престола Вашег Величества неки особити и срећни случај.

Један француски скоротеца уваћен је био са писмама, која је шиљало политично француско поглаварство у Далмацији гувернеру Љубљанском.

Међу овима писмама било је једно извјестије војначалника полиције далматинске, писано у Задру, с списком свију они владјенију подозрителни особа, које је градски поглавар због привржености и поданства Вашему Величеству тужно био, и за које се с највећом пажњом и пажљивошћу од гувернера донуштење искало, да се сви увате и у тамницу баце.

Први у овоме списку оптужени био је управ овај сироме проснец Герасим Зелн, архимандрит и бивши викарио грчког народа, а после су слѣдовали други, међу којима су били: предсједатељ суда код апелације граф Пасквал Враћен; В. В. његдански двореки са-вјетник, Никола Панаџава и подеста у Задру; домхер саборне цркве задарске Сењаковић, Јован Антоније Харани Филипин; браћа графови Бартолаци; Тома, брат генерала Данежа; господин Франц Патричели; домхер Острић и ерлар Радуловић, сви из Задра; сиповац графа Драганића, и окружни полковник граф Видовић из Шибеника; и 300 и више најизбранији грађана из Сплита од најпознатије чесности особа.

слѣдством — услед, због; *фелдмаршал-лијетнант* — виши генералски чин; *скоротеца* — курир, улак; *војначалник* — војни старешина; *владјенију подозрителне особе* — људи који су влади сумњиви; *подеста* (тал.) — главни кмет, општ. председник; *домхер* — каноник, члан свештеничке колегције при саборној цркви.

Кад је ово драгоцено доказателство дошло у руке Ф. М. А. Радивојевића и поглавара генерал-стаба Храбовскога, предано је било бившем онда полковнику по садашњем Г. М. у служби Вашег Величества Данежу, да све у опасности налазеће се о њему извјестити, и овај је потпуно да то свима нама чрез најпредосторожнија правила јави. Он је саопштио покорњејше потписаном не само ово печално откровење, него му је послао јошт многе преписе проглашења Вашег Величества и Ваши генерала; међу другима оне Ф. Ц. М. барона Хилера, које је потписани средством и мужеством имао раздијелити и потајно међу народима разгласити.

Шта се случило са овим списком имена и с овим правим и важним извјестијем, које би за безбједно правило и прозорљивост Ваши генерала и поглавара служити морало, да познаду карактер и намјеренија Вашему Величеству највише подани, у среди множества француски намјереника, то је доле потписаноме непознано. Но познано му је да је поглавар генерал-стаба, обристлијегнанд коњаник Храбовски овде, и да се такође и генерал Данеж овде у Бечу налази, да Ваше Величество благоволи од њи истину овог дјејанија искусити; дјејанија, на које сироме Зелић своје сопствено владање и своју сопствену утјеху оснива, да ће га Њ. Величество у његовим ријечма вјерна, своме отечеству ревиљива и међу онима поданицима, које В. Величество најсрдачније љуби, не за последњег признати.

После овог извјестија може Ваше Величество промислити, у каквом је тужном стању и с каквом је бојажљивошћу до пришествија богатога оружја сироме архимандрит у својој бреговитој самоћи живио, који је 25. октобра 1813. врховном војначалику у Грацац на суверет отишао, од кога је добро примљен и позван био, да му у тврдињу Кини сле-

Ф. М. А. — фелдмаршал-лајтнант; Г. М. — генерал-мајор; најпредосторожнији — најобазривији; намјереник — присталица; обрист-лијегнанд (оберст-лајтнант*) — потпуковник.

дује. Нека се само генерал Данеж и обристлијетнант Храбовски, који се овде налазе, позову, па нека кажу лаже ли он, и је ли његова особа полезна била или не. Ако се пак то докаже, онда моли са надеждом доле потписати од великодушна Ваиер Величества какав знак, па био он какав му драго, којим престол своје највеће приврженике и поданике украшавати обичествује.¹

У Вијени 3. децембра 1814.

Покорљиви, вјерљиви подан.

Герасим Зелнх,
АРХИМАНДРИТ И ЕКС-ВИКАРИО
ГЕНЕРАЛЕ У ДАЛМАЦИЈИ И
ВОЈИ КОТОРСКОЈ.

Ову сам цару прошињу, као што се види, дао 3. децембра по римском, а 5.—17. јануара текуће године добио сам сљедујући одговор:

Заслуге проскоца нису од онога рода, да би се дворски ратни Совјет подватити могао, њему свепитески заслужни крст од Њиновог Величества молити. Од цесаро-краљевског дворског ратног суда.²

У Вијени 17. јануара 1815.

Ма. благород. Јаков,
СЕКРЕТАР С. Р.

Међу тијем дође веће и зима, а дођу и цари и краљи од све Европе. И заиста, не жалим оног великог трошка, који сам имао стојећи у Бечу; барем сам се нагледао оније великије гостију царевине и ствари, које се нијесу никада видиле, од када је Беч создан.

¹ и ² У I. издању је уопредо с овим преводом штампан и немачки текст и Зелнхове молбе и одговора на њу.

Стајао сам у Бечу около девет мјесеци, и ово сам вријеме провео веселије него никада у моме животу, наслаждавајући се повседневно и гледајући толике царе, краље и кнезове европејске. Блистаније ови царева учинило ми се да је јошт веће него оно, које сам седам осам мјесеци гледао у Паризу код бившег императора Наполеона, године 1809. и 1810. Ко би могао описати нашега цесара доброту и великодушнје отеческо, ко ли би могао изобразити љепоту и веселост лица Александра, императора росијскога, које сам у толико мјесеци више пута виђео, особито у цркви светог Стефана, ђе су били сви цари и царице, краљи и краљице, и сви други кнезови и кнегиње, кад се у цркви светог Стефана читало опело покојноме краљу францускоме Лудовику XVI. Овђе сам се у цркви за два часа и по најбоље свију нагледао, осим што сам се с њима свима на бастају (бедну) и на другима мјестима по Бечу и около Беча сусретао. Кад сам овде опоменуо о Бечу, не могу да га овде мало опстојателније не опишем.

Беч је создан на лијепу и равну мјесту. С једне стране тече му велика ријека Дунав, а с друге помања, зовома Вијена, зато се и зове овај град немачки *Виен* или *Вијена*. Ова ријека упада тако иза града Беча у Дунав. Около Беча града има зид, који је Наполеон

изобразити — насликати; *опстојателно* — опширно; *Виен* (*Вијена*) — нем. *Wien*, франц. *Vienne*, тал. *Viena*, р. *Вѣна*.

године 1809. разорио био. Цео град може се инпацирајући се обикн за једну уру. Около града Беча леже предградја неисказане величине и љепоте, у којима се налазе велике цркве, палате и банче. Не далеко од Беча лежи Шенбрун, гдје су увеселителни дворови нашега цара. Ту се налазе и шуме и банте, које су све на неколико венецијанскије мља у наоколо обграђене. Ту пребивају сада царски љељени и многа дивља звјерад, не само из нашега царства и Европе, него и из друге части свијета.

У Бечу се виде многе цркве, од који су неке посве лијепе, особито црква светог Стефана, која је и због величине и због древности и красоте славна. И унутри и споља не виде се различита готическа рукодјелија из камена исјечена, а понајвише страдањја Христа спаситеља. Звоник или торањ ове цркве јест посве лијеп и виши него ли светог Марка на пијаци венецијанској. У њему има једно звоно велико, које сам мјерно с господином Карковићем и које има по сриједи, ђе му језичац стоји, ширине дванаест недљи или три лакта и пол. Ја сам био и прије пет пута у Бечу, али шести и последњи пут јесам га најбоље разгледао, осам и повине мјесеци стојећи у њему и чекајући царску одлуку.

љељени — јелени; *готическа рукодјелија* — кипарске и вајарске (скульптурне) израде („рукотворине“) готскога или германског стила, који се одликује оштрим сводовима, стрелама и шпљинама.

Приступил мјесец мај, и почело се царѣ и краљѣ опремати, да пођу својѣм армадами, за укротити и пакѣ возмущену Францију и Наполеона Бонапарту, који су се подигли били против свога законитаго краља Лудовика XVIII. Бурбона. Желно сам и трећи пут поћи цесару за одржати отпуст. Зато сам молио реченога шамбелана Врбну, да би ми код цара одржао трећу аудијенцију, који ми је после усмено одговорно да је питао цесара, и рекао му да више никоме не даје аудијенција, него да могу поћи слободно у моје отечество. Тако се одлучим из Беча на 3. маја 1815. године на пошти, и десети дан стигнем у Карлштат, ђе сам лежао од гута десет дана у мога сотечественика господара Глише Малашевића и његове госпоје супруге Марије, којим сам много дужан остао за њово странољубије и угошченије, како год и господару Томи Симѣу у Бечу, подобноме странољубивоме Аврааму и љубитељу свога српскога рода, и уроженцу од града Мостара у Ерцеговини. Из Карлштата чрез Сењ по мору стигнем благополучно у Задар, у коме сам такође лежао од гута шест неђеља, и будући да се по Далмацији онда појавила била куга, зато се Задар затворио

армада — војска; и *пакѣ* — онет; *возмущен* (од *возмущити*) — узбуњен; *Лудовик XVIII. Бурбон* — француски краљ (1755.—1824.); у почетку револуције (1789.) побегао у Брисел и после смрти брата свог Луја XVI. објавио себе регентом, а по смрти синовца Луја XVII. и краљем; за време Наполеонових „сто дана“ бежао у Ган и у Анг; владао од г. 1814. до г. 1824.; *за одржати* (по тал.) — да би одржао, тј. добио; *гуге* — улози, подгра; *сотечественик* — („сортаѣбеник“), земляк; *подобан* — сличан; *уроженец* (р.) — родом; *чрез* — преко.

био и од мора и од сува, докле је ова болест из Далмације изишла.

Из Задра сам писао у манастир Круну игуману Гаврилу Вагићу, нареченом Опачићу, да би желио с њиме се виђети и разговорити за многе ствари, а особито за моју поробљену келију, за коју ми је прије из Задра у Беч јавно парох задарски. Исти игуман нама' је дошао пред Задар, и казао ми је да је у году 1814. у мјесецу појемврију поробљена моја келија, и то баш кад сам ја био у Бечу, и осми дан после је него је исти игуман узео од келије кључ од мога дјака Саве Опачића. Тат је, каже, ушао у камару кроз малена врата, ђе се ложи ватра у пећ, која је била четвороугла, од мајолике зелене и начињена у Љубљани. Када се увукао у пећ, извадио је једну плочу од пећи, коју није ни разбио, него је прислонио унутра у келији уза зид, и тако је ушао у собу; а изишао је из ње кроз прозор, спутивши се низа зид на једноме посве танкоме конопчићу, на каквом се љети сунше кошуље и фацолети. Овај је конопчић трећи дан нашло дијете кмета Саве Пиље у гају више манастира, и познавши га игуман, донео га у келију. У келији је било у ормару великом ћурака свиленије, од чоје долама, танкије кошуља, двије мале иконе, сребром оковане и позлаћене, пред којима је висјело

тат — крадљивац; *мајолика* (исто што и *фајанс*) — смеша од глине, креде, несека, гипса итд., од чега се израђују ствари за домаћу употребу: посуђе, пећи, украси итд.; *фацолет* (тал.) — рубац, црна марама; *ормар* — орман, долап.

сребрено кандило, неколико лаката сукна за дјака и момка, и од свега овога није разбојник ништа узео, него је само разбио скрипторију, ће су ми писма стајала, атестати и различни од гуверна декрети, неколико писма односно и оружије, које сам за момка држао, то јест двије велике пушке, једну малу и велике пожеве. Из овога се види да је био тат и разбојник кућни, то јест из манастира, који је од много љета завистију и памјатозлобијем онојен био. Зашто, кад би био горски и дивљи разбојник, што би њему карте? Него би поново речено сребрено кандило и двије иконе у сребро оковане, и толико друге робе и ствари, које више вреде него ли само оружије. Осим тога, ући кроз пећ, а пећ не разбити, него јонг ону извађену плочу уза дувар наслонити, то се мени одвећ чудновато види, зашто прави лопови не гледају да ствар какову, која им на пут стоји, не паруне, или да је полагамо и нерушиму на страну метне, почем немају толико времена, а и страх ји мучи, да се не увате, него брже боље препоне с пута смећу, па ако не могу друкчије, а они и ломе и разбијају. И заиста, ја не могу постигнути како је могао разбојник кроз пећ ући и плочу извадити, а не разбити је, него је јонг на дувар наслонити. Само дјело доказује да је оно учињено само за једну винту, као што сви из комшилука кажу, који су до-

скрипторија (тал.) — писали сто; *тат* — крадљивац, дупек; *памјатозлобије* — злопамћење; *карте* — хартије; *нерушим* — непокарен, цео; *винга* (тал.) — претворна превара.

лазили и гледали, да је оно био кутини судија, разбојник учинио, који је имао кључ од његове келије. То сам исто представно судиу, кога сам чинио доћи у манастир, да се испитају судејски сви они, који су се у оно вријеме налазили у манастиру, не би ли се тако открио кривац. Но будући да је судија, као што сам послѣје дознао, поткупљен био, зато није хотѣо ништа учинити, него како је дошао у манастир, онако је и отишао, премда је мене његов долазак скупо стао. Међу тим, ја остављам ову ствар на судију всеја вселенија, који ће право судити и свакоме по своме дјелу воздати.

При том питао сам, јесу ли три нгумана од три манастира примили моја писма из Беча, што сам истијем јавно да сам представно цезару прошиљу за неправду, коју су Французи учинили нашему отечеству Далмацији и Босни Которској, и јесу ли звани у Задар на испит? На које ми је одговорно да су моје писмо примили, но, колико је њему познато, да нико није звао у Задар ни од духовније, ни од свјетовније лица на испит.

Премда ми је нгуман казао да нико, колико он зна, није позван био у Задар на испит, да потврди или обеснује оно што сам ја у Бечу цару представно, опет сам послѣје разумио да је неколико њи испитано.

Послѣје мога присуствија у Задар, очекивао сам сваки час, да ми одговор од цара

скверни — јадни, жалосни (за поругу); *чинио доћи* — довео, дозвао; *всеја вселенија* (ц. сл.) — целе васељене; *воздати* — вратити, наградити; *обеснује* — ваљда обеснажи.

дође на ону моју прошњу, коју сам му представно. Најпоследње примим 19. јунија 1815., преко гуверније, одговор у Задру: да у мојој прошњи изложене тужбе нијесу основане, и да се ја унапредак сасвим другојачије владам, за уздржати једно мирно поведеније церковно и непрекословно.

Ево, читатељи благонаклони, представно сам вам сада све моје житије до године 1817. Ако га будете с оном ревностију читали, којом сам га ја на ползу и просвјешченије и за владање свакога од мога рода и отечества списао, то ћу ја совршено награђен бити. Видили сте у њему како ми је у почетку мога живота нечастије сљедовало, особито пак у Цариграду 1785. и у сјеверу 1788. године; а када је видело да га не умијем пригрлити, а то само из љубови мога отечества и рода, које ме је као магнет гвожђе к себи вукло, онда се удаљило од мене, и што сам се све више и више гробу приближавао, то се и оно све више и више од мене удаљавало, тако да ево сада скоро за никакву стрелицу слатке и човјека оживљавајуће среће не знам. Занста, може се рећи да је овај свијет сујетан и да људе у њему живеће непрестано вара, по тако хитро вара, да човјек до последњег свога часа у некој надежди пребива и живи.

за уздржати — да би одржао; *поведеније* — владање; *непрекословно* — без приговора; *подли* — корист; *како ми је ... нечастије сљедовало* — како ме је ... срећа пратила.

Но поред свега тога, што је и мене тако хитро варала, и што сам под три краља и владања, осим анархије далматинске, служио у моме отечеству без најмање плаће и награде, тако да сам јошт и моје здравље нарушио и живот прекратио, онет остајем задовољан и Богу благодаран. Благодаран, велим, што сам се удостојио виђети и пак и моје отечество покривено крилима двојеглавног орла австријског, и што сам послѣ дугога вијека услуга мојима био орудије и кључ, којим се помоћу само сопственог и јединог мога труда и трошка отвориле и разрушиле оне двери, које су нам препречавале имати у Далмацији и моме отечеству пастирја стада Христовог и јенископа восточног вјероисповједанија. Сада пак радосно восклицавам и смирено благодареније Богу приносим, што нам је овога дао, да носи моје прво иго, да храни стадо Христово восточнога закона и да плеви застарјело трње из благочестивог и спасителног стада Христовог, што је сва далматинска благочестива восточна црква са мношћу скуна желела.

Прилажем овђе писмо господина Соларића из Рима.

Преисходобљеши господине архимандрите!

Љубезљеши доброхоте и пријатељу мој!

Ви ћете до сада више пути бити помислили: гдје сам ја већ, како ли сам, те Вам јошче ништа

доброхот — који жели добра другоме.

не пишем. От сами Мљетака и 25. декемвра рим., сад путујући, сад стојећи и на писма одговора чекајући, једва Бог даде да се с мојим лордом графом Гилфордом најприје писмено најђем, с којим топерв у Риму 17. јануарија рим. састах се и лично. Нећемо даље одавле, и от половине марта до половине априла пробавићемо у Мљеткама, с почетком маија намјеравајући кренути се из Веча на даљи пут.

Овоме граду не има другога верена на бјелом свјету, ако их и има већих от њега. От 4000 година (из древињег Египта) има предмјета у њем! А споменници ветхи гречески художества? Највише пак огромни и изредни остаци древи Римљана? У кратку, околике и овакове језическе и христијанске древности и познији вјекова дивна дјела, продолжајема до данашњег дана, некала би годину цјелу, док би се сва обила и пристојно прегледала. Ово чудо не може се приуодобити никаква другог града рјеткостем. Зато и има овдје увјек по неколико тисјанча из свију нитомн, а и дивнији неки, земаља које мудрољубиви путника, које приљезни, краепи знања ученика, а Србина ни једног! — Ја времена не имам развије што находитм за се вакинје да гледам. Најприје сам ишао у предивну цркву апостола Петра и Павла, гдје се и њнова тјелеса показују без глава, које су у другој цркви. Ту сам видно и напу у слави његовој, но послје имао сам случај, сасвим близу сит га се нагледати и наслушати за цјелу уру времена, и видјети како му цјеливају златовезени на багрјаној кадифној превли крет. —

Ово и више тога подобна Ви радо читате, ја знам, но јошче радије чекате да Вам што добро јавим, како се находитм и докле је преусијело Ваше житије, које сам почео у Мљеткама списивати. Из

веретан — једне врсте, једнак; *ветхи* — стари; *художество* — уметност; *језически* — незнабожачки (стари класички); *продолжајем* — који се продужује, наставља; *тисјанча* — тисућа, хиљада; *багрјани* — ружичаст, црвен; *превла* — обућа, шиеда; *преусијети* — напредовати; *списивати* — пишесивати.

свега више реченога можете судити, да за сада још не напредује, како би ја желио и како сам се обрекао: по по истоме мојему обреченију оно ће, ако Бог да здравије, па Ваше и моје удовољствије, видјети свој конач и публични свјет. Ја знам колико је нестеријеније о том Ваше: вјерујте ми, није мање ни моје.

Поздравите ми љубезно г. Арсенија Ковачевића и г. Алексу Петровића; и следујте при добром, које Вам од срца желим, здравију и спокојствију, доброхотствујући

У Риму 5. фебр. рим. 1818.

*Вашему
нижајшем у слуги и пријатељу*

Пав. Соларићу.

Ово моје житије изишло би било давно на свијет, да се није задржало код блаженопочившег господина Павла Соларића од 1817. године до његове кончине. Ја сам му га речене године предао био, да га развили и по његовом великом расуђенију и различном познанству ствари у бољи ред приведе; но многочислена, нужна и општенародна дјела, којима је и дањом и поћом обременен био, нијесу му то допустила. И тако, не само што ми није дјело по мојој жељи и његовом укусу у ред привео, него ми га је још до његове смрти потезао, следовательно и узрок био, што није до сада свијета видило. После смрти господина Соларића приватно сам га се опет

конач — крај; *публични свјет* — јавност; *следујте* — идите, будите и даље; *доброхотствујући* — желећи добра; *кончина* — крај (живота), смрт; *дјело* — посао, ствар; *укус* — укус; *следователно* — дакле.

ја, и употребно сам сав труд мој и вештину моју, да га ако не у најбољи, а оно бар у онај ред приведем, који ће сваком благонаклоном читатељу разумителан бити, да га у читању не смета и да му смисла не квари. Колико сам у овој мојој жељи и претпријатију напредовао, то нека благонаклони читатељи беспристрасно расуде. Истина, ја сам признајем да га нијесам ни близу у онај ред привео, у који би то наш покојни господин Соларић, или други који од нашије ученије Србаља, учинио био; по ту молим сав мили и љубезни род мој, да ми опростити благоизволи. Ја високога ученија слушао нијесам, нити сам имао прилике младо још срце моје напојити слатком и божественом науком, него сам једва толико срећан био, да сам у мојој младости њешто мало читати и писати научно. А ту су ми криви моји покојни родитељи и крупски калуђери, који ми нијесу допустили поћи с прва упоменутијем школником Василијем, из манастира Грабовца, да ме даде у велике школе у Унгарију.

Како ћу дакле ја књигу какву онако списати, као што ће то који од онеје учинити, који се од младије још својеје поштију у науци труде? Међу тим ја сам се трудио, да сва прикљученија моја онако и оним редом списишем, као што су се догодила, а ту се сви благонаклони читатељи на ме, на моју искрепост и на моју вјеру ослонити могу, да сву чест, славу, високоумије и сопствено користољубије

претпријатије (р.) — предузеће; *школник* — учитељ; *Унгарија* — Угарска; *прикљученије* — догађај.

удаљно сам био од мене, и писао сам само чисту истину. И то ме једино пита̄ надеждом, да ће род мој оном охотом ову књигу читати, којом сам је ја писао; то је мени већ велика награда. Ако се пак који благонаклоњен читатељ из овога мога житија чему научи или од зла пута отврати, то ће онда бити све што сам желио.

Најпосле ће ме запитати који, зашто пијесам све моје житије списао, то јест до 1822. године, него само до 1817. Ово питање имаде своје мјесто, и ја ћу свакоме дати за право, који ово успита, зашто и сам признајем да су ми се за ово последње вријеме така прикљученија догодила, која заслужују свијету позната бити. Но природа овије прикљученија и времена опстојателства нијесу ми допустила, да ји сада свијету објавим. Међу тијем препоручујем се ученим мојим сонародницима, и молим ји, да ји они, макар и после моје смрти, напишу, зашто ја већ то учинити нећу моћи. Старост и с њом скончана слабост и ослабљавајући ми ум то ми већ не допуштају. Осим тога ослабљена и дрктајућа рука не може ни име честито да напише, а камо ли да речена прикљученија опширно опише и прочитаја.

К О Н Е Ц

[ПРВЕ КЊИГЕ]

читати — хранити; *охота* — љубав, добра воља; *времена опстојателства* — временске прилике (околиности); и *прочаја* — и остало, и тако даље; *конец* (р.) — крај.

ДОДАТАК
ПРВОЈ ЧАСТИ МОГА ЖИТИЈА
[ДРУГА КЊИГА]

—*—

[Бављење у манастиру и у Задру г. 1815.—1819.]

У Бечу на 12. јунија с. 1823.

Будући ја примно од некије народољубаца писмена благодаренија, који су читали моје житије и путешествије до љета 1817. и који би желели от онога времена до данашњег дана виђети моја прикљученија, — и зато ји описујем, и морам се повратити и почети от 1815.-га љета.

У мјесецу маију истога љета повратим се из Беча у моје отечество, послије него сам представно прошију на име народа и клера Јего Императорскоме Величеству Францеску I. противо епископа Венедикта, самоназваног Краљевића (а он се иначе по фамилији зове Пичаура), кога су Французи примили и патоварили народу српскоме у Далмацији на врат

чагг (по р.) — „чагг“, део, књига; (на 12. јун.) с. — може бити српског (тј. по српском, старом, календару).

противо канона св. восточне матере цркве. Ја сам у прошњи цара просио, да би се достојао по својој милости дати народу далматинском у из свога царства и од нације славјано-српске другога епископа и архиепископа, а онога Грка да пошаље из Далмације, будући да сам ја знао и добро предвидио, још при његову пришествију под Французи, каква је духа и какав је волк под овчијом кожом, за које сам увјеравао многе свештенике и смирјене грађане, који посљедњи јесу га изабрали с потписи, али ми нијесу вјеровали исти. Не могу овђе приложити копије од исте цару прошње, коју сам му представио на 11. септемврија по р. у Шенбруну 1814. При том запитам цара, оћу ли чекати његову резолуцију или да се вратим у отечество. Он ми одговори да чекам.

Послије три мјесеца опет сам имао удијенцу код цара и пита га за резолуцију, који ми је одговорио да још није дошла моја прошња из Задра и да морам чекати. А будући третио се конгрес цара и краља европејскије, зато нијесам ни прешно вратити се у отечество. Прошња је моја остала у оригиналу у типографији у Будиму. И свега мога стања и чекања царске резолуције у Бечу било је 10 мјесеци, у које вријеме чује се да је Бонапарте

прошња — прозба, молба (писмена); *да пошаље* — да испрати, да уклони; *пришествије* — долазак; *под Французи* (6. п. мн.) — за време француске владе; *по р.* — по римском (календ.); *резолуција* — одлука; *удијенца* (по тал.) — аудијенција, подворење; *третио се* — десно се; *конгрес* (бечки) — год. 1814. и 1815. (види средио стр. 64.); *прешити* — хитати; *стања* — стајања, бављења.

изишао из Елбе и дошао у Францију и узбунио Французе, и за тај узрок разврже се конгрес.

Послије овога чрез царског џамберлана, покојнога Врбне, одржим царски отвјет, да могу поћи у отечество и да ћу примити одговор на моју прошњу чрез ц. к. губернијум. От кога овђе прилажем немилу копију.¹

Говори гуверно у овоме декрету да тужбе представљене цару противо епископа Краљевића нијесу се за сад наше истините. А како ће се паћи, када није нико од овије у мојој прошњи именоватије од гуверна питан, за казати и освједочити истину?

Послије овога декрета ја сам пошâ у м[ана]стир, ђе сам живио неко вријеме. И, размисљајући о моме трошку и труду у Вечу, а сувише о будућем сљедствију и моме од епископа гоненију за освету, што сам га тужкио цару, који је нама' писао игуману крупецкоме, да ме не има познавати ништа више него како само једнога простога монаха; видећи да ми речени игуман презире моју чест и чини дешпете (шакост), и не имајући коме прибјегнути тужити се, будући да је исти епископ по оставки мога официја у Боки од Котора писао на 16. нојемврија 1811., тако и свему клеру у Далмацији, да како игуман и сви

¹ Види, на крају списа, у „Прилозима“ бр. 34.

развржи се — разићи се, растурити се; *џамберлан* — шамбелан (дворски маршал); *одржим* (по тал.) — добијем; *отвјет* — одговор; *чрез* — преко; *губернијум* и *гуверно* — земаљска влада, управа; *декрет* — указ, наредба; *будуће сљедство* — што ће после доћи; *дешпест* — шкост, шакост; *официја* — служба.

калуђери у манастиру, тако и све свештенство, имаду ме познавати за архимандрита и старјешину манастира Крупе (како свједоче његови лицемјерни циркулари под № 436. от 16. новемврија 1811., који се налазе у књизи прве части, издате у Будиму 14. декемврија 1822. на стр. 602—604.¹), а сада ми одузима чест и власт у моме манастиру: — ово ја размисљајући послѣје мојије толикије услуга у мом отечеству и користи учињене мојој обитељи (како свједочи ерцевуда, кнѣга, крупскога игумана од 25. септемврија 1789. у реченој књизи страна 280.²); тако, не имајући у моме манастиру никакве потребе за моћи живљети, а градови далеко, откле би се могло што донијети, — од велике скорби и печала дође ми јесења грозница. Находећи се манастир у пустињи, без љекара и љекарија, морао сам поћи у Задар, лијечити се од исте грознице, ђе сам стајао неколико времена, али и ту не даде ми мира речени јенископ, који је писао и оклеветао ме код ц. к. гуверна и који ме хотјаше затворити у манастир Крупу како под арешт.

Један дан зовне ме капитан од циркула и директор од полиције, говорећи ми и од гуверна читајући ми декрет, да по тужби јенископа Краљевића морам у 24 часа изићи из Задра и поћи у манастир Крупу. Кому сам протестирао на име закона царскије, да ми

¹ У овом издању на 50.—51. страни ове, треће, свеске.

² У овом изд. на стр. 46. друго свеске (бр. 8. „Прилог“).

арешт — затвор, тамница; капитан од циркула — окружни капетан; изићи и поћи — отићи.

даде гувернио писмено узроке, за које ја морам поћи из Задра, будући да сам болестан и у руку љекара. Исти директор од полиције одговори ми да му тај дан представим моју протестацију, коју ће он нама' представити ц. к. гувернијуму. Послије овога прошло је неколико дана, ето ти ми иде од полиције декрет, кога овђе прилажем.¹

По опредјеленију овога декрета нама' сам писао г. епископу и молио га, да ме остави у миру докле се избавим од речене болести и да сам ја поради љубови мога манастира и отечества презрио и упустио моју срећу, која ми је долазила у Русији и у Цариграду да је заграм, и прочита. Који ми одговори и допушта да могу стћи у Задру и лијечити се још један мјесец дана, који прође а мене грозница не оставља, која ме у Далмацији често посјештаваше. Чује он да ја послје његов опредјелени мјесец дана још се намазим у Задру и пише ми једно најнеучтивије, жестоко писмо, заповиједајући ми да у осам дана рока (термина) имам поћи у манастир. Видећи ја ово његово, подобно турском, наслије и да ме већ неће никада оставити у миру, преведем његово писмо на италијански језик и понесем га консилијеру и кавалеру господину Рехрону, који је био и прије при гуверну аустријском консилијер (тј. совјетник) у гу-

¹ Види бр. 35. „Прилог“ на крају списа.

опредјеленије — одредба, смисао; *стћи* — стајати, живети; *консилијер* — саветник; *кавалер* — витез.

верну, а особито мој познани пријатељ, који је прочитао његово писмо. Од кога сам послао некако пријатељски совјет, да ми каже што ја имам чинити с овакијем поглаваром, говорећи му да је, море бити, до сад писао и у гуверно, како и прије, и да сам ја принуђен представити ц. к. гуверну пропису, да ме заштити од овакога гоненија и напасти оми да ми даде пашапорт, да могу поћи у Аустрију под другога епископа власт, да могу у миру под моју старост окончити мој живот. — На ово ми одговори речени господин консилијер да још епископ није писао у гуверно и „ако што буде писати, ја ћу вам јавити, и онда ћу вам знати казати шта имате чинити.“

Стајао сам послје у Задру неколико неђеља, а јепископ више ми ништа не пише нити ми речени г. консилијер што каже. Међу тиме временем послао је више ми г. епископ и наређује ме у неку комисију да будем од стране црковне с другијем министром, одређеним от стране гуверна, да испитамо неке пресоне, које је једна Жудинка именовала код власти јепископске, тужећи се на пароха задарскога, да јој је чест узео. Трајала је ова комисија и испит шест мјесеци у години 1816., и по окончању ове нашао се парох невинен код власти црковне и свјетовне, а Жудинка от свијета наша се лажна и непоштена.

принуђен — принуђен, приморан; *пашапорт* — „паспорт“, пасош; *министар* — судија; *пресоне* — „персоне“, личности; *Жудинка* — Јеврејка; *окончаније* — свршетак; *невинен* — невин, прав; *от свијета* — „из беда света.“

Стојећи ја које у манастиру које у Задру, надајући се од јепископа и пакн гоненију из Задра, али је био зауздан с писмом од гувернатора барона Томанића, што сам се и чудио да ме оставио у миру, нити сам знао узрока, докле ми није казао један Краљевића пријатељ, кому је он читао писмо реченога гувернатура, који му је писао (и судим: по совјету упоменутога консилијера и мога пријатеља К. Рехрона): да ме остави у миру и да не буди лава кад снава. И тако ја, пишући и сочинјајући моје житије, окончим га у манастиру љета 1817. Истога прољећа морао сам поћи у Италију, бање (купјели) абанске. Тако сам дујкан био искати од епископа писмено допуштење, за моћи узети пансион од гуверна, који се приклонио дати ми га, што се нијесам ни падао.

Тако у мању истога љета отлучим се за топице и узмем с собом сочинјено мноју житије, да га покажем у Млещима ученому и народољубивому мужу, покојному Соларићу, да га прочита и развиди је ли достојно да се изда на свијет, и то да ми каже кад се вратим из Абана.

И кад сам се повратио, бавио сам се у Млещије три мјесеца. За то вријеме развидио је речени г. Соларић моје житије и страдањиа, који ми је одговорио да никакав Србин, кромје покојнога Доситеа Обрадовића, није

и пакн — опет; *мноју* (стари б. н. ј.) — мноме; *Соларић* — Павло Соларић (1781. — 1821.) српски философ, педагог и географ (види у II. св. 73. стр.); *кромје* — осем.

обиншао толико земаља и краљевина, колико ја, говорећи ми исти да би све што гођ имам, осим хљеба насушнога, потрошио, да га не оставим неиздата на свијет. А ја нијесам имао ништа више него један форинг и четири крајцара пензије на дан (и ово ми је француско гуврно назначило послѣје остављенога велико мога викарства у Боки од Котора). На ове његове увјепчателне и реторическе ријечи приклоним се и објешчам се оставити му га, да га он изда на свијет. Је ли ово он цијенио и нашао достојно да изиђе на свијет, или је радио имати од мене коју корист, — то не знам. Еле се ми погодимо да га он препише и сачини по његову слаткорјечију и на штампу издаде, а ја да му дам двеста (200) талијера орлаша.

Тако ја, за извршити с њиме моју погодбу, продам драгоцјени мени от бившега императора Наполеона дар, то јест једну табакеру (бурмутину), обасуту с брилијанти, и предам му двеста (200) реченије орлаша, а он мени ерцевуду да ји је примио и да ће што прије [буде] могао издати га на свијет.

По том одлучим се ја од Млетака у мјесцу нојемврију истога года и дођем благополучно у Задар, ће ми се догоди несрећа, то јест један дан, идући по кини, потклизну ми

гувно — „гуверно“; *увјепчателан* — који наговара, саветује, приклања; *реторически* — реторски, красноречив; *Наполеонин дар* — види стр. 228. у II. свесци (речи: *од басута* у 8. врсти одо на тој страни јамачно су штампарска погрешка у I. издању место *оба сута*); *благополучно* — срећно.

се ноге, и паднем те штетим (уганем) десну руку, коју ми љекар направити не умједє, и останем сакат, тако да једва од дрктања, а друго од старости, могу потписати моје име.

Послије пођем у манастир и пребудем у истоме чрез зиму до мјесеца априла. У то вријеме разнесе се глас, да ће доћи цар наш у Далмацију. И тако, истога мјесеца 1818. дође цар у Задар, ће сам и ја прије њега дошао бисмо, за виђети га и поклонити му се. Који је на 20. априла по с. у суботу свијетлу по Воскресенију на четири часа послије подне дошао у Задар, а на 26. истога посјетио и нашу благочестиву цркву св. пророка Илије. Кога сам ја обучен у мој сав окрут под митром, с парохом исте цркве и народом, дочекао пред црквом и спроводио под балдакином до у цркву, и тако обратно до његове кочије, одакле послије отлучи се с царицом за Шибеник и до Рагузе.

Све то љето останем ја у Задру. У то доба епископ Краљевин јави циркуларно клеру и народу: да он полази у Беч к цару, просити да му даде учитеље теологе (богослове) за његово семинарно, које да ће искати от цара чрез Њих Ексселенције господина митрополита Стефана от Стратимировић; и зато он се препоручује свештенству, да моле Бога за његово благополучно путовање. Из Ши-

пођем — отидем; *по с.* — по српском (по ст. кал.); *балдакин* — балдахин, „небо“; *отлучи се* — крене се, оде; *семинарно* (по тал.) — богословска школа; *ексселенција* — светлост; *Ст. Стратимировић* — види напомену у I. св. на стр. 79.

беника дође у Задар, и по мору из Задра до Фијуме (Ријеке) у Беч да иде. Сви христјани трговци нанни, ја и парох, спроводили смо га до брода. Нијесам му могâ од народа на само изговорити што ми је лежало на срцу, него сам извео његова дјакона Андреа Личину на страну, заклињући га да му каже, када уђе у брод, ове ријечи : да ако господин епископ има чисту совјест и намјереније за просвјешченије јупости и стада Христова благочестиве восточне свете матере наше цркве, да му желим срећни и благополучни пут и да га буде спроводити ангел хранитељ тамо и обратно ; ако ли мисли другојачије, да Бог даде : не допâ ни тамо ни амо !

Сав клер и народ радовао се овоме његову претпријатију, а ја сувише и особито, али сам се всегда сумњао да ово његово путешествије у Беч неће бити чисто ни благоуспјешно за народ нашег православија, у чему се нијесам ни преварио, како ће се напријед виђети. Који, кад је стигао у Беч, до неколико времена писао је у Задар свому тајному совјетнику, Грку Димитрију Лешу, јему духа подобног, кому изјављује да му је цар прибавио 500 цекина више пензије. И речени Лешин у једну неђељу по литургији дође по обичају на кафу код господара Гаврила Петровића, ће сам се и ја с неколико првије трговаца догодно, који прочита писмо што му пише из

просвјешченије — просвета ; *јупост* — младост, омладина ; *спроводити* — пратити ; *претпријатије* — предузеће ; *always* — увек ; *јему* — њему.

Беча епископ. Послије оде Леппи, а ја с трговци останем и њима кажем да ово прибављење плаће није усује и без великога некаква узрока. Ови ми нијесу вјеровали, док нијесу сами послије искусили.

Чрез зиму на прољеће поврати се г. јенископ из Беча 1819.-га љета, ђе су га свештенство и трговци с народом сусретали с звоњезом и пуцањем пушака, и с великом честью допратили до у Шибеник. И послије је дошао и у Задар, поздравити гуверно, ђе су му на квартир долазили сви христјани радовати се његову пришествију, ђе сам се и ја догодно. Питали су га наши: је ли код цара добио што је желио, који је одговорно да му се цар објешчао дати заповјед на Њих Ексцеленцију г. митрополита карловачкога, да му пошаље у Далмацију четири учитеља за семинарио у Шибеник.

Како је дошао у Шибеник, ја сам му писао и честитао његово благополучно поврашченије, от којег прилажем овђе копију.¹

[О Краљевићу и о његовој прошлости]

Познајући ја добро искуством дух и памјеније овога, да речем, проклетога човека још от 1808. љета, када је доша (избјегао) из Биограда от Србијана, који је и тамо био нешто почео мутити с владиком српскијем Гр-

¹ Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 36.

прибављење — додатак, повишица; *осује* — залуду; *чрез* — преко; *поврашченије* — повратак.

ком Леонтијем и грчкијем официром Недобом против истога народа и њихова ослобођења от ња турскога, — и зато су га, како су ми казивали неки Срби у Бечу 1815. љета, хотјели утопити у Дунав, да му не буде речени владика Леонтија и Недоба казали да бјежи из Биограда између Србијана куда гођ знаде, — који је и побјегао из Биограда у Земун с пасошом от рускога генерала Грка Рудофиника, и онђе се наприје прозвао фамилијом от Пичауре Краљевинем и дошао у Далмацију под владањем француским у Силит марешалу над војском француском Мармонту у мјесецу јунију 1808., ђе сам се и ја третио с њиме бити на удијенци заједно код Мармонта. И преко Грка Николета Миљарени, толмача Мармонта, слушао сам ја мојијем ушима (знајући ја грчки и талијански) што га Мармонт пита и што му он одговара чрез реченога толмача Миљарени.

Питање Мармонтаво: Како се подносе Србијани, војујући с Турци?

Одговор: Добро, и храбро се бију и побјеждавају често Турке на баталијама.

Питање: Под кога се краља желе Србијани подложити, да их заштити (протекцији)?

Одговор: Послали су цесар аустријски, тако и император русијски своје комесаре у

Леонтије, Недоба и Рудофиник — види причање и напомену на 149. стр. у II. свесци; *маршал* — маршал; *баталија* — битка; *протекција* (по тал. *proteggere*) — заштити; *послали* — слали.

ериски сенат и Караџеорђију, да се пода њи подложе, али они неће ни под Аустрију ни под Русију, него чекају с раскрыленим рукама војску и оружије великога Наполеона.

Питање: А што мисли Босна?

Одговор: Она је утјешљена од Турака, и не имају подобна Караџеорђију, да узбуну народ, него, ако мисли император Наполеон послати своје оружије у Турску, нека ми даде 1000 солдата и једнога генерала: ја ћу с њима поћи и узбунити сав народ христјански и освојити сву Босну и Македонију, и подложити великом Наполеону, а Србија једва то и чека.

На овом се сврши разговор. Знала је ова хитра лисица с лажима увући се Мармону и Французима у њедра, да га узму у своју протекцију и прочитаја.

Ову сам његову историју на дуго ја био описао и представио Јего Императорском Величеству Францеску I. года 1814., каквијем је неправилнијем путем и начином дошао при Французима у Далмацију. Који је још и при њима био започео правити свој проклети план, и то неком дубоком и покривеном политиком, којој се от напније христјана нико није могао осјетити и дознати, а мени нијесу вјеровали, што ће се на посљедак и с временом с њиме истијема догодити. Неки су га грајдани трговци бранили и до неба хвалили, једно што су га они с потписи изибирали без клера и

протекција (по талијанском м. *протекција*) — заштита, окриље; *и прочитаја* — и остало; *покривени* (политика) — прикривена, лукава.

прије мога пришествија из Милана, а друго су се и мене стиђели, што им се пребацује преко носа, сирјеч укорјавају се, и прочаја.

Овђе сам се поудаљно от моје повјести, и отиша̂ би далеко, кад би сву његову историју, происхожденије и житије описати хотио, што су ми казивали Грци трговци у Бечу, из његова отечества, Македоније, близо Солуна. Али ћу ово на своме мјесту описати.

Года 1813. у мјесецу октомврију дође у Далмацију оружије аустријскоје, које сам ја најприје срио у Грачацу, и генерала барона Томашића, с неколико официра и 300 старије солдата, сироводио до фортице (тврдиње) кининске, гдје за мном дође до 500 Далматина, те аблокамо град и фортицу, у којој је било 12 Француза и 700 поеније солдата Далматина, нареченије *капурали*. Генерал-квартир барона Томашића стајао је на Милекину Брду, ће је било дошло от територије (диштрикта) кининске двадесет попова (пароха) к мени, да се тужимо реченоме генералу Томашићу противо тиранија Краљевића, који је онда сједио у својој резиденцији у Шибенику и у великој мисли, бојећи се да га не пошљу Аустријанци под стражом милитарском у Осиек или у Петар-варадин, како и у году 1809-ом. Сви смо га тужили барону Томашићу и свему његову

пришествије — долазак; *повјест* — историја, приповедање; *присхожденије* — порекло; *сироводио* — пратио; *аблокаати* — „блоkirати.“ онеадити; *нареченије капурали* — названи капалари; — *територија* — област, земљиште; *резиденција* — столица (епископска); *милитарски* — војнички.

стато-мајоре, и послѣ до три дана пошље Краљевих Томашићу два депутата: сердара Јовића и Косинлића из Дриниша, чрез које је уништована наша тужба, нити је била код генерала Томашића услишана, јербо га је он предобно; а сваки се може тому узроку досјетити, за који га је бранно и наше тужбе не услишао.

[Боловање и лечење Зелићево 1819.—1820. год.]

Видећи ја и чисто знајући послѣ његова повратка из Беча што ће се догодити посве брзо у моме несретномоме отечеству и роду, а не могући му помоћи, намислим га на вијек оставити, да не гледам у њему зла очима и промјену у закону, о којој се почело радити от часа његова пришествија у Далмацију 1808. љета. Тако намислим поћи у турску земљу, то јест у Босну, близо Сарајева, у топланце и пити киселу воду, али требало ми је прије свега по закону искати од епископа дозволенѣ, за моћи от гуверна узети пасош за турску земљу. И тако му пошљем писмену моју прошињу с атестати от три љекара, коју овђе прилажем на талијанском језику.¹

Ову моју прошињу епископ са својијем писмом послаље г. гувернатору Томашићу, и по

¹ Види у „Прилозима“ на крају списа, бр. 37.

стато-мајоре (по тал.) — главни штаб; *чрез које је уништована* ... — који су уништили ...; *у закону* — у вери; *топланце* (близу Сарајева) — „Панца“ код Сарајева; *с атестати* — са сведоџбама, уверењима.

његовом расуђенију информавѣ гувернатора, да ми не даде пасоша, за моћи поћи у Босну, от куда би му, каже он, ја мога покварити његов план и намјереније, и јево копије, што он пише Томашићу.¹

На ово писмо одговори г. гувернатор епископу, које је послѣ исти мени послао и које такожде овђе прилажем.²

Јево видјеће моји православни читатељи што је он код г. гувернатора мене очернио и што му је гувернатор одговорио и какве је узроке нашао: да има у империји вода и бања како и у Босни. И не чудим се што ми јепископ није дао дозволеније поћи у Босну, но удивљавам се како је он могао прозријети што мени лежи на срцу и души, да се ја радим испод његове власти на вијеки уклонити и моме отечеству писмено и циркуларно објавити о његову намјеренију, плану и издајству Христова стада, које је он с лажима похитио код Мармонта, како сам веће горе казао. Али расуђујем да је ово било и от Бога суђено, да ја до мога гроба страдам за моју православију вјеру и отечество, и да будем причина избављенија Израиљу... Он је мислио у 1815-ом љету доћи у Беч, баш када сам ја просио цара на име народа у Далмацији источнаго вјероисповједанија и во времја зна-

¹ Види у »Прилогима,« на крају списа, бр. 38.

² Види у »Прилогима,« на крају списа, бр. 39.

расуђеније — суђење, нахођење; *информавѣ* — обавештавао; *похитио* — уграбио, отео; *причина* — узрок; *избављеније Израиљу* — спасење народа.

менитогa конгреса, али му није било от двора допуштено; у које је времја истогa љета и прољећа ишао по Далмацији у визиту и дошао у мој манастир Крпу, ђе је сједио у мојој келији на квартиру 10 дана. Овђе је било онда и игуманова масла, да своја разбојническа дјела покрије с подобним себи разбојником, који су ми један послије другогa робили моју келију, и нужне карте (папире), књиге и проче вешчи односили. О овоме је игуману и мојој келији описано у првој части мога житија на страни 633., а сада послије овога прилажем к овој части копије от мојије диспута с епископом от љета 1810. и 1815-га и друге, што се преписивао с гувернатором љета 1819., које је ценсор, како ове (осим посљедњије), тако и многе друге лијене ствари искључио, које сада нијесам могућ ни у бићу све собрати и овђе приложити.

Примивши отвјет на моју прошњу от Краљевина и г. гувернатура, пођем у јунију т. љета из Задра у Сплит, ђе сам узео 25 бања. И послије отворе ми се на ногу старе ране, с којима вратим се из Сплита по суву у кочији чрез Синь и манастир Драговић, за посјетити ону братију и пријатеље послије неколико љета. Из манастира дођем у Врлику,

вешчи — ствари: *карте (папире)* — хартије, тј. документа; *у првој части стр. 633.* (разуме се I. издање) — види у овој свесци стр. 75.; *диспут* — препирка; *ценсор* — чиновник, одређен да у рукопису прегледа све што се штампом износи на јавност; *ни у бићу* — нити су ту; *отвјет* — одговор; *бањ* — купање; *за посјетити* — да бих походио; *Врлика* — варошица (820 стан.) између Кинна и Сина, с лековитом минералном водом.

Ће сам пио здраву воду и лијечно поге мјесец дана. Одављен памислим поћи чрез Полачу, Голубић, Стрмицу и Мокропоље, за посјетити моје синовике и зетове, парохе реченије мјеста и за нагледати се моје унучади и праунучади. Ове сам синовке ја разудао и њихове сугруге запопио.

Пођем дакле из Врлике и дођем од подне до ноћи на Полачу, мислећи ту једну или двије ноћи преноћити, пак онда поћи у Голубић к сајму и храму светог првомученика Стефана, у кому је мој зет поп Јован Плавша парох, за моћи приспјети у светоуспенскују (к сајму 15. августа) моју обитељ Крупу. Но у Полачи код мога зета попа Антонија Радловића на 2. августа 1819. разболим се от жестокога огња, ђе су ме исповидили и јелеосвешченије учинили, а послије и у манастир јавили, те ми дође синовац јеромонах Никодим Зелић, и унук поп Георгије Зелић, и старац Прокопије Бједов, и Викентије Торбина — из манастира. Послије више от 20 дана моје тешке болести, от које нитко се није надао да ћу жив остати, даде Бог те ми буде мало лакше. По том повезе ме у кочији господара Тодора Кулиша мој синовац Никодим у Шибеник, ђе ме је лијечно љекар Фрари шест неђеља; и тако помошчију Божијом и љекарством пооздравим.

чрез — преко; *Полача*, *Голубић*, *Стрмица*, *Мокропоље* — села близу Кинна; *к сајму и храму св. првом. Стеф.* — народни сабор (слава) код цркве св. Стевана у Голубићу 2. августа.

Лијечени се у Шибенику, долазио ме је г. јепископ посјетити два пута (но, мислим, више за виђети нећу ли умријети, него што се сажаљивао о мојој болести).

Послије два мјесеца оставим Шибеник и дођем по мору у Задар, ће проведем лијечени се от оставше слабости и ранâ на ногу сву јесен и зиму до прољећа 1820-га.

[Препирка Зелићева с Краљевићем]

По повраћенију мојем из Париза љета 1810. дођем у мој манастир Крупу и напишем на књизи *Алфавиту духовном* како ниже сљедује; и када је инѧ Краљевин у визиту љета 1815., дође у Крупу, ће је у мојој келији стајао (како што спријед реко) 10 дана и разбоио сјекиром у зиду врата от армара, ће ми је била једна мала библиотечница от различитије књига историческије на језику русијском, греческом и италијанском, от којије ми је много комада одио по начину разбојническом. И на истом *Алфавиту* напише јепископ испод мога потписа, на које сам му ја одговорно по повраћенију мојем из Беча, како овђе сљедује, года 1815.

»Сеј *Алфавит духовни* из числа књиг Герасима Зелича, архимандрита светоуспенскаго манастира Крупи и викарија генерале закона грековосточнаго исповједанија у Далмацији, избран соборно от три манастира и клера, у

Алфавит духовни — „Буквица духовна“ (црквена књига за читање); *соборно* — на сабору, заједнички.

присуствију послатога од гуверна министра Виценца Кажјерте пред градом Кишњем у цркви (храму) св. великомученика Георгија 1796. и потврђен декретом от сената млетачкога, сљедователно 1797. года от комисије аустријске, и третим гуверном француским года 1807. И при три владања служних стољ љет кромје маљејне пенсије, увјерјавајући ме исти онују получити; и у такој сујетној надежди ја истоничних све моје малоје имјеније и здравије. — И послје мене котори брат приобрјете сију књигу много душеполезнују, прошу помјанут на свјатих молитвах и мене грјешнаго и много страдалнаго за грјехи моја, пачеже за ревност вјери и отечества. — И к тому от њеких иностранних пришелцов у Далмацију от Сербов, засљепљени невјежеством и завистију, и не вједјаху претпочитати себје и свого закона и национа полезнаја, него слијено избраша себје, кријући от три манастира и клера, с потписи, противо канон свјатих отец и апостол, за пастирја једнога иностранаго и никогда видјашчаго Грека и Македоњанина, Венедикта Краљевича, волака а не пастира стада Хри-

министар — судија, чиновник, *сљедователно* — даље, за тим; *стољ љет* — толико година; *кромје маљејне пенсије* — без и најмање пенсије (награде); *онују* — ону, њу (пенсију); *сујетна надежда* — празна нада; *истоничне* — истроших; *имјеније* — имање; *котори приобрјете* — који добије; *душеполезнују* — души корисну; *прошу помјанут* — молим да помене; *за грјехи моја* — за моје грехе; *пачеже* — особито; *пришелцов* — придошлица, дошлица; *невјежество* — незнање; *не вједјаху* — не знајаху, не умејаху; *претпочитати* — претпоставити; *национ* — народност; *свјатих отец* — светих отаца; *никогда видјашчаго* — кога никад нису видели.

стова. — Писах својеручно, јулија 12. 1810. љета, *Герасим Зелич*, архимандрит.“

Краљевић: Истина је да си ти био изабран од клера 1796. пред Кинињем, но да видимо како: с козијем месом и вином.¹ И преластно си неколика свештеника да говоре за тебе;² и послѣје оне исте јеси затворао по тавницама.³ И није прилично било него Ци-

*

»Поврати се Зелић из Беча и даде одговор Краљевићу на писмо писато на горе реченом Алфавиту, када је био у Крупн на квартиру у Ђелији истога Зелића архимандрита, года 1815.

Одговор Зелича Краљевићу:

¹ Имали смо и једнога и другога, и није-смо били ни гладни ни жедни, зашто је сваки собом носио своју потребу.

² Ово је измишљена от сатане лаж: не море се преластити сав клер, до 50 прсона, на публичном балотацијуну пред краљевијем министром и другом господом, нити је било онда туге Краљевића, да море знати Зелића изабраније пред Кинињем, јербо је Краљевић онда служио за субашу у Турчина Али-паше у Јањини.

³ Вољели би и данас свештеници да се затворају по манастирије, него ли по градо-

преластно си — навео си. наговорно; *публични балотацијун* — јавно бирање (гласање); *туге* — ту; *субаша* — полар, млађи баша (ага); *Али-паша јањински* — чувен арбанаски поглавник (1741.—1822.), који се одликовао у турским бојевима

ганину што је објесно свога оца, кад га је допало царство.⁴ За маниту твоју главу јеси страдао, а не за вјеру, менше пак за отечество.⁵ Обаче за 16 и више љета јеси био прогонитељ отечественијем твојим, прогонавајући их јакоже свирјепи волк.⁶ И тога ради

*

вије и, што је за њи још црње, док се код Краљевића за новце откуне и ослободе тавнице.

⁴ Није у Далмацији не има Цигана, него само у селу Каракашици, и то кажу стари људи да су се доселили из Македоније, Краљевића отечества.

⁵ Никтоже совершен токмо један Бог (развје сам Краљевић), а боље от њега знаду непристрасни хришћани у Далмацији зашто је Зелић страда.

⁶ По пророку сваки човек лаж, а Зелић никог из отечества није прогнао, развје који ајдук сам испод краљеве пединсе јест побјегао, како је и аранбаша пандурски Вранковић из Стрмице, кога је Краљевић у турској земљи, протива канона свјатих отаца и апостола, на симонији запопио: зри сабора

с Русијом и Аустријом 1787. и с Наполеоном 1798.; од г. 1788. наша у Јањини, а 1789. и у Арти; 1803. валија (управник) целе Арбаније, од г. 1807. постао готово сасвим независан од Порте, али побеђен, предао се и погубљен, уз проклетство да ће му се очувати живот и имање; дописивао се с јевр. државама и желео увести реформе у областима турским; *менше* — мање; *отечествени* — сународник, земляк; *јакоже ... волк* — као ... вук; *Каракашица* — село у Далмацији близу Сивља; *никтоже сов.* т. ј. Б. — нико није савршен сем јединога Бога; *свајак чел. л.* — сваки је човек лаж; *развије* — осеја, разма; *пединса* — казна, казница; *симонија* — продавање чинова црквених; *зри* — гледај.

добрјејше видјели јесу за највећшу ползу и просвјешченије отечества свога, што не би могло полезњејше бити.⁷ Обаче с овијем начином што удуховенијем Духа свјатаго јесу одабрали овога народополезнаго архијереја, на кога ти безумно хулиш твојим наравно

*

сардинскога глава 14., правило 17. и свј. апостол глава 1., правило 12. И кад би био Зелић свирјепи волк, у толико љета похитно би и он у своме стаду чужују овцу, и дошли би му жандарми у поноћи у резиденцу, узети је повести и предати њезину законитоме мужу, што је познато јавно свој Далмацији, а сувише Шибеничаном, какав је Краљевић пастир (зри прваго вселенскога собора глава 5., правило 3-ће, и 6-тог вселенскога собора глава 17., правило 5-то, и 7-го собора глава 18., правило 18-то).

⁷ Покажи ми претом коју си ползу у 5 година христјаном у Далмацији учинио. Камо једна постојана школа? Камо ли 12.000 франака, што си за семинарију от гуверна француског примио и што си циркуларно народу по два пута пулницирао, развије и то је било пријевара христјана, како и у году 1808., кад су те потписима изабрали.

добрјејше — најбоље; *полза* — корист; *полезњејше* — најкорисније; *обаче* — али; *удуковенијем* — надахнућем; *чужаји* (р.) — туђа; *резиденца* (по тал.) — столица; *Шибеничаном* (З. п. мн.) — Шибеничанима; *вселенски собор* — васељенски сабор; *христјаном* (З. п. мн.) — хришћанима; *пулницирао* — „публицирао“, публиковао, објављивао.

обичајним љубомјатежијем.⁸ Обаче ти, нечисти душе, Зелићу, што говориш лажеш, да противу канонов свјатих апостола и свј. отец, зашто није Краљевић Далматин — зато ти блејиш да је одабран против канонов.⁹ Обаче

*

⁸ Избрани су те по градовије неколика иностранца из Турске трговца с потписи, а не клер у синоду, и зна се добро какав је тај Дух свети на изборању твоме дјејствовао, који су највише дјејствовали и помогли ти златници (а не св. Дух) код Мармонта, и при обједије потписи у Шибенику, Скрадину и у Задру (подобним начином, како је био изборат и Пвковић, који је био послије царскијем декретом 1804. года лиценцијат и послат от куда је и доша). И зато се сада многи трговци кају, познајући исти каква су свјетилника изборали, да им добар и бесоблазнитељен изглед даје.

⁹ Никада Зелића нијесу доводили грчкијем владикама везана, да из њега изгоне нечистога духа (а је ли чисти дух у Краљевићу?). То боље знаду два фратра из манастира Војнице, који су зимус у Беч дошли, — а скоти бесловесни блеје, а не чловјеци словесни.

љубомјатежије — љубав за метежима, за нередом; *пр. канон* — противу канона (привених правила); *свј. апостол* и *свј. отец* (2. п. м.) — свјетих апостола и св. отаца; *по градовије* (7. п. м.) — по градовима; *с потписи* (6. п. м.) — с потписима; *златници* — златници (златан новац); *при обједије* — о ручковима; *био лиценцијат* — био откуштен; *свјетилник* — просветник; *бесоблазнитељен изглед* — углед без саблазни; *Војница* — Војница (стара *Хвојница*), католички манастир и град (у средњем веку и рударско место) у округу сарајевском на реци Босни; *скоти бесловесни* — стока (животиње) без разума.

и сам Исус спаситељ наш говори: „Никто во отечествији својем не будет примљен.“¹⁰ О бе-

※

И што је гођ Зелић говорио и у Бечу цесару представио, и опет говори, и док је жив говориће, истину (а не лаж), кому свједоче канони свј. апостол и свј. отец (зри 7-го вселенскога собора глава 18., правило 3-ће: „Всјако изабраније и поставленије от мирских властеј не твердо јест;“ и в Лаодикији собора глава 10., правило 13.: „Њест епископ сеј иже мирскими челоѡјеки избран будет;“ собора антиохијскога глава 9., правило 21.; собора сардинскога глава 14., правило 2.: „Ашче кто от града во град пришед и молви творит, от народа примаја себје поборники да глагољут: желајем и молим сја да будеш нам епископ, тој ни на самој кончини непричашчен;“ и св. апостол глава 1., правило 30.: „Ашче киј епископ мирских князеј или људеј помощнију примет церков, да извержет сја и отлучит сја,“ и правило 14.: „Не восхитчати епископу престола чужаго, ашче и празден јест“).

¹⁰ Зато си и ти из свога с вјешала утекао и у Зелића отечество дошао к Мармону, за преварити га.

никто во от. св. не буд. пр. — нико неће бити признат у својој отаѡбини; *представио* — изнео, казао; *њест еп. сеј иже мирскими челоѡјеки избр. буд.* — неће бити епископ онај кога изберу световни људи; *ашче кто* итд. — види у II. св. стр. 119.; *ашче киј еп. мирских князеј или људеј помощнију пр. и., да извержет сја и отлучит сја* — ако који епископ прими цркву с помоћу световних владара или људи, да се свргне и одлучи (од цркве); *не восхитчати јеп. пр. чужаго, ашче и пр. ј.* — епископ да не отима туђе столице (епископске), ако је и празна.

зумни, знаш ли ти да ни свети апостол Петар није био Римљанин, но био је архијереј и просветитељ Рима; нити пак један апостол јест био отечествени.¹¹ Нити пак свети Кирил и Методије нијесу били Срби, но бивши Грци просвијетили јесу Сербов.¹² Остављам стари, а почињем новог и нињешнаг вијека: није био ни Теотокиј ни Евгениј родом Русин, него били су Грци, али Русија примала их је како многоцјеноје сокровишче, и колико бешчисленија онија архијереј и учителеј и просветителеј, који нијесу били от оних мјеста.¹³ Обаче

*

¹¹ Скоти су без ума, а словесни су одадени от Бога умом, а свети апостол Петар и прочи апостоли јесу били от Бога послани у Рим и по вселењеј, да свијет просвијете и от идолопоклонства обрете; а Далмација (и прије Краљевића) на неколико стотина година јест просвјешчена.

¹² Знамо за то и без Краљевића, који никада нека се не мијеша и не уподобљава себе горе реченим светим апостолом и просвјетитељем народа славјанскога; и ту не имаш мјеста с њима се поносити и гордити.

¹³ Истина је, које Велић от 1783. и 1788. љета добро познаје, када је био втори пут у Русији. И они, кад су ходили по визита, и у

отечествени — домаћи; *нињешни* — садашњи; *Русин* — Малорус; *многоцјеноје сокровишче* — драгоцено благо; *бешчисленија* — безбројни; *обаче* — али; *прочи* — остали, други; *по вселењеј* — по насељени; *обрете* — окрепу; *уподобљава* — упоређује, сличава; *по визита(х)* — по визитама (походама).

благоразумни људи примили јесу и пригрлили за просвјетљеније и славу и похвалу закона свога; ни Корани премудри није Француз него је Грек, али Французи и сам Наполеон примио га је за просвјетитеља и првовождџа свога.¹⁴ Но ти, безумни и пилтљиви душе, неразумни Зелићу, на мјесто што би благода-рио Бога, да се развалио они средостјенија ничит препјатствија доброга господина Краљевића,¹⁵ јеси отишао у Беч прогоњавати њега с немощним као паучина лажама тво-

*

манастирије, нијесу хелија архимандритовије, ће су ста́ли на квартиру, армара без кључа разбојнически разбијали, и књига преметали и под крадени начин отиосили, и по некијем којешта шарали. И зато међу два горе речена и Краљевићем (и његовијем млађијем) јест велико различије, како међу сунцем и мјесецем, или даном и ноћију.

¹⁴ Зато ти дакле Французи не даду Европи мира, што су их Греци научили свијет мирни узнемиривати; и да и ти оћеш да поћеш за Кораниом у Францију к Наполеону, а да оставиш Зелића отечество и кљер у миру, пуно би ти боље било.

¹⁵ Ово знаду и бабе, а камо ли сва Далмација, христјани и римљани, да тај средо-

Корани — Коранс (франц. Coran), чувен јелинист (1748. до 1833.) и лекар у Паризу; *првовожд* — првак; *пилтљив* — радознао, немирна; *средостјеније* — средњи зид, преграда; *препјатствоје* — препрека; *ста́ли на квартиру* — били на стану; *армар* — орман, долап.

јима.¹⁶ Како за таква непоштена дјела твоја протива благополучија биједнога твога отечества, кога си прогонавао са затворима свештеникама и уничижењем православнога исповједанија нашего 16 и више љета, за које иновјерни римљани ругали су се безумном твојом опхожденију.¹⁷

*

стјенија шчит јест разваљен Зелићевим потом, трошком, трудама и услугама у толико година, под три краља служећи (а не Краљевићем), и то при Наполеоновој политици, који је на 4. јулија у руке алегата (сојузника) упао, а Краљевић је својом хитростију и с лажима без никакве заслуге при Мармонту похитио Зелића чест и хљеб, и спо на готов приправљени от Зелића пир, што је познато и свој Европи и самому Краљевићу, који нигда неће истину да исповиди.

¹⁶ Ако лажу сви свети оци и апостоли, лаже и Зелић; и по апостолу Павлу: „не горди сја својим високоумијем,“ а по пророку: „не надјеј сја на књижи и на сини чловјеческија, в њих же њест спасенија.“ А поради „немошћиније акн паучина лажа“ — не зна се још: Конец дјело красит.

¹⁷ Који су поступали протива црковније канона и царскије декрета, они су били за-

благополучије — срећа; *уничижење* — понижење; *иновјерни римљани* — католици; *опхожденије* — понашање; *пот* — злој; *политика* (м. *политика*) — политичка (владавинска) система; *похитио* — отео, преузео; *не надјеј сја* — не падај се; *а њих же* — јер у њима; *акн* — као; *конец* — крај.

Обаче сада с разумним владјенијем и тихим опхожденијем овога правога и смиренумудраго архијереја, који православним његовим опхожденијем вас народ христјански јест препочитајем¹⁵ от римљана и свештеници царују у једној тишини, миру и братољуб-

※

творани по манастирије, а не по театрије у Шибенику, а који је био заслужио — и у пржун. А Краљевић је милостив, често ји и не затвора, и намјесто затвора уцјењује парохе, и дају по толико цекина и талијера оли толико кварата пшенице — осим што морају дати ађутантима, који ће код Краљевића испитати грацију (милост). И тако, враћају се из Шибеника прави и здрави с празном кесом. И с тога се сада по некије парохија у два три мјесеца говори и поје по једна света литургија, а при Зелпћу служила се сваке неђеље и празника. Зашто ко продаје своју власт за новце и мита, нико га се не боји, нити је от исте власти господар.

¹⁵ Свак себе умије фалити, а твоје хитролисичије смиренумудрије познају разумни људи куда циља, а вид'ло се и познало твоје православије зимус, посланје смрти сина копта (грофа) Марка Мирковића, кога си допустио да га римски попи у своју цркву закопају, које

препочитајем (трини прв. с. вр. од *препочитати*) — кога веома поштују, цене; *по манастирије*, ... *по театрије* (т. а. мн.) — по манастирима, ... по позориштима; *пржун* (тад. *prigione*) — затвор, тамница; *кварат* — четврт (можда четврт стара, тј. тридесет шест литара); *асијатаги* — измолити.

бију;¹⁹ православнаја ж' церков витијству-
јет.²⁰ Господин Венедикт јест Грек и Маке-
доњанин, како ти говориш на листу 52., но
јест православни, челољубив, стадољубив,
како покажу њему достохвална и благоприја-
тна дјела његова; који непрестано дјејствује за
благополучије и просвјешченије вручене јему
настве Далмације, Боке Которске и Истрије.²¹

*

се и до Беча чуло, и које ти Грци и Срби
похваљују.

¹⁹ У напредак ће и више царовати, за-
што ти, за угодити њима, пуниш сн свога
клера и закона парохијалне дирите (права) и
пратике (упражњенија) црковна, које ми је
било повраћено послје толико година от гу-
верна цесаро-краљевскога и от францускога;
и то си учинио противо канона једне и друге
цркве, а сувише императора Францеска де-
крета от 1803. љета № 107.

²⁰ Приличније би ти било писати да ри-
дајет, а не витијствујет (код такога ревнитеља
за закон восточни и пастирја њезина).

²¹ Некијем си по Далмацији из прва ка-
зивао да си Бугарин, а сад Грек, а у Бечу
кажу трговци из Македоније да нити си Грек
ни Бугарин, него прави Цинцар; зато су ти
они највише у Далмацији и потписивали и

ж' (м. жс) — пак; витијствујет (од витија беседник) —
лено говори, нева; пратика — „пракса“, обичај (обичајем сте-
чена права); ридајет — „рида“, плаче; ревнитељ — који се
живо заузима за што.

И настојањем његовим, како је дошло непобједимо оружије аустријско, све би био поучно до сада, и дјело благопријатно приспјело би, да не би био препјатствен от тебе, свирјепи Зелићу, што си отишао у Беч, прогоњавати свога архијереја.²² Зато и прогнати има Го-

*

избрали, а не клер и српски народ у Далмацији. За православије и стадољубије одговорено је повише, а о благопријатнима дјелима и дјејствију не треба ни упомињати: то боље шибенички трговци знаду (а за паству, намјесто вручену не от Бога но уграбљењу от Зелића власти мирском при Мармонту, како свједоче сви собори, а сувише у сардинском глава 14., правило 2-го).

²² Кад би ти био Зелића архијереј, не би ти њега нама' от 1810. года писмима неподобнијем преогорчавао и Зелића летурђију Содомом и Гомором описивао, а сада говориш да је аустријско оружије непобједимо, а от 1808-га до 1813-га года говорио си да је францускога великога Наполеона непобједимо, кога би ти и сада нашили у срцу, да ти га разрежу, а Зелић је и сав клер от 1808.—1813. дрктао от францускије шпиона и њезине велике полиције, с којом се њему и свему клеру пријећаше, који је, како и многе благородне

прогнати има — прогнаће, изгнаће; *велика полиција* — државна (политичка или и виша) полиција, која заштићује ред у државној целини (насупротив полицији индивидуалној, која се стара о добру појединих грађана).

спод Бог душу твоју от царства небеснаго,
— буди, буди!²³

*

персоне у Далмацији, и у листи записане от Француза, спасоше се, да не погину, и то с благополучнијем пришествијем аустријскога оружија и аблока града Ђубљане, што је познато и самоме цесару и свему његову министрству цивилном и милитарском.

²³ .Кад би Краљевић могао похитити престол судије небеснаго, како и Зелића чест заслужену у Далмацији, да му суди, знаде што би се души његовој догодило, и види се да је Краљевић заборавио што му је Зелић из Рагузе на 23. марта 1811. љета писа̃ и одговорио да грчкије владика клетве не примају се нимало народа у просвјешченим и крешченим црквама, а сувише ће аустријско благополучно оружије царствује и влада, него да ји пошље или сам понесе његове клетве међу оне варваре, ђено канони церковни свјатих отец и апостол и закони царски не царствују, него повседневне грчкије владика клетве и турски буздохани, и то док се от њих не откупе за неколико кеса рупија. — И от овога се Краљевића писма види да ни за што друго на Зелића свој гњев и блебстања не изљева, него што му није зимус допуштено доћи у Беч, да употреби своје хитре лажи и рацире код царскога двора, како је употребио и код

буди, буди — нех буде; *аблок* — опсада; *цивил* — цивилини, грађански; *рацири* — околяшења, плетке.

Ко овоме овђе прилажем и прва моја препиранија с Е. Краљевићем од љета 1810. до 1811. и која су избришана у првој части, како и многе друге проишће царима у Бечу и Паризу, декрети, писма от патријарха јерусалимскога Антима, от којије при себи не имам оригинала, нити могу овђе приложити, а рапорт је епископу о моме пришествију у Боку у првој части на стр. 587.,¹ на који одговара прије архимандриту манастира Савине, а послије мени, како ће се виђети напријед, до моје ринуције.²

С овом свршује наше прјеније, будући да ме закљиче Христа ради, да га оставим у миру. Тако осташе и иза мене у нашије црква римски олтари. Који показиваше своју ревност с празним ријечма, а дјелом далеко

*

Мармонта и Француза от 1808. љета. И све је ово права правцата истина, истина, која истина произлази от Бога, а маж Краљевића от дјавола, слуге његова, и прочаја. — На 3. августа 1815. у Далмацији. — *Герасим Зелити*, архимандрит м. Крупе, бивши викарно генерале у Далмацији и Боки Которској.“

¹ У овом издању на стр. 40.—44. ове свеске.

² Види у „Прилозима“, на крају списа, бројеве 40.—45.

прјеније — препирка; *у нашије цркви римски олтари* — у свакој правосл. цркви у Далмацији за млетачке владавине морао је бити и засебан олтар, на ком су по некад служили католички свештеници своју службу, на је Зелити за Наполеонове владавине добио право, да се ти олтари уклоне, али то није било свуда извршено до Краљевићева доласка.

одстојаше; и познајући ја из почетка његов дух куда циља, да упропасти мене и цркве у Бокни, зато сам извадио се не бити више његов викарио и с њиме вавијек не прекословити узалуд за православије и прочаја. Овије с њиме мојије диспута и препиранија били су узроци његова два писма, која је писао: једно архимандриту савинскому Никанору Богетићу, а друго у Котор прокаратурима от цркве, коју сам ја осветио, да је било моје освјашченије безаконно и подобно Содому и Гомору, зашто су се сви христјани преко мјере соблазнили и удивљавали писму онога волка у овчеј кожи, који су ме и возбудили, да му одговарам, и прочаја.

[Долазак унијатских учитеља и народни отпор
год. 1820.]

Казао сам веће напријед на страни 7.¹ јавно како је епископ клеру јавно циркуларно 1818. года, да полази у Беч, који је сву зиму провео у Бечу, и вратио се у Далмацију у мјесецу марту 1819. у Шибеник, а на 25. априлија т. њ. даје му на знање г. гувернатор барон Томанић да је Њих Цареко Величество достојало се послати му 4 свјашченика учитеља за семинарио от закона греко-унијатскога, који су послати из Галиције от митрополита уни-

¹ У овом издању на страни 92. ове свеске.

прекословити — противно говорити, препирати се; *прокаратури* — „прокуратори“, турске; *соблазнили се* — посрамљивали се („скандализовали се“).

јатскога у Лемберку, како ће се виђети от сљедујућије копија, гувернаторовије и епископовије на италијанскоме језику, које овђе прилажем једну за другом.¹

[Ево шта је у главном садржај тих писама:

а) У писму № 592. (у *Прилозима* под бр. 46.), од 25. априла 1819., гувернер барон *Томашић* јавља епископу *Краљевићу*: да је цар издао потребне одлуке о свештеницима унијатским који су одређени за сепарију, те одобрио да се пошљу у Шлбеник за професора и директора каноник *Ступијуцки*, а за професоре *Јаков Чистински* и *Јаков Жировски*, уз њих пак да се избере и четврти, који би спремао учитеље у Далмацији, и првој тројници у раду помагао. — Директору је одређено 1500, свима пак професорима по 1000 форината год. плате, уз бесплатан стан и храну. — Још је наређено да се сва четири професора задрже у Бечу, док им браде не порасту и они се поуче српском и талијанском језику.

б) У писму № 8. поверљ. проток. (у *Прилозима* под бр. 47.), од 29. априла 1819., епископ *Краљевић* одговара барону *Томашићу* да је примио предње писмо његово и предлаже да се четвртом професору повери предавање немачког језика, као предмета врло потребног за питомце не само због богате немачке књижевности, него и због бољег упознавања с аустројским црквеним законима.

в) У писму № 10. нов. прот. (у *Прилозима* под бр. 48.), од 7. маја 1819., епископ *Краљевић* јавља председништву задарске краљ. управе да нема разлога одвајати зидом онај део гробља, који је одређен за сахрањивање православних мртнаца, од осталог гробља за католике, како је председништво пре тога било одлучило. Овим би се заједничким сахрањивањем по-

¹ Види у „*Прилозима*“ бр. 46.—49., 38. и 50.—54.

казало да нема никакве разлике међу православнима и католицима, те би то био почетак жељеном сједињењу (унији).

г) У писму № 665. (у *Прилозима* под бр. 49.), од 9. маја 1819., гуверниер *Томашић* јавља епископу Краљевићу да је обуставио извршење раније наредбе о подизању зида на гробљу.

д) У писму № 11. пов. прот. (у *Прилозима* под бр. 38.), од 14. маја 1819., епископ *Краљевић*, спроводећи гуверниеру *Томашићу* *Зелићеву* молбу, за допштење да можећи у Босну ради лечења у тамошњим чувеним топлицама, обраћа пажњу на *Зелићев* мирни дух и како је раније, под изговором да иде на лечење у бање, ишао у Беч и тамо кварно остварење мисли о семинарији, те нагађа да му је сада можда намера настати се у Сарајеву и отуда писмима радити противу уније. Зато мисли — уз изјаву да он одласку *Зелићеву* није противан — да би му се могла објаснити заблуда као да су минералне воде у Босни јединствене, јер и царство изобилује врло добрим таквим водама.

ђ) У писму № 762. (у *Прилозима* под бр. 50.), од 10. јуна 1819., гуверниер барон *Томашић* јавља епископу Краљевићу да је канцелар Саурау одобрио жељу епископову, да један професор и немачки језик предаје у шибеничкој семинарији.

е) У писму № 16. пов. прот. (у *Прилозима* под бр. 51.), од 24. јуна 1819., епископ *Краљевић* моли гуверниера *Томашића*, да се неко његово писмо канцелару Саурау придружи писмима задарске управе и отпрати у Беч.

ж) У писму № 2012. (у *Прилозима* под бр. 52.), од 26. јула 1819., председник општине *Санџермо* поручује туторима правосл. задарске цркве *Хр. Милидраговићу* и *М. Ђурићу* цареву жељу и заповест: да се нико не одваја од своје вере ниги нагони другу да исповеда, и да ће свештеници, послати из Галиције, само вршити наставу, те православни треба и даље да су у слози и миру и да поштују свога епи-

скона, што ако не буде, поступиће се противу свакога са свом законском строгошћу.

з) У писму № 2013. (у *Прилозима* под бр. 53.), од 27. јула 1820., оншт. предс. *Сауфбермо* — тумачећи на своју руку неке чланке у црквеном закону, који је издала франц. влада 30. дец. 1809. и позивајући се на неке наредбе окружне задарске управе, — одбија молбу цркв. тудора Милидраговића и Ђурића и других православних Срба за допуштење: да се могу састати ради новог избора тудора и ради избора представништва за верске им послове, а и ради измене професора одређених за шибеничку семинарију.

и) У писму № 17. нов. прот. (у *Прилозима* под бр. 54.), од 17. септембра 1819., епископ *Краљевих* јавља гувернеру барону Томашићу да ће крајем октобра поћи у Бок у Которску и у Дубровник под изговором да, као епископ, обиђе та места, али с главним задатком да проучи народно расположење и предузме све могуће мере за црквену уредбу, као подесе за полагање првога основа, како би се добро унутро рад на унији. — Прво ће гледати да онамошњег викара наведе на одступање и да на његово место постави протосињела Кирила Цвјетковића. — Моли за наредбу месним политичким властима, да му указују потребну помоћ. — Жели да се на делу покаже, колико му је стало за тим да најтачније послужи царевим наредбама и успешно изведе жељени посао. — Док се он буде бавио у Котору, замењиваће га у црквеној управи протосињел Цвјетковић, а он ће сам одржавати прениску (из Котора или из Херцег-Новога) с политичким властима].

Христјани источнаго православнога вјероисповједанија у Далмацији нијесу прије вјеровали ономе, који је њима казивао о његову издајству, докле год грађани нијесу имали у руку копије сријед приложене и докле нијесу у Задар дошли из Галиције 4 пона уни-

јата, у мјесецу декемврију љета 1819. А ја сам от стране клера и многије христјана био мољен да се постарам, прије него су имали његова писма у руку, што се још није био открио, него за друге његове неправде и гуљачину клера и народа, допуштавајући за новце свака безаконија, која ја нијесам мога̄ триљети у моме отечеству и стаду Христову вука, које сам ја насао по капонима 18 љета, него сам пошао у Беч 1814. и представио цару на 11. септембра истога года, на које сам примио одговор чрез гуверно на 16. јунија 1815., како се може виђети на страни 1. и 2.¹

Виђећи граждани речене попове у Задру да су дошли за семинарно владицино, који је тадај био у Боки от Котора, и најприје Шибеничани и остали христјани по градовије и по свој Далмацији почели су се бунити и јавно викати да га више не познају за свога пастира, тако ни његове учитеље.

Поврати се Краљевић из Боке мјесеца априла 1820. Нико га от христјана навије није ишао срести и спроводити до у његову резиденцу. А сутрадан отишао је 12 првије от цркве прокаратура (тутора) и казао му у очи: да се он у Бечу поунијатио и да га више никада неће познавати за свога пастира, нишпи онијем унијатом давати своје дјеце на науку. Друго јутро освану му пред вратије 3 велика камена креста, донешена из гробља, и када ји

¹ Овде на стр. 86., а у „Прилозима“ бр. 34.

резиденца (по тал.) — столица (управо епископов двор).

види, препане се и ужасне, размишљајући да народ пријети њему на главу. Зато нама' оде у суд подештату и раскаже му сву историју, а они нама' јави у Задар ц. к. гувернијуму. Пресидент истога губернијума, бојећи се да се не догоди междy два закона каква буна и крвопролитије, а сувише да не убију владика, који је хотно властију царском одбранили га и уздржати, тај час пошаље једнога комесара и 1000 солдата, за уздржати мир. Исти комесар са солдати, дошавши у Шибеник, звао је к себи прокаратуре црковне, питати зашто су се узбунили противо свога владике. Који су му одговорили да они не чине никакве буне, него да неће никада они више познавати га за свога архипастира и да неће они своје дјеце давати у школу унијатску. И казали су комесару да је владика, прије нег' је пошао у Беч, циркуларно јавно грађаном, клеру и свему народу: да он иде у Беч, просити њихово царско величество, да даде заповјед Њих Ексселенцију г. митрополиту от Стратимирович, да му пошаље 4 учитеља за семинарно, а намјесто овога он је просио от цара 4 учитеља унијатска од митрополита Лемберскога из Галиције пољске. И по овоме се јавно види да је Краљевић преварио нас и нашега цара. Комесар им је на ово одговорио да није истина да се он поунијатио, и да они то не могу освједочити. Онда су му они допијели и показали

подештат (тал. *podestà*) — главно кмет; *пресидент* — председник; *Њих Ексселенциј* (даље и *Ексселенција*) — њихова ексселенција (одличност).

копије његове и г. гувернатора, који су се у име тога преписивали, како се види из њиховије писама спријед означеније.

И кад је видио г. комесар да они говоре истину и да имаду сву правину, онда им је дао пасош, да пођу у Задар представити своје разлоге и правце ц. к. губернијуму, а да не чине никакве буне. Они су пошли и представили истому ц. к. губернијуму писмено, да они никада њега неће признавати више за свога пастира, нити понове унијатске за учитеље њихове дјецe. За тим нама' задарски православни хришћани и прокаратури представе другу прошњу ц. к. губернијуму, да им дозволи собрати се у цркву светога пророка Илије и у присуствију једнога комесара да и они изберу два депутата, који би, на име народа, представили истом ц. к. губернијуму, против епископа и унијата, све оно што су и Шибеничани. За много времена чекали су Задрани од гуверна отвјета, али нијесу дочекали реченога дозвољенија, кромје онога који је означен на страни 45-ој.¹

Кад су вид'ли речени грађани да им не допуштају собрати се да изберу и опредјеле депутате, које би послали са својом умилном прошњом Ј. И. Величеству у Беч, онда напишу по српски прошњу њих екскеленцију г. митрополиту карловачком, да исту представи Јего И. Величеству, от које прошње прилаже се овђе копија:

¹ У овој свесци на стр. 120., а у „Прилозима“ бр. 53.

Ваше Високопревосходителство,

Високопреосвајашћејши господине архиепископе и митрополите!

Част православнаго стада Христова, жителствујућиа у Далмацији, Воци Которској, Рагузи и Истрији, околѣ 70.000 душа, данас претрадала је, како је и далеко вједомо, под многољетним лишеніем свога верхонастирја, многољетна свакојака утјесненіја у вјероисповједанју својем, моравини даке (примјер може бити без втораго на свијету) у више своји церкава римски подружен олтар и на њем повседневно западњега богослуженіја сносити отпавленіје.

Очевидним вознегодованіем на та толика самога смиловавнѣга се нам промисла Божија и његовим нечајаним махновеніем, добили смо на коначному десет година, како је такожде вједомо, и ми, на подобіје проче тамо, и у самој Турској, једновјерне братіје наше, својега епископа, у особи г. Венедикта Краљевнића. Радост наша христјанска била је без сравненіја и тако нами својетвена, гдје су толике у спомену остале претерилѣне горести.

По уни! радост свјетла наша, како младница црвом подгрижена, брзо је стала (почела) веути и исохла до не дуго и већ данас преобратила нам се у оскорблену црву жалост! Сујазвенім сердцем и духом смущеним, и с очима слезиница пишемо ово, вопијући к Високопревосходителству Вашему с оими рпјечма, с којима се вопије к Богу: „Заступи и спаси и сохрани твојеју благодатију.“

част — део; *жителствојућиа* — која живи; *вједомо* — знано, познато; *верхонастирја* — врховног настира; *даке* — чак; *примјер ... без втораго ...* — једини ...; *подружен* — подигнут, постављен; *отпавленіје* — вршење; *вознегодованіје* — мучба, негодовање; *нечајаним махновеніем* — неочекиваним митом; *такожде* — такође; *на подобіје проче ... братіје наше* — слично осталој ... браћи нашој; *горести* — јади, горчине; *уни* — јаз; *исохла (исохла) до не дуго* — у брзо је усахнула, увела; *оскорбѣна* — увређен; *ујазвен* — рањен; *смущен* — смућен; *слезе (очи)* — сузе; *твојеју* — твојом.

Епископ Венедикт до данас епархије устројио није, како су устројене тамонше; није основао конзисторијума, којег битије с његовим битијем наређено је једним истим указом. Није се постарао ни о каквој правилној школици, што је била прва потреба у овој запустјелијој епархији, но напротив истог римљаном је његове резиденце ближњим споменшествовао проповједнике и учитеље црквене музике плаћати: и сам тамо ходио их слушати, и јавно кољенопреклоненије и рук в воду омоченије, по обичају римском, више пута и на више мјеста творио јест.

Он је одобрио што адјешњи губернијум издао је: ако би једна римљанка за нашега или наша за римљанина пошла, да бракусочетати их мора римски свјашченик, на које се хотјело свјашченство с народом ополчити и пресјећи по правам, која су нам от бившег млетачког владјенија дата, и за сунча позвали су се к њему на совјет, како морају за оваки нам противни поступ владати се, и кому пристojну тужбу принети имају. На које им је строгим начином одговорио да ниједан нигдје не има за такови царски налог дерзнути ни најмање супротивленије чинити. Сљедователно, што под пререченим млетачким владјенијем морали смо терити да римски свјашченици неправилно до неке части пута наше мртвце спроводе, докле је ичастљиво први пут у год 1797. ову државу покрило оружије аустријско; а он је, епископ Краљевић, противо ове нам слободе, присвојио неку власт и дозволио је римским свјашчеником спроводити и отијети погребеније (Владимир у сину г. кошта Марка Мирковића, сунчи нашег православнога восточнога неунијатскога вјероисповједанија, дозволио јест).

наређено — наређено; *школица* — школа, учионица; *споменшествовао* — помагао; *рук в воду омоченије* — умакање руку у воду; *что (што)* — да, те; *адјешњи* — одешњи; *ополчити се* — подићи се, устати (противу чега); *за сунча* — за то; *нај-менше супротивленије* — најмање противљење; *сљедователно, что ...* — даље, што ...; *ичастљиво* — срећно; *отијети* — отпојати; *сунчи* — који је.

Он је навјетовао да нам укине манастире, који су до њега сопствено у овим странама сачували благочестије наше.

Он је навучао на себе правично отвращеније свију својих епархијана својим отчужденијем од њих (више пута осуђујући их јавно с престола архијерејскога у цркви с различитим благодословијем, и на конач угодобљавајући во ошче их бесловесним скотом), а приверженијем [и] деноноћним опхожденијем с особама западне цркве, великом частију и таконим, које су ошче вједомо враждебне цркви нашој.

Он је у резиденци својој нами присни соблазнитељ својим пированијама дневним и ноћним, давањем мусика и иљасанија, а и јоште горе (што се стидимо овдје и споменути) честим мијењањем наложница, које, на видило исходећи, вријећа очи и нараве и самим римокатоликом.

Он је од свега реченога зла с једне стране, много више зла с друге стране нами учинио или ставио се да нам учини: осилио се нечинољено, стекши овдје јакије пријатеља (док му траје срећа), пружио се до у Беч, камо је у зли час и ишао. Претњама с владјенијем здјелним, верховним у Беч, и с самим царем заплашио је све епархијане и збои их у дјејствителну крајњу тјесноту и беспомоћну невољу. Праведни Боже! Је ли могуће да цесар нами или њему подвласни тко у исто време, кад по оставој монархији даје јединовјерним нашим толеранцију

навјетовао — имао злу намеру; *сопствено* — сами управо; *благочестије* — вера; *отвращеније* — одвратност; *благодословије* — гадне речи; *на конач* — најпосле; *угодобљавајући* — поредећи, сличавајући; *приверженијем* — пристајањем, пријатељством; *деноноћним опхожденијем* — свакидашњим (дану и ноћу) дружењем; *великом частију* — великим делом; *ошче вједомо* — ошче познато; *враждебне* — непријатељске; *присни* — прави; *соблазнитељ* — који другога »саблажњује«, тј. даје рђав пример; *пированијама* (б. п. м.) — пированима, нијанкама; *мусике* — музике, свирке; *иљасаније* — »иљасање«, играње; *ставио се* — наумио; *нечинољено* — непристојно, »без такта«; *стекши* — стекавши, добивши; *дјејствителни* — прави, истински; *толеранција* — трипелност (верска).

и свако покровитељство, нас хоће навлашч да мучи у вјери нашој, нас равно му вјерне подане, и без сваке наше у овом смотренију кривице и најмањег повода, који смо во вјек цесарству његову привержени и љета 1809. от бившег француског владјенија многи животом и имјенијем пострадали, како што је добро Њинову Ц. К. Величеству познато.

Он, епископ Краљевић, междy тијем у Бечу с ње-ким, који му је и 2000 добрије форинта јежељетнога додатка придобавио к плати (и к тому, за његово отишествије и дошествије от Беча, 5000 у карти и 2000 у добром повцу форинти за трошке истог путешествија дао), сковао је дјejствително пропасни (ах! себи, а не нам) ков, да поунијати своју епархију. Имамо више његови и слова и поступака, откривајући нам то његово злоковарно претријатије. Премине свега јест, што су му већ дошли њим искани лже-учитељи за његов богословски семинаријум — четири унијатска свјашченика из Галиције, чрез лемберкског митрополита, гдје су се неко време и бавили, ожимавајући да им браде наресту, и док учинили су прове познанства у илиричкомем и италијанскомем језику за бољше и лакше наше прелашченије и њима у дјело произведеније, за које су позвати, донесла му заједно у одеждама и церковним сосуди дарова около 12.000 талијера! Семинаријум има бити у њемечком језику, како наши људи неће ништа разумјети; и, почем из њега изиђу нови богослови, непресјекновено утврдио је да тадај на степен дијаконства и свјашченства производити их, а не друге, ако би и равни им у науки били, будућ. И онда топерв Краљевић намјерава конзисторијум устројити.

добрије форинта и (даље) у добром повцу — сребрних форината, у сребрном (не папирном — у карти) повцу; јежељетни — годишњи (сваке године); претријатије — предузеће; њим искани лжеучитељи — лажни учитељи, које је он искао (захтевао); ожимавајући — очекујући; прове — докази; бољше — боље; прелашченије — навраћање (на зло); донесла му — који су му донели; непресјекновено — неминовно, неизоставно; топерв — топрв, истом.*

Он је по тому и велики капитал наш нами похитно. Не њему, по нами, 70.000 душама, декретираи је од бившега францускога владјенија, како сам он, тако и семинаријум. И како је премилостиви цесар аустријски нам њега, по нашему повторителному потвржденију, уздржао и плаћао, тако, да је он често поступао, био би бесумњено и семинаријум позволен нами, а не унијатом, у овој епархији не сушчим нити, како се уздамо у Бога и у Ваше Високопревосходителство, расплодити се могушчим. Ми ни под који начин вјеровати не можемо да је ова ствар чисто и бистро вједома Јего Ц. К. Величеству.

Он, Краљевић, наумио је издјејствовати, да потље њекојега време, ако би који наш тражио какву нулику службу, да му је не даду, ако неће бити унијат; и кад би ткоји овога примно се и потље раскајао, да од владјенија буде казнен за примјер другима! Обаче, колико год он ово оснива на помоћи от високи особа при здјенњем земаљском владјенију и од министра Саурава у Бечу, ми не вјерујемо да ће ови мужевн њему за љубав учинити таков коракљај, противан садашњему духу монархије аустријске, у којој, хвала Богу и њињенњему цесару, има по свуда наши јединовјерни све то више у свакога рода чиновима.

Он је напротив тога у состојанију учинити, чеса се ми већма убојавамо. Кад му нитко не буде дати дјетета својега у његову унијатску школу, он, за почети ову, употребит ће своје у Турској обично му бивине насиље (због којег је морао од опуда и побјећи), и најћи ће се способ, да му се налови, ако не ине дјеце, а оно сирота, толико колико жели за школу овде, такођер, по његову обећању у Бечу, за колеђ универсал. Занета, с једне стране јест бојати

похитно — отео, одузео; *у овој епарх. не сушчим нити* ... *расплодити се могушчим* — којих у овој епархији нема нити се ... *расплодити* (умножити) могу; *нулика* (м. *публика*) — „публика“ јавна; *обаче* — али, пак; *нињенњи* — садашњи; *у состојанију* — у стању (може); *способ* — начини; *ине* — друге; *колеђ универсал* — „универсална колегија“ (општа школа), све-

се много од чоска, којег данас видимо у толиком раскрылијењу ондје, гдје је педавно у цркви торжественно проклетству предао императора аустринскога Франца, и гдје је на неки начин крест вооружен носио против војске аустријске, кад су га били и запленили и тамо у ропство одвели до Осјека стране. Он је до сада био голо чедо среће, и док му ова цијева, и сад ће моћи прати! Али кад га позна цесар ... ах цесар, — Бога ради! ... нек га позна колико може скорије.

Ми, Ваше Високопревосходителство, прије ћемо главе и све имуће наше изгубити неже ли под именом унијатства и измјењенију закона остати. До данас нигдје међу нама унијатског имена није било, и от данас пак ни по што нећемо ји међу нама да се укоречавају носити. И да за интерес и славољубије једне персоне из чуждег царства, без ниједног темеља (избјескеј особи), ми то имамо терпети; и да пак он нас окол 70.000 душа има продати (који смо га от турске силе сачували и на степен превисоки возвисили, с оградом прекрасне палате и изрјадних до самога царја особ сочленили) и заслијепити хитроковарним његовим уведенијем унијатства: — ах! превјечна промисли и цесарева правица, може ли за атор Венедикта Краљевића оволико множествени народ неправедно пострадали?

Утјешите, ах! утјешите нас, верховијејши и цесаро-краљевској монархији архиепископу, и превелики и милостивјејши оче наш. И утолите скорим посредством Вашим междусобну бран, у име закона. Далматински наш народ тако јако плашти и хуче, аки земљатресенија јек, но преже неже ли глас свој избљује и огњем стане плантити, предварите, мило-

училиште; *раскрылижење* — разбашкареност; *измјењеније закона* — промена вере; *чужде* — туђе; *избјескеја* — избегла, утекла; *изрјадни* — изредни, одлични; *особ* — особа, лица; *сочленили* — придружили; *хитроковарио* — лукаво, сипетљашко; *бран* — рат; *аки* — као; *земљатресеније* — трус, потрес; *предварите* — претсците.

стивјејши архипастирју, тихим и радосним облаком монархове милости на нас послати, и руком слободе у све наше објавлене пунктe у име вјероисповједанија, огњ междy нам горјаничим угаси.

Верховњејши архипастирју проче толике јединовјерне братије наше у овој монархији! Тајни дјeјствитeлни монархов совјетниче! Повторитeлно и умилно просимо: умилосерди се о нама, ибo возлија сја вода до души нашеја; зато, аки Петр к Христу, попијемо к Вам: спаси ни, да не погибнем, и отверзите очи монархове на напаст нашу. Изгинули би благочестију нашемy они од сeлe, а сви заједно страдаће у просвјeщeно стoлeтије у непросвјeщeном царствy, које нам је крај куће наше, љуто совјести узнемиренијем.

С овом умилно и кољенопреклонени молимо по свјатом евангелију пастира добра (бивши пастир наш сада је волк): Ваше Високопревосходитeлство сада је све упованије наше. И јесмо у милости нас повергавајући Вашeго Високопревосходитeлства,

у Шибенику на 30. априла 1820.,
Далмација,

нижајши покорњејши служитељи:

Герасим Зелић, архимандрит манастира Круше, бивши главни викарио далматински и боко-которски; — Христифор Милидраговић, член збора фабрике задарске цркве; — Матеј Ђурић, член збора парохијанске цркве св. пророка Илије у Задру неупокојени; — Михаил Марковић; — Спиридон Тодоровић; — Андреј Вуковић; — Гаврил Козић; — Ђеорђе Бањац.

Ја ниже потписати сведочим да горњи потписати седем имена јесу от господара Христoф. Милидр. и Матеа Ђурића, поглавара ове парохијалне цркве св. пророка Илије, Михаила Марк., Спиридон Тодоровић, Георгија Бањац, Гаврила Козића и Андреа Вуковић,

горјаничи — који гори; *проче* — друге, остале; *иbо возлија сја* — јер се изли; *отверзите* — отворите; *изгинули би* — пропали би; *волк* — вук; *упованије* — надање; *нас повергавајући* — бацајући се; *главни викарио* — велики викар; *збор фабрике задарске цркве* — тутори задарске цркве.

братја истога храма, како су се својом руком потписали у вјеру.

Спиридион Алексијевић,
парох више речене цркве у Задру
от неунијатскога исповједанија.

Между тијем временем наводио сам се у Задру и лијечно ране на ногу, ће су ми долазили из Шибењика и из Скрадина, тако и Задрани, искати от мене совјета, што имаду чинити с владиком и унијати. Којима сам одговорно да се ја у то нећу нимало начати: него, како су га без мене и клера избирали, тако нека и чине што им драго. Додјали су ми били долазећи, а особито из Шибењика, да им штогођ кажем, који пут имаду узети, будући да им гуверно није дало нигдје обратити се, за изборати два депутата, да ји пошаљу цару на име народа, да представе своје правичне тужбе. На толику њинову пропњу, расуждавајући ја што се тицало до мога закона, тако сам им дао овај совјет: да пишу Јего II. Величеству чрез Њих Експеленција г. митрополита, како су и учинили, и како се види из предстојеће тужбе, дате од 30. априла 1820. Исту тужбу носали су по градовије, манастирије и парохам да потпишу, по нико се није хотио на њу потписати, одговарајући: „Ако се потпише архимандрит Зелни, потписаћемо и ми.“ Послије тога донесу мени исту тужбу, казујући ми да неће нико да потпише, ако се ја најприје не потпишем. Којим сам одговорно да иду с Богом, и да ја желим под моју старост умријети с миром у отечеству.

И, видећи ја да за мноштво све стоји, а с друге стране гледајући на њову молбу и поради закона, одредим (бар ако ћу под моју старост и страдати) да потпишем. И после мене потпишу сви горе назначени и остали по Далмацији парокси и прокаратурн. У толико народа нађе се и један Јуда, који [је] ово изда Краљевићу, казујући му: да се не буде потписа Зелић, не би нико се потписа. Нама' је Краљевић ово рапортира у двор цару, да је Зелић узбунио народ против њега и његовије учитеља. И послате су цару речене тужбе чрез Њ. Е. г. митрополита; а у јулију 1820-га љ. чрез гуверна позове ме цар у Беч.

[Одлазак Зелићев у Беч и његова даља судбина у том месту]

На 16/28 јулија из Задра отлучим се чрез море до Ријеке (Fiume), у коју стигнем четврти дан, ће купим једну кочију и одлучим се из Ријеке трећи дан поштом чрез Карлштат, Загреб, Вараждин, Шопрон и благополучно стигнем у Беч на 31/12 јулија 1820. И други дан понесем писмо Јего Екцеленцију г. графу Саурау, које ми је вручио гувернатор г. барон Томашић, и свак се от читатеља овога море досјетити како ме у њему препоручио. И кад га је прочитао Саурау, одговорио ми је да ће дати рапорт цару да сам доша у Беч; и вра-

рапортира — „рапортирао,“ јавно, известно; *Карлштат* — Карловац (Горњи); *Шопрон* (нем. Ódenburg) — главно место (25.000 стан.) у жупанији истога имена у западној Угарској, чувено са свога евангеличког лицеја и више других школа.

тим се у мој квартир, „Бијели вук,“ бирцауз, ће сам чека̂ 15 дана, да ће ме звати цар.

Не видећи од Саурау никаква одговора, а чујем међу тијем да ће цар поћи у Пениту, и тако пишем по њемецки једно писмо истому графу, молећи га да ми одржи једну удијенцу код цара. И за осам дана не видећи од њега никаква одговора, тако поћем царскому цамберлану покојному графу Врбни, молити га, да ми одржи да се могу представити цару. Који ми је трећи дан послао свога слугу, казати ми да у четвртак у 10 ури поћем цару. — И кад сам му дошао, поклонио сам му се и каза̂ му по италијански: „Ваше И. Величество. Ви сте ме звали у Беч, и ево сам доша̂ на Вашу заповјед и службу.“ — Који ми је одговорио: „Поћи ћеш графу Саурау, који ће ти казати што ја желим, и наћи ће ти једно мјесто, ће ћеш пребивати.“

И тако ме је отпустио, и он трећи дан поће у Пениту, и у Трупау, да се састане с императором росијским и краљем пражским.

Послије њега ја поћем пети дан реченому графу Саурау, да од њега чујем царску одлуку,

Бијели вук, бирцауз — гостионица „код белог вука“ (zum weissen Wolf); *10 ури* — 10 часова (сати); *Трупау* — Тропав, главно место у аустријској круповини Шлеској, у ком је од 8. октобра до 8. децембра 1820. држан конгрес јевропских савезних сила („свете алијанције“), познат у историји тиме, што је у међународну политику унео оружано мешање (интервенцију) у послове туђе државе; *граф Саурау* — Franz, Graf v. Saurau (1760. до 1832.), постао 1795. председник зем. владе допонаустријске. 1797. (после Тутута) министар финансија, 1801.—1803. посланик у Петрограду, 1805. гувернер у Милану, а од 1809. до 1815. и по други пут од год. 1818. председник министарства, министар унутр. послова и шеф дворских канцеларија аустријских.

кога сам у 8 ури дочекао на вратије пемске канцеларије. И кад дође на коњу из Шенбруна, сјао је с коња и у мене погледā, кому се ја поклоним, а он мāну на мене главом, да за њим пођем. То ја учиним, и кад је ступио на први скалин (степен), стао је и поче ми говорити ове ријечи: „Заповидно је цар да стојиш у Бечу, и да се учиш методу аустријском.“ — Кому сам одговорио да сам ја стар од 70 љета, и да ја нијесам више ни за какву науку. — Онда се он поглади по образу, одговарајући ми: „И ја сам стар, али док је чоек жив, треба да се учи.“ — И тако је отишао уза шкале, а ја се вратим у гостионицу.

Послије овога с њиме разговора дође ми шести дан од некога попа, зовомога Истла, један билет, који ме зове да дођем к њему на квартир, кому сам и доша, и примио ме с неком учтивјејшом пулитиком, и чинио ме до себе сјести за један стол (астал), и поче ми говорити: да му је посла граф Саурау царски декрет и наредно им да ми нађу квартир, и каже ми да су ми нашли у манастиру светога Фране четири камаре. Кад ми је ово рекао, остао сам удивљен; и нама' ми је дошло на памет да с некијем сјетима хоће да улове рибу. Кога сам упита: ђе је тај свети Фране? Одговори ми да је у граду. И ја му нама' одго-

пемска канцеларија — чешка канц., тј. одељење аустријске (бечке) средишње управе, у којој су расправљана крунијаша питања чешкога народа (види напом. на стр. 84. св. II. о *илирској канцеларији*); *шкале* — степенице; *зовом* — зван; *Истл* — дворски саветник; *Instel*, можда аустријски министар просвете и црквених послова; *камара* — соба; *сјети* (р.) — збрже.

ворим, да ја у тај манастир жив нећу поћи никада, развје мртав. Који ми на ово одговори: „Како се море преступити и не опслужити царска заповјед?“ — Ја му речем да се ја клањам цару и његовој заповједи, ма да никада ја жив нећу поћи стати у светом Франи. И динутајући више од уре с њиме, по толико пута сам му ово повторивао, али он тврдо држаше да ме предобије, а ја још тврђе, говори му: „Ако сам ја цару што сагријешно и и у чем крив, нека ми суди по свом закону и прочита ми штенцију, пак онда нек ме метне не само у светог Франу, него и у какву фортицу (тавницу).“

Онда ми он поче слаткоријечити и ласкати: да мене цар љуби и да ми оће добра, „али ваља да опслужиш његову заповјед, будући да је цар отиша у Пешту, и без њега не море се уништити његова заповјед.“ — Онда сам му рекао: „Ја сам вам казао по толико пута да се ја клањам царској заповједи, али никада жив нећу поћи у манастир светог Фране.“

И ту сам му у дугоме разговору рекао: да он расуди по својој совјести, како један мудри теолог и философ, како ја могу поћи живљети с братрима у манастиру, не знајући ја њихов језика, како ни они мога. И тако би ја морао бити между њима глуп и нијем, и да расуди, кад би он био у оваком случају, и један цар да га пошаље у манастир закона грече-

опслужити — извршити; *штенција* (тал. *sentenza*) — „сентенција“, пресуда, осуда; *между* — међу.

скога, да живи с онијем људма, који нијесу от његова закона ни језика, би ли могла његова совјест то поднијети, и будући да мој чин изискује, по претписанију светога Василије и по моме закону, да ја морам живљети близу моје свете матере восточне цркве и слушати у њој сваки дан црковно правило и свету литургију. Послије овога помисли двије три минуте, и онда ме упита: „Бе би ти желно имати квартир?“ — Кому одговорим: „На флајшмаркту, близу грчке цркве.“ — Тадај ми рече: „Ја не знам ће је тај флајшмаркт и та црква грчка; него иди, наћи квартир ће оћеш, и доћи ћеш ми казати Њ от куће,“ кому сам одговорно да ће бити служен. — И придодâ ми је и ово: „Када нећеш да поћеш на квартир, ће смо ти га наћи у светом Франи, тако ћеш га морати плаћати сам.“

Ја сам овога попа консилијера упита: „Како ћу ја живљети овђе у Бечу?“ који ми одговори, да ће ми цар дати с чим ћу живљети. — Тадај ме упита: „Колико би ти требовао на дан?“ — Ја сам му рекао: „Колико ми цар одреди, или пуно или мало, ја ћу морати бити задовољан.“ — Онда ми је он именовао да ће ми давати цар шест форинти у сребру на дан; кому сам рекао: што они опредјеле, да ћу ја бити задовољан. — И тако чекао сам у бирцаузу, да ми дође одређена плаћа, за моћи платити за 3 мјесеца квартир и јело и пиће, и сувице лекара, што ми је лијечно ране на

флајшмаркт — улица (од речи до речи „месареко тражиште“) у Бечу (у приоз, средњем, делу вароши).

ногу, које сам добио из Задра. И једва дочека овај декрет, кога овђе прилажем.

№ 296.

Al signore Gerasimo Zelich.

Sua Maestà si è compiacciuta in data 2. ottobre c. di accordarle pel tempo della sua dimora in Vienna una diaria di sei fiorini moneta di conventione. Questa tesoreria I. R. Universale viene perciò incaricata di pagarle la somma di cinquecento quaranta fiorini moneta di convenzione corrispondente all' importo delle diarie di un trimestre, tostochè avrà presentata ad essa la quietanza da munirsi previamente del visto del Presidio della Cancellaria Aulica. Si invita Vossignoria inoltre ad indicare a questo Presidio il giorno del suo arrivo in Vienna per potere in seguito regolare le diarie suddete.

Vienna li 21. ottobre 1820.

S a u r a u.

[№ 296.

Господину Герасиму Зеличу.

Његово Величанство изволело је под 2. ов. м. одобрити вам за време вашег бављења у Бечу дневницу од шест форината уговорне вредности. С тога је овој ц. кр. главној благајници наређено да вам на име дневница једнога тромесечја исплати суму од пет стотина и четрдесет форината уговорне вредности, чим јој поднесете признаницу, пошто је овери управа дворске канцеларије. Осем тога, нека ваше господство јави овој управи дан свога доласка у Беч, да би се према томе могле уредити речене дневнице.

У Бечу 21/9 октобра 1820.

S a u r a u.]

Кад сам примио овај декрет, понао сам у касу и дигао горе речену суму и платио бирцаузу што сам био дужан, и прешао у

другу приватну кућу, ће сам стаја̑ 6 мјесеци. И сваки дан размишљајући у себи, будући да сам био код цара, код грофа Саурау и код реченога министра од култа Истма, ниједан ми није казао узрока, зашто сам дозват у Беч; тако размишљајући дан и ноћ, смислим да пођем реченому попу, министру од култа, да му кажем подуховно, ако ме нико и не пита, о возмущенију народа восточнога вјероисповједанија у Далмацији противо епископа Краљевнића и унијата̑, размишљајући ја да двор о том ништа не знаде. И један дан пођем истому попу, и кажем сву от почетка историју и догађаје у Шибенику противо владике, с којијем народ восточнога вјероисповједанија никада неће бити задовољан, нити га више оће познавати за свога архипастира, а сувише што сви христјани греци по градовије имаду у руку његовије писама копије, тако и пресидентове од гуверпа у Далмацији и другије некије у Бечу министара, с којима се он преписивао, у којима копијама ни о чем се другом не пише и говори, него све о унији и о учитељима унијатскијем, послатим из Галиције. И најпослије сам му казао да ја чекам сваки дан глас, да ће се чути у Бечу да је народ убио и владикау и попове унијате. Слушао ме уру и пол, док сам му ову сву историју подробно исказао, који ми је на ово одговорио: да је он одређен како министар от култа, а то се тиче свјетске вла-

министар од култа — министар црквених послова (и просвете); *подуховно* — поверљиво; *возмущеније* — узрујаност, убуна; *христјани греци* — грчки хришћани (православни Срби).

сти, „и ви пођите графу Саурау, и то све, што сте мени казали, кажите и њему.“

Четврти дан послје, кад сам дошао графу Саурау и кад сам му почео исту историју што и попу казивати, раздрије се иза свега гласа, вичући да ме прождре, и говорећи ми по три пута узаманице по талијански: „Ти си узбунио народ протива владике Краљевића и противо учитеља унијата.“ Из ове његове јарости и љутине познао сам да му је речени Иста прије мене сву историју о владици и народу расказао, а сувише што ме исти Краљевић прије мога пришествија у Беч оптужио и што је Саурау видео први мој потпис на народњој прошњи противо епископа и унијата, посла-тој Њих Ексцеленцију г. митрополиту, а исти цару. Мучао сам докле је графа прошла она јарост; и зато нијесам му више могао ништа расказивати, одговорио сам му да ми опрости Њих Ексцеленција, да није право упућен (informant) и да неће никада бити истина да сам ја узбунио народ противо Краљевића и оније попова унијата, а ја знам да је мене епископ и гуверно у Задру код царскога двора неправедно оптужио. Него, имајући сви грађани копије од његовије писама, што се он преписивао с президентом од гуверна, тако и с другијем министри у Бечу, и зато се народ узбунио противо истије. На ово ми је граф одговорио да су оне копије све лажне; и послје овога извадим ја декрет и мени царски одго-

узаманице — једно за другим; *расказати* — испричати; *президент од гуверна* — председник управе.

вор преко губернијума у Задру от 16. јулија 1815. (који декрет јест означен у овој части на страни второј¹), да се ја не начам (мије-
нам) нимало у ствари епископске, говорећи
му: „Екцеленција, прочитајте овај декрет, и
ако се нађе у Далмацији от тога времена једно
моје писмо, или један чоек и владика посвје-
дочи да сам ја узбунио народ, како што ме он
облага код двора, ја сам овђе у руку царскије,
тако нека ми по своме закону суди и казни.“

Кад је прочитао декрет, поче ми блаже
говорити: „Ваља владику почитовати и слу-
шати.“ — Ја сам му рекао да га ја почитујем
и слушама, али не могу 70.000 душа нагнати,
да га почитује и слуша. — Онда на ово ми од-
говори: „Да цар дакле пошаље противо непри-
јатеља сто пљада солдата и пред њима једнога
фелдмаршала: и да сви солдати не слушају
свога поглавара, што би онда било? Онда ни
цара не би било!“ — Кому сам одговорио на
ово: „Једно је уредба (дисциплина) војничка,
а друго црковна, и Христос је послао своје
апостоле по свијету проповиједати народу, да
вјерује у евангелије, с крстом а не с мачем
(бајонетам’).“

По овоме разговору рече ми: „А зар (еда)
не знаду греци, да је Христос кључе дао од
раја светом Петру?“ — Ја сам му, осмијавајући
се мало, одговорио: „Знаду, [ек]целенца! Али

¹ Овде на страни 86. (у „Прилозима“ бр. 34.).

дисциплина (по тал.) — „дисциплина“, ред; послао —
слао; греци — грчки хришћани, православни.

ја вас питам да ми кажете, када је Христос дао светом Петру кључе, је ли му дао и меч? — Овђе се замисли, и до двије минуте дође му на памет, и поче ми говорити: »То ништа није против закона, будући да у она времена краљи јесу даровали оној цркви светог Петра једну доту (дар) власт свјетску.« — Кому сам ја казао да се пише у Христовом евангелију: да један човек не може служити Богу и мамоње (миру) и да наравно један човек не може сједити с својим тијелом на два престола. — Саурау: »Мало је разлиције међу црквом римском и греческом; греци исповиједају да дух свети исходи от оца, а римљани и от оца и сина.« — Ја сам му одговорно да нијесам богослов, али знам да послје Христа и от никејскога првога сабора до раздјеленија цркава била је једна црква 800 година заједно. Римљани кажу да су греци одступили од Рима, а греци говоре да су се римљани отцијенили од истока. »И што кажу римљани грцима да су сизматичи, ово је ријеч греческа, а не латинска, и по овој се ријечи види, ецеленца, да су греци својим језиком казали латинима да су сизматичи.« — На ово ми ништа није одговорно, и послје овога за једно добро пол часа сврши се наш разговор, и тако ме отпусти.

Послије овога нашега диспута шести дан позоје ме декретом дирекцион од полиције, у

мамоње (3. п. ј.) — мамену, тј. ђаволу; миру — свету; сизматичи — исто што и шизматичи, расколници, одсепени; дирекцион (по тал.) — управа.

10 ури да дођем. И, кад сам дошао, комесар даде ми народну прошњу, послату цару чрез Њих Ексцеленција г. митрополита карловачкога, на коју сам се ја први потписао, која је спријед овђе означена на страни 52.-ој¹ и ушта ме, је ли оно мој потпис, кому сам одговорно да јест. — За тим ушта ме: јесам ли ја прије прочитао ону прошњу народну него сам је потписао. — „Јесам.“ — И рече ми да је још једном прочитам, питајући ме послије нег' сам прочитао: могу ли ја све оно по правди освједочити што је писато против епископа Краљевића? — Кому сам одговорио: „Што знам да је истина, то ћу и освједочити, а што не знам оно не могу.“ — Онда ми одговори комесар: „Како си могао то потписати, кад не можеш све освједочити?“ — На ово сам му одговорио: да сви трговци поштени у Шибенику, међу којима Краљевић 12 година живи, знаду боље од мене је ли истина, „и они су ме увјерили сврху своје чести и совјести, да је све права истина што су овђе писали. И по њовијем ријечима, совјести и заклетви јесам потписао.“

Инао сам 12 дана, от 10 часова до 12 и послѣ подне от 3 до 5, на испитаније (изумињанцу) и на сваки пунат, што је било у прошњи, јесам вопрошан и отвјет давао, и на сваки мој отвјет морао сам потписати се.

¹ Овде спреда на страни 124.—130.

пунат (од тал. punto) — тачка; *вопрошан* (од имен. *вопрос* глг. *вопрошати*) — питан; *отвјет* — одговор.

И овђе сам видно да ће царска правница рази-
ђати и разбистрити истину и лаж, и да мора
се открити ко је прав, ко ли крив. И држећи
ја на памети што ми је граф Саурау каза̑, да
сам ја узбунио народ противо Краљевића и
попова унијата; и размишљајући да ово испи-
таније не остане закључено на саму мени, и
да не останем сам крив и лажан: — протес-
тирао сам на испитанију и на име закона
царскије, да сви они који су се потписали у
Далмацији на истој прошњи противо епискона
Краљевића и његовије учитеља, да се имаду
преко власти царске у Далмацији испитати и
изумињати како и мене, и тако да се море от-
крити: јесам ли ја с народом говорио и онђе
писали истину или лаж? или је Краљевић сам
с његовијем заштититељи говорио и у Беч
писао истину или лаж?

И послѣ овога времена, мјесеца декем-
бра 1820. љета, до данас 1823. мјесеца авгу-
ста, није ме више никакво официо к себи звало
нити за што питало, а јесу ли испитивани они
у Далмацији, то ми није познато.

[Догађаји у Далмацији год. 1821.]

[Шта се дешавало за то време, године
1820. и 1821., може се донекле видети из ова
два писма, која је Зелић у Бечу добио из За-
дра од свога кума М. Ђурића:]

закључено — завршено; изумињати (по тал.) — испитати;
официо — власт, надлежно.

Књига из Задра на 22. октомврија р. 1820.*

Пречесњејши госаодине архимандрите и куме, здравствујте.

Предаде ми Ристо све ваше писате на 19. септембра и потлије, и веома јесмо се развеселили, будући да сте нас пуно времена чинили желити истије, ва које били смо се устрашили да вам се није што догодило. Чули смо како вам је обичније стајати с бијелијем вуком него со светим Францешком. Бог вишији оће вам наплатити вану ревност и страдањја за православље. И вјерујте ми: сад вас Даматини познају. Овђе смо ми учинили један лијепп информацион, извађени од свије документа што имадемо; а то за послати га доктуру (адвокату) Калуци у Венецији; и послао сам га у Шибеник и у Скрадин, нека га и они добро пригледају, пак нека метну јоштер и они, ако смо ми амо што заборавили. Такођер јесам заједно с истом картом послао и копије од књига Г. М. и вашу у Шибеник. Како се карта из Шибеника врати, послаћемо је по мору у Венецију и препоручићемо Соларићу и конту Марку Мирковићу, који се је и за Бокеже старао, и кажу да су пети послали самому цару шулику контра (против) Краљевнхеве уније. Чули смо да у Боки више га не спомињу на летургији, већ не знам је ли истина. Простно сам ваше књиге нашим овђе, пак ми је ји отео јермонах Никодим, ваш синовац, који је овђе дана овђе био као манит, питајући новине о вама, и одио је исте у манастир Крупу, да виде калуђери како свети Василије неће да пристаје под коноп светога Фране.

све ваше писате — сва ваша писма; *да сте нас ... чинили желити истије* — учинили сте да их се зажелимо; *стајати с биј. вуком и со св. Франц.* — шала с речима: *Бели вуком* (гостионица, у којој је становао Зелић) и *св. Францеско* (манастир св. Фране, где је Зелић пуђено бављење); *информацион* — „информација“, обавештење, подаци; *Бокеже* — Бокеље; *шулика* (supplica) — молба; *простно сам* — прочитао сам; *књиге* — писма; *новине* — новости; *св. Василије неће да пр. под коном св. Фране* — шала у речима (зато што је Зелић калуђер, тј. члан духовнич-

У Шибенику наши, тала Богу, содржавају се у истоме начину, такођер и свуда. Не чујемо кад ће тај семинарио почети, али мислим да ће брзо ни почети. Ништа за сада немамо из нова. Ако ви имате, обрадујте нас. Писаћемо Калуги, нека по оном информацијуну учини двије шуплике: једну за цара, а другу за г. митрополита, како и они пишу.

Чуо сам како се сјевнерни либар (књига) не може добити. Гледајте, када сте тамо, што је било од оне књиге што сам се и ја пренумерира; и дајте ми знати има ли тамо један словарь славенски и талијански и немечки, и колико му је цијена.

Остајем, цјелујући десницу, слуга и кум

Матеј Ђурић.

Сви наши вас поздрављају љубезно.

У Задру на 9. марта р. 1821.

Вољубљени мој господине куме, архимандрите, здравстеујте!

С овијем писмом долазим одговорити на ваша 4 писма од 22. декембра, 12. јануара и 22. истога и от 15. фебруара. Све смо од истије писма разумјели, како сте се тамо владали, и сви смо увјерени от ваше совјести и ваше ревности, да ће у вама помаикати за наше благочестије, до конца нашега живота. Да вас Бог поживи многољетно за општу радост.

Краљевни јест доша у Задар од 8-га јануара и био је до 1. фебруара. Није никакву службу архијерејску у нашој цркви чинио, токмо што је благословно они предјел новог општега цимиторија, што је гурверно за нас одредило. С њиме је ишао само парох,

ког реда православног св. Василија, а св. Франа је основала католичких фрањеваца, који се опасују копопцем; *содржавају се* — садржавају се; *стоје*, налазе се; *из нова* (по тал.) — ново; *сјевнерни либар* (књига) — може бити каква руска књига; *пренумерира се* — претплатио се; *дајте ми знати* — јавите ми; *помаикати* — недостајати; *токмо* — само; *предјел* — крај, део; *цимиторије* — гробље.

прокаратор Ленин и пунцио. Имао је много шениона с гуверниом, али се не зна о чему су тратали (разговарали се). Стајао је 20 дана у Задру, нико га от напније христјана није посјетио, кромје парох Ленин и казани прокаратори. Сваку је вече иша у театар, у палку гувернатурову сједио, и кад би жене у театру добро пјевале, и он би пљеска рукама на изглед свијету: то је било мучно и за чудо, а сувише на соблазан свијем мудријем латинима, видећи да један архијереј чини дјело мирскије људи и неподобно његову чину. Колико се он тужи на нас и свијем нами пријети, а сувише мени, као да сам ја у Задру поглавар, да не море бунити и свијет варати, сами Бог море нас сачувати и правница царска от његове пријетње, а ја ћу мој закон бранити, док ми гођ Бог буде допушти овако мислити. Знамо ми да је он царске министре преварио, казујући њима да је његово стадо приклоњито к његовој мисли и вољи, кад, фала Богу и матери Божијој, јест све стадо здраво, а настир метиљав и губав; и познаће царска милост с временом сву правницу и познаће истину. Отиша је у Шибеник нун јада и жалости, што га Задрани нијесу походили ни примали његова благослова, нити у цркви от њега анафору узимали; дошао је у Шибеник, ни онђе није био дочекан, како је он желио. На 12. фебрара, дан од рожденија нашего премилостивјејшаго цесара, чинио је ручак, ће је било 60 персона госпode од латина, и било је звато и од напније 10 трговаца, но ниједан није му дошао, кромје пароха. Разумјели смо како сте десет дана ходили у полицију изумиљавати се (на испитивање) у име нашега потишца на прошију народију противо истoга владике: подијели сте доста труда за наше општество и благочестије; Бог нек вам плати!

Никаква от туда заповјед амо није дошла; ако ли је и дошла, не зове нас гувернио на изумиљавицу

пунцио — изасланик; *шенион* (sessione) — „седница“, са-
статак; *у палку* — у ложи; *опишество* — опшита; *изумиљавица*
(тал. esaminanza) — испит.

(испитивање), што смо послали цару чрез Њих Ексецеленција господина митрополита. И ако нас зову, знаћемо што ћемо говорити. Скоро послао нам је неко из Тријешћа у Задар, Скрадин и Шибеник копије, од којих је № 10 по датумима, што се он пренисивао с министрима у Бечу. И мислимо да ће бити послане нама от његова дјакона, вам познатог, који га је оставио и пошао по свијету (не зна се куда). Ово десет документа јесу ови:

1-о Књига барон-Круфта из Задра, с којом шаље писмо министра Шаурау у Шибеник под № 729.

2-о Књига горе реченога министра Шаурау епископу, с којом позивље га у Беч, дата из Беча на 26. августа 1818-га.

3-е Пројет (план) от епископа Краљевића сврху уније, приказат у Бечу на 29. појембра 1818.

4-о Декрет министра Шаурау, с којим даје форинти 5000 у банкоцедула Краљевићу за состојаније у Бечу, под датом 20. јануара 1819.

5-о Потврђује министар неке пунте од горе реченога плана у пет артикула, што се тиче семинарија и учитеља, у Бечу на 4. фебруара 1819.

6-о Књига епископа Краљевића, писана консилијеру аулику Инитал у Беч, с којом изјављује своје поврашченије у Шибеник лета 1819.

7-о Исто писано министру Шаурау, изјављује своје поврашченије у Далмацију и иште 18 школника, из Задра 28. априла 1819.

8-о Књига од министра истог, с којом му јавља да му је пет хиљада (5000) франака дато сврху плаће, у Бечу на 12. маја 1819.

9-о Књига од епископа Краљевића министру Шаурау у Беч, дата из Шибеника на 23. јулија 1819. С овим писмом показује му велику своју ревност и наклоности за унију и прочаја.

банкоцедула — „банк-нота“, банчки запис (у оно време у Аустрији папирни новац); *состојаније* — стање, издржавање; *под датом* — под датумом; *неке пунте* (од *пунат*) — неке тачке; *консилијер аулик* — дворски саветник.

10-о Шуплика епископа Краљевина Ј. И. Величеству, у којој изјављује своје путешествије у Боку и изискује неке чести, и прочитаја.

От овнје би вам послао копије, али нијесам сигур, шти има вјерне оказије. Доснијевам ову с највином жељом вас брзо заграбити, и остајем цјелујући вапу свету десницу и во вјекн ваш слуга и кум

Мате Ђурић.

И послнје овога, года 1821. зби се моје пророчество, што сам казивао пону и Саурау, и чу се у Бечу да су у Далмацији убили каноника Алексеја Штупицкога, унијата, по подне, на Дуови наше, на 10. маја, који је ишао с командантом от плаце шибеничке на шнацир у кочији Краљевина, мислећи разбојници да је био владика Краљевин, ђе је и командант рањен и до 6 дана умро. По Краљевина наушченију многи су трговци христјани нашега закона у Шибенику и Скрадину били уфаћени, како и парох шибенички Кирил Цвијетовић, бивши његов протосингел, и поведени у задар-

шуплика (тал. *supplica*) — молба, жалба; *вјерна оказија* — поуздана прилика; *плаца* — *лијаца*,* место; *наушченије* — *наговор*, *савет*; *Кирил Цвијетовић* — управо *Кирило Цвијетковић* (родно се 15. септ. 1791. у Баошину близу Херцег-Новога), протосингел владике Краљевина и парох у Шибенику, први је открио и с Ђаконом Андријом Личинићем народу показао Краљевиневе ниске намере, те и био главни чинилац у народном отпору покушајима за увођење уније; после четворогодишњег петрашиног затвора (1821.—1825.) осуђен, с још двадесеторицом, на двадесет година робије, коју је и одлежао у аустр. Градишци (близу Трста) и 12. фебруара 1846. пуштен у слободу, али не и у своју постојбину: остатак свога мученичког живота провео је у манастиру Вездину (у Банату), где се и преставио 28. септ. 1857.; оставио је у рукопису дело написану, за разумјевање и објашњење ових догађаја врло поучну, своју *аутобиографију*, коју је приредно за штампну протојереј Димитрије Румарац и на свет издао Српска Краљевска Академија (Београд, 1898.).

ске тавнице, да би се могло изнаћи на испитанију ко је послао речене разбојнике. Који су стајли у затвору около двије године, и колико је овђе у Бечу мени до данас познато и како сам чуо из Тријешћа чрез пријетеља, да се није могао наћи по суду и испитанију ниједан да је кривац; и да су послје сви пуштени из тавница осим реченога Цирила, кога је владика оклеветао, да [их] је он послао и још један калуђер из манастира Крке, који је био код истога неколике године протођакон.

И послје него су убили реченога каноника, до мало мјесеци, у парохији селу Церање исти парохијани овноћ убију из пушке свога пароха попа Петра Мацуру, који је у истој парохији народу био почео говорити о унији и бранити Краљевића. Ово ми је из Тријеста јавно један из Далмације трговац.

И ваља знати да от када су Далматини и Бокежи от Котора изагнали Турке сами из свога отечества и подложили се под владање венецијанске републике бивше, никада се није чуло међу њима име унијатско, него сами христјани православне источне цркве, који живу међу римокатолици, а у прошле прве вијекове сви су били синови свете источне матере цркве и једне славјано-српске нације, што свједоче исте цркве, создане, и олтари на исток окренути по обичају греческом. И са свијем тијем да су сви горе речени народи источ-

калуђер ... протођакон — Краљевићев протођакон Андрија Личинић (*Личина*), главни помоћник К. Џијетковићу у приказивању Краљевићевих планова; *са свијем тијем* (по тал.) —

наго вјеронсповједанија били толико времена без свога законитога архипастирја, без школа и без свакога ученија и просвјенченија, — толико су тврди и непоколебими у своме православном восточној цркве закону; и прије би се сви дали и пустили до данас изгорети на огњу, него један отступити од свога закона и пристати к римској цркви на унију, и прочита.

[Зелићева одбрана од клевета код бечке полиције]

Када сам ја позват у Беч 1820. љета, то се чуло по свије аустријскијем провинцијама чрез некаквије повинна, зовомије *Изис*, и за који сам узрок позват. И истог љета нека знатна и особита прсона духовна чрез свога пријатеља у Бечу совјетовала ме да пишем у отечество, да народ пише и моли цара, да ме отпусти повратити се у моје отечество. Којму сам срдечно благодарио за такову његову ко мње љубов и ревност нашег благочестија, и чрез истог његова пријатеља јесам јему одговорно да ја нећу никому у отечество писати и молити се, да се за ме цару моле, једно за виђети моју судбину, а друго да сам курноз виђети за који сам узрок позват од цара у Беч, и са свијем да бечки воздух (дуфт) мојој старости јест много вредителан и неспособан, како исто и јела и вина ненаравна, и да се

покрај свега тога; и прочита — и тако даље; зовомије — званик; ко мње — к мени; благочестије — вера; јему — њему; курноз — радознао; са свијем да — покрај свега тог што; вредителан — штетан, шкодлив; ненаравна — неприродна.

налазим у њему више болестан него ли здрав, и то на сфорцу од љекарија продужујем моје дане. И са свом овом мојом биједом и незадовољством, јако сам се до данас био усићно и трпио сам, неће ли се цар смилovati на ме и сâм, да се сјети отпустити ме послије два љета у моје отечество. И надâ сам се међу овијем временом да ће се моја браћа и христјани у отечеству сами и без мене сјетити, цару писати да ме отпусти; за које ја по њову безумију страдам. И кад сам видио да ме свак (кромје Бога) заборавио, и тако сам одлучио сам поћи цару представити тужбу, не да ме отпусти, него да ми учини правицу противо непријетеља, који ме лажно оклеветао, како ће се виђети узрок у сљедователној мојој историји и прошњи цару представљеној.

Мислио сам к моме житију приложити и мој образ у моме чину, и тако моловани портрет мој у Венецији дао сам у Бечу резати љета 1821. и неколика образа дао наштампати. И неки пријатељи, који су ме долазили посјетити, просили су да им дадем по један. Међу којијем третио се у Бечу из Далмације један мој знанац, Симо Агович из Скрадина, који ме запроси да му један дадем, да га држи за успомену моју и (не хвалећи се) добро које сам му чинио, с којијем је образом пошао у Далмацију, да увјери моје пријетеље, да се налазим у Бечу и у числу живих. Не знам ко-

на сфорцу (тал.) — силом, на силу; и са свом о. м. биједом... — и покрај све о. м. беде...; усићно се — ујагоуно се, стегаво се; сљедователна — потоња, даља; образ — слика.

јијем је пачином упао у руке моме и свијету познатоме заклетоме непријатељу, за учинити ми више зло, него што ми га је сковао мени и свему моме отечеству. Који својијем обичајијем лажима представи с једним лажним рапортом исти мој портрет ц. к. губернијуму у Задру, то јест да сам ја послао из Беча толико стотина мојије образа и циркулара у Далмацију, Босну и Ерцеговину, да се народ цркве источне дигне на оружије и да пође Грцима у помоћ против Турака. И исто ц. к. гуверно из Задра пошље речени портрет с рапортом у Беч у велику полицију, која полиција на 6. августа 1822. дође ми у 12 ури у квартир мој визитирати, која ми понесе све моје карте (папире), под мојијем печатом, и реку ми да дођем после подне на 4 уре у исту полицију. И кад сам дошао, г. комесар Offen од исте дирекциони показа ми речени мој портрет; и кад сам га видио, остао сам удивљен. И упита ме: је ли оно мој портрет, кому сам одговорио да јест. За тијем упита ме, зашто сам га градно, кому одговорим да сам ја у моју младост неколико година ишао по свијету и описивао моје житије, путовање и различита прикљученија, и сувише што сам видио знамените градове, и мислио сам дати на свијет у штампу и приложити у књигу исти образ.

Грцима у помоћ против Турака — грчком устанку (1821.—1828.) Аустрија је, као и друге савезне јевропске државе („света алијанција“), у почетку била противна у име „легитимности“ (начело непроменљивости затечених наследних монархија).

Онда поче ми говорити: „Знаш ли ти да је овај портрет представљен ц. к. губернијуму у Задру с једним рапортом, да си ти послао толико овије портрета с твојијем циркуларн из Беча у Далмацију, Босну и Ерцеговину, народу восточнога исповједанија, да се дижу и пођу Грецима у помоћ противо Турака.“ — Кад сам чуо ове ријечи, одговорно сам му да ја никада ни у сну нијесам о том помислио, и може ли сами луцинер измислити већу лаж од те; и камо остали портрети и који мој циркулар? Што нијесу с тијем послати овамо од мога непријатеља, који је с својијем рапортом представио губернијуму царском у Задру? За тим га упитам: може ли се знати име тога турскога пријатеља? — Који ми одговори да се не зна.

Онда сам му рекао: „Господине, није могуће да му се не зна име и прозваније, зашто или је писмено или прсонално оваке лажи представно тај протетор турски, мора му се знати име,“ али се синони (согъадатељи) никада не одају, говорили они право или лажно. — По овоме рече ми: „Видиш ли онђе на столу твоје карте запечаћене, које нијесам нио без вас отворити.“ — Кому сам рекао да је мога слободно и без мене отворити, зашто се никада неће паћи да је то истина, нити се ја за то ни мало што бојим.

луцинер — „луцифер,“ тј. цар мрака, јаво, нечастиви; *прозваније* — презиме; *прсонално* — лично; *протетор* (по тал.) — протектор, заштитник; *синон* — синојун, ухода.

По томе узме запечаћени плик и отвори, ђе је било различитије декрета, атестата и писма, од различитије духовније и свјетовније прсона на језици српски, талијански и њемачки. Све једну по једну преметну, исте међући на страну; највише је гледао дате од године и мјесеца, а за српска писма питао ме што је у њима. Кому сам казао да су писма од г. митрополита и другије епископа, с којијем сам кориспондирѧ у толико година, кад сам био викарно генерале у Далмацији. Све ми је тај час карте (папире) повратио, кромје 2—3 табака, почета писата от покојнога Соларића, мога житија и на грчком језику кластву, штампану у Бечу, от патријарха цариградскога противо принципа и народа влашкога у Валахији и Молдавији, да се не буне контра Турака. Тако ми и купфер уставн су 20 штампани образа, и за тај узрок нијесам га мога приложити у моју књигу, коју сам био срећом прије овога послао у Будим, а да су је нашли, ту би остала вјечно.

Упитао сам га, оће ли ми полиција повратити оно, који ми је одговорно да оће, ма до данас још не видим ништа. И за тим рече ми: „Дођи ми у јутру око 10 ури, да то одговорни на писмо,“ које сам и учинио и потписао моју изумињу (испитаније), све исто како је овђе горе означено. Исти г. комесар казао

плик — свежањ (пакет); на језици (т. п. мн.) — на језицима; дате — датуме; кориспондирѧ — „кореспондовао,“ дописивао се; контра — противу, супрот; купфер (од нем. Kupferstich) — „бакрофез“ (лик изрезан на медној плочини, ради штампања); ја — али.

ми је последице да је он послао моје испитаније у Hofstelle (у велику полицију) с портрети и с купфером, и да је информисао да није могао наћи ништа друго, него да је једна јавна лаж и клевета, нити да то допушта мој карактер и моја љета такве ствари неподобне и противно закона царскије учинити. На овоме се оконча сваки посао.

Не могући ја оваке неправде и лажни тријети и лежати под овом калунијом, са шта се по Веча, а сувише Грци соблазнили, и худо о мени и о моме карактеру мислећи да сам у некаквом великом подозрењу и гријеху против царскије закона; зато сам морао поћи наћи једнога адвоката, који зна талијански, и који ми даде ове законе из царскога кодица, и које овђе прилажем.¹

¹ Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 55. — У српском преводу ти параграфи гласе: „Глава двадесет и шеста. О клевети. — *Клевета*. §. 188. Ко кога оптужи пред влашћу за преступ измишљен или кога нема, и окриви га тако, да то изазове истраживања или испитивања са стране власти према окривљеном, крив је за преступ клевете. — *Казна*. §. 189. Обична је казна за клевету „строги затвор“ (робија) од једне до пет година, али ће се продужити до десет, ако — а) клеветник буде употребљивао нарочиту накупу, да тужбу начини веројетном; — б) буде оптуженога изложио каквој већој погуби; — в) буде у служби или у истом стању или буде зависан од оклеветаног, или кад чиновник буде клеветао у пословима свога надлежства. — §. 279. Колико је год ради опште безбедности потребно тражити преступе ради проналазка учинилаца, толико је јавном старању потребно штитити добар глас оних који несрећним стицајем прилика паду у сумњу да су извршили какав преступ. Зато, ако неки привидни знаци [основи подозрења] буду изазвали противу кога истраживање, на их истраживање не потврди, издаће му

Hofstelle — (од речи до речи) дворско место; *велика полиција* — види објашњење спреда у напомени на стр. 114.; *информисао* (по тал. *informare*) — известио, јавио; *калунија* (тал.) — беда, напаст, клевета; *кодици* (од лат. *codex*) — законик.

Ова три пунта с сљедујућим прошењем представио сам цару.¹

Прије него ћу предати цару ову прошњу, све што је у њој означено и на уста сам му казâ: каква ми се биједа догодила и како ми је дошла полиција инквизицију учинити, и никакве прове нијесу нашли него да је клевета и лаж. — На које ми је одговорно:

— Толико боље за те да је лаж. — И кад сам му предао прошњу, поче ми говорити:

— Знаш ли како су убили у Далмацији онога каноника, кога сам био послâ за семинарно владицино; и знам да нијесу хели њега убити него Краљевића. — Кому сам одговорно:

— Чуо сам, Ваше Величество, и на срцу ме боли да је они каноник погинуо прав намјесто Краљевића. И будући да је они народ колико непросвјешчен, толико је привезан и тврд у своме закону; и, ако, Ваше Величество, не дигнете из Далмације на скоро и Краљевића, бојим се да се и њему исто не догоди. — Који ми одговори на ово:

— Ја ћу га дигнути и пензионирати и у Италију послати, а другога ћу из мога царства послати. И знаш ли да ја за Далмацију

се на његов захтев, ради његова мира и оправдања, службено уверење.²

¹ Види у „Прилозима“, на крају свеса, бр. 56. — У том писму Зелић на основу резултата, до којих је дошла истрага и показала његову невиност, тражи према реченим члановима закона: да се клеветник казни по §. §. 188. и 189., а њему да се, према §. 279., изда службено уверење да није крив.

инквизиција — истрага, „преметачина“; *прова* — доказ.

и Буковину избирам владике, а митрополит ји потврди. — Одговорно сам:

— Знам, Ваше Величество, да то у Вашој власти стоји, — додајући ми и ово: „да је они каноник прав погинуо, који је мученик и свети чоек.“ — Кому сам одговорио:

— Када су се сви мученици посветили, море и он.

Тако у овом случају и разговору дугом услободим се послуже пасане двије године с њиме говорити и казивати му да, од када се налазим овђе у Бечу, има пасане двије године да се налазим више болестан него ли здрав за узрок овога, за моју старост тешкога, воздуха. А он ми рече:

— Зашто не промијениш воздух? — Кому сам одговорио:

— Како ћу га промијенити без дозволе-
нија Вашег Величества? — А он вели:

— Нијеси штѧ графа Саурау? — Ја:

— Залуду би га штѧ, ако му не запо-
види Ваше Величество, за које молим и про-
сим, да бисте се на мене старца смиловали и
отпустили, ако не у отечество, а оно у Млетке
(Венецију), ђе је воздух за моју старост лакши.

На ово ми одговори: да ће ме препору-
чити графу Саурау, прије него он пође у Ве-
рону на конгрес, да ме пушти поћи у Млетке.

има пасане двије године (по тал.) — прошле су две године;
у Верону на конгрес — од октобра до децембра 1822. у Верони
је био конгрес јевропских савезних сила („свете алијанције“),
који се бавио грчким устанком противу Турака и револуцијом
у Шпанији.

— И послѣе добар вртаљ часа, с њим разговарајући се које шта, поклоним му се со благодаренијем на његовој милости; и тако ме отпусти.

[Неиспуњена обећања да иде у Млетке]

И послѣе царскога отласка у Верону и његова објешчанија, да ће ме граф Саурау отпустити у Венецију, толико сам се радовао, колико да идем и у отечество, ће би нашао знанаца и пријетеља, с којијем би се могао разговарати и веселије вријеме проводити, више него ли у Вечу међу ова неколика Србина, који су се погрчили и понијемчили и који се не достоје ни на путу са мном срести а камо ли говорити, и међу ов'лико тисјача душа мени је у ове три године све једно, колико да не има ни једнога. — До неколико дана послѣе царског отишествија у Италију пошао сам графу Саурау и све му казâ што сам се с царем разговарао, који ми је рекао да ће му дати заповјед, да ме отпусти у Венецију. Који ми је одговорио да њему цар није дао никакве заповједи, да ме отпусти. Натраг сад опет моје весеље!

Ту сам молио графа Саурау, да кад му није цар ништа рекао, да ми дозволи поћи у Будим, за промијенити воздух, не би ли ми прошао рематизм и кашаљ, који ме оће да

вртаљ (од нем. Viertel) — „вртаљ“, четврт; *објешчаније* — обећање; *тисјача* — тисућа, хиљада; *отишествије* — одлазак; *дозволи* — допусти.

задави. Који ми одговори: да он без царске заповједи не може мене никуд отпустити, и вели: „Када дође цар, онда презентај му прошњу; и, ако ми заповиди, онда ћу те отпустити ће ми рече.“ — Кому сам одговорио: „Бог знаде кад ће се цар вратити из Талије, и ја би могао које вријеме провести у Будиму док се цар врати, и ја би нама' дошао натраг у Беч.“ — Он ми одговори да ће се цар вратити најдаље до половине мјесеца јануарија, који се и вратио и кому сам представио ову прошњу с атестатом от љекарâ, које овђе прилажем.¹

Послије ове прошње, представљене цару, без свакога сумњенија падао сам се да ће ме отпустити у Венецију, и казао сам да сам био код графа Саураа, сувинше како ми је обећао, прије нег' је отишао у Италију, да ће ме препоручити истоме. Који ми је одговорио да је заборавио, и овђе ми је обећао да ће дати заповјед, да пођем у Венецију. И у тој надежди живио сам и чекао царску резолуцију све до 12. марта 1823. И не имајући никада одговора, расуђивао сам да ме није заборавио, како и прије, дати заповјед графу Саурау. Тако напишем и ову трећу умилну прошњу, от које овђе прилажем копију.²

Кад сам ову трећу прошњу представио, рекао сам му:

¹ Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 57.

² Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 58.

— Ваше Императорскоје Величество! Ви сте ми два пута обећали да ћете ме отпустити у Венецију, и ево толико је мјесеци прошло да не видим никакве резолуције од Вашнего Величества. — Који ми је одговорио:

— Истина је да сам ти обећао пустити у Венецију, али не треба, будући да ћу ја Краљевића пензионирати и из Далмације дигнути, и послаћу другога намјесто њега из мога царства, и онда мореш поћи у отечество. — Кому сам рекао:

— Ваше Императорскоје Величество. Докле Ви Краљевића из Далмације дигнете и другога пошљете, у томе ја могу овђе и умријети, будући стар от 72 љета, а сувише што ће ме убити ови луфт и кашаљ, што ми узрок да је може бити и ова јела и пића, која ја не могу привикнути. — На које ми одговори:

— Нећеш умријети, зашто ћу ја брзо све то учинити.

И тако ме отпустио, не говорећи ми да одлазим, него даје ми знаке, уступајући од мене два три коракљаја. И то сам већ свјештно и познао да више са мном неће да говори, кому се поклоним и одем.

У овој надежди, обећавајући ми и потежући ме напријед, држећи ја да царска бесједа не море помањкати како ни свето евангелије, падајући се сваки дан којој резолуцији и не видећи је никада, — наменим поћи у

дигнете — кренете; *луфт* (нем.) -- ваздух; *свјештно* — увежбао, научно.

кабинет распитати у који суд (*dicasterium*) јесу послате моје три писмене прошње, да могу онамо ићи, питати што је цар одлучио. Ће ми је одговорено, у кабинету, да су све три моје прошње послате у *Hofstelle*, сирјеч велику полицију, и министру првом од исте, и да тамо не идем, зашто ме неће тамо ни пуштити ни штогођ казати.

Размишљао сам како би дознао, и расудио сам да је цар послао све моје прошње на њово расуђеније, да своје мињеније њему даду. Тако нашао сам једнога господина, мога патриота, који живи у Бечу от много година и који је мени познат овђе от года 1814. У кога, овога господина и графа, сви први министри преко године често јесу позивати к њему на обједи. Тако пођем га молити, да би у случају кад се види с првијем министром од велике полиције, господином графом Седлицким, распитао и разазнао њово мињеније о мени и о мојијем прошњама. Који ми је патриот и учинио ову љубав и услугу, и одговорно ми је исти да је он пита за мене реченога министра, и који му је одговорно да су они учинили веће своју дужност и да су радили учинити добро, колико је могуће, и да су моје прошње враћене цару и да од њега зависим.

Тако по овоме отвјету надао сам се да ће ми скорим временем доћи от цара која гођ одлука (резолуција), ма видећи да пролази мје-

dicasterium — одељење (суда), канцеларија; *patriot* — „саотаџбеник,“ земљак.

сец по мјесец, и сваки дан чинишање ми се годиша, не могући трпјети, одлучим и без пимене прошње поћи на удијенцу на 7. маја по римски. Кому сам рекао да ја држим његову царску бесједу за свету и непремјену, како свето евангелије, просећи га са сузама и пред њим клечећи на кољеније, и говорећи му:

— Ваше Ц. Величество! Ево има три године близо да по Вашој заповједи јесам удаљен од мога отечества и манастира, нити знам да сам и у чем противо Вашије закона согријешно, за које ми је свидјетел Бог и моја совјест. И, ако сам и у чем крив, судите ми по закону и казните ме, како оћете. Ако ли сам прав, отпустите ме у моје отечество, да у њему оставим моје кости и у очајању да не умрем у Бечу, и да не вошје пред Богом моја кров противо Вашего Величества, како је праведнога Авеља протива Каина, зашто не могу више трпјети и тако сам очајан, да ми долази да поћем скочити у Дунав.

И кад сам преда њ клекао на кољена, нама' ми је рекао: „Дигни се,“ и тако стојећи све сам му ово изговорио по талијански, који ми на ово све одговори: да је гријех сам себи смрт дати, зашто би дјавол одио душу.

Кому сам рекао да очајан чоек изгуби стријеније и да нема кад расудити ни о души ни о дјаволу размишљати. — Послије поче ми говорити:

непремјена — која се не мења, неминовна; *вошје* — вашије, запомаже; *кров* — крв.

— Јесам ли ти казао последњи пут да ћу ја Краљевића дигнути и пензионирати и другог архимандрита послати у Далмацију, зашто Краљевић је владика, а ти оћеш да будеш владика, а процес још се није свршио. — Кому сам рекао:

— Питам проштење од В. В., да ми опростите: нигда ја нијесам тражио тога владичанства, и да сам га отио тражити, могао сам бити, има 35 година, кад сам био у Русији, 1788., које ми је покојни принцип Потемкин обећавао, само да останем у Русији и при њему у армати за фелд-патра. А био сам и у Паризу код императора Наполеона како викарио ђенерале и депутат од народа славјано-греческаго у Далмацији, и нијесам ни од њега искао да будем владика, него сам се пуштао на вољу Божију и правцу царску, уфајући се у моје кржаве заслуге у отечеству под три краља. — И ту ми је онет одговорио:

— Када чујеш да је Краљевић отишао из Далмације, онда мореш поћи у отечество. — И овђе ме отпусти.

Све ове горе речене ријечи нијесу га могле тронути у његово камено срце и душу.

[Молбе за одлазак у Будим]

Међу овијем временом и царскијем ласканијем намислим питати од велике полиције пашпорт, за поћи у Будим у топице. Тако

*пита*м — молим; *армата* — војска; *фелд-патер* — војнички свештеник; *уфајући се* — надајући се; *питати* — тражити.

замолим горе реченога мога патриота, да прије упита графа Седлицкога: би ли ми дао па-сош за Будим у Унгарију, који је и упитао и одговорно му, да прежентам писмено у велику полицију, од које овђе прилажем копију.¹

Ови горе речени министар замамљивао ме је и мучио, чинећи ме долазити толико пута, осим што сам мога слугу слао, и никада није ми допуштио преда се доћи, нити с којијем његовијем консилијером да могу говорити. Тако пишем му једно молебнo писмо, како се овдје означаје.²

Послије и ове прошње ишао сам у пр-сони три пута, одговарајући ми слуге: доћи данас, доћи сутра, у ту и у ту уру; а кад до-ђем, уђе који слуга унутра, и враћа се, сли-јежући се преда мном у раменије, казујући ми да га није дома. Најпослије, слао сам мога слугу неколико пута, и њинов момак одговорно је моме слуги, најпосљедњи пут, да им више не долазим. Мој слуга упита: куда ће дакле ићи? А онај му рече да не зна какав ми пут опредјељује, него да се опет обратим к цару. Размишљао сам у себи и говорио: Боже мој! како сам вавијек до гроба несрећан? И ка-кав је ово министар? Да се достоји свакога к себи пуштити говорити, а мене не?

И ово ме је највише мучило, ће га манко једном не мого очима виђети, да га упитам,

¹ Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 59.

² Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 60.

прије — најпре; *прежентам* — „презентирам,“ поднесем; *консилијер* — саветник; у *пр-сони* — „у персони,“ лично; *манко*

зашто се толико на мене изјазбио? Али, расуђујем да је зато, што сам представио цару у име учињене ми инквизиције и што сам прије него њега цара просио, да ми се даде од полиције свидјетелство, да су ме напали праведна и невина послје лажније клевета.

Колико сам пута ишао великом канцлеру графу Саурау, Hofrat-у Истлу и штатсрату Лоренцу, сваки су ме пут примили, а овај никада. Ја сам неколико година ишао по свијету, ће сам имâ срећу говорити с цари и краљи, књази, с патријархи, с митрополити и свакога чина великијем особами, а с Њих Ексцеленцијом министром Седлицким никада. А судим да за овај узрок: кад сам се изумињава̃ у дирекцији од полиције код консилијера Хопфена (Hopfen) и кад сам га питао, море ли се знати име онога, који је мене облагао и у задарско гуверно мој портрет представио, који је амо послат без ниједнога инога достојернога доказателства к оној калунији, који ми је рекао да се не зна, кому сам сад говорио: „Какво је то ц. к. гуверно у Задру, које таке лажи амо шаље у двор без свакога фундамента?“

И сад по овоме видим да мене гуверно гони више него моји непријатељи, али знам томе узрок, зашто ме тако ненавиди, будући

— дајбуди, барем; *изјазбио се* (може бити м. *изјазбио се* или *изјазбио се*, од *јазва* рана) — расрдио се, разљутно, изузео се; *велики канцлер* — најстарији министар (председник министарства); *Hofrat* — дворски саветник (титула); *штатсрат* (Staatsrat) — државни саветник; *изумињава̃ се* — био испитиван; *калунија* — клевета, потвора; *фундаменат* — основа.

да сам ја вјеран како Богу, тако моме закону и цару. И нека чине од мене што им драго: никакво мученије ни мач ни огањ неће ме одлучити од моје источне свете матере цркве. И ја се не противим и не удивљавам у Бечу царској полицији, која чини по рапорту од гуверна задарскога своју дужност. И мислим, све ово што сам горе овђе рекао реченоме Хоффу, да је све казао истоме министру од велике полиције Седницком. И за тај узрок узео ме је у ненавист, аки би да сам што против њега говорио. И зато мислим да ме није био никад себи пуштити ни с њиме говорити нити с којијем његовијем консилијером.

Распитивао сам које је он нације, и казали су ми да је Пољак, за моје нешчасије. А да је Нијемац, пустио би ме преда се, како и покојни Агар [Хагер] года 1814., који је био прије њега велики министар од полиције. А Пољаци су нашему закону пријатељи исто како и Рагузани, сирјеч Дубровчани, док су имали своју ренулику, који нијесу могли трпљети христјанина источне цркве нити једну ноћ у граду који да преноћи. Али су сада омекшали, како и Пољаци; и прочитаја.

Међу овијем временом дође ми један пријатељ казати да је примно из Далмације от Шибеника писмо, писато на 17. маја т. љ., у ком јавља му да је владика Краљевић отиша

аки би — као да; *био* (м. *хтео* и *хтио*) — хтео; *нешчасије* — несрећа; *нашем*у закону — нашој вери; т. љ. — „текућег лета“ (те године).

у Италију, и вели: Бог зна, оће ли се икада вратити. И до неколика дана неко ми каза да је отиша у Рим. Ја то размишљајући и памтећи што ми је цесар у најпоследној удијенци река: када чујеш да је Краљевић отиша, да онда могу поћи у отечество, — тако и пак поћем цесару на удијенцу 19.-га јунија по р., једно да видим оће ли ми што казати, је ли поша владика из Далмације, а друго да га просим, да даде заповјед да ми се даде пасош за Будим у Унгарију.

Ја сам се стидио тако често ићи, цара беспокојити, али сам држао у памети евангелије, које говори: *Взишците и обрјашчете; голците и отверзет сја вам*, а сувише размишљавајући да цар о већијем многијем стварима мислити има него ли о мени. Кад сам му дошао, учинио сам му мој обични поклон и рекао сам му:

— Ваше Императорскоје Величество. Ви ћете ми великодушно опростити, што сам ја узео слободу често долазити и Вас утружавати, да бисте се смисловали једном мене отпустити у Венецију, доклен тај владика пође из Далмације. — Који ми одговори:

— Ја сам ти казао, ако пантин, да кад чујеш да је Краљевић пошао из Далмације и ја пошљем другога, онда можеш поћи у отечество. — И ја му одговорим:

је ли поша владика из Далмације — је ли отишао влад. из Далм. (Краљевић је 1822. стављен у пензију и отишао у Млетке, где је и умро 1. фебр. 1862.); *Взишците и обрјашчете, голците и отверзет сја вам* — тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се.

— Просим Ваше Величество: колико ћу година ја још стати у Бечу, доклен Краљевић оде из Далмације и Ви другога пошљете?
— А он ми рече:

— Море бити да је већ Краљевић пошл̃а у Италију, и остао је намјесто њега по мојој заповједи за викарија парох задарски, и најдаље до два три мјесеца дана другога епископа послаћу. — И овђе ми је именовао персону, која је и мени позната, али ми је рекао да содржим подуховно и да му не би ја за то писао. Кому сам одговорно да сам ја духовна прсона и да знам содржати у себи тајну цареву, придодајући му ово:

— От кога ћу ја тражити писмено дозвољење, за моћи поћи у Далмацију? — Који ми одговори:

— Од мене или од графа Саурау. — Овђе сам га узео за руку и дванут је пољубио, благодарити му на такој милости. Међу овијем кажем му да сам искао од велике полиције да ми даде пашапорт, да пођем у Унгарију, у будимске топице, и до данас нијесу ми га дали. Онда ми рече он:

— Зашто ти га нијесу дали? — Ја:

— Не знам, Ваше Величество, него су ми рекли да га без Вас не могу дати. — Онда он узе палир и лапши (оловноје перо) и нешто записа, говорећи ми:

стати (стајати) — бавити се; *ди содржим подуховно* — да задржим (сачувам) у поверењу (у тајности); *лапши (оловноје перо)* — писаљка, „оловка.“

— Ја сам овдје забиљежио, и даћу заповјед, да ти даду пасош. — Ту сам му одговорио:

— Просим Ваше Величество, ускорити до пет шест дана, зашто пролази вријеме од бања. — На које ми одговори:

— Имаш вријеме получити га до јулија. — И послије овога отпусти ме.

Чекао сам једанаест дана, да ће ми доћи речени пасош, и на 2. јулија пошљем слугу у полицију, да упита је ли от цара дошла заповјед, да ми даду пашапорт. Они одговоре чрез њихова слугу да је дошла заповјед, али да није још извршена (*expedit*). — Трећи дан јулија пођем сам тамо, и добијем одговор, да се повратим други дан. И по три пута сам се повраћао, и све залуду, до данас 18./6. јулија, ће сам морао на девети истога поћи у топице баденске.

По овој последњој удијенци код цара до неколико дана пођем к графу Саурау, и све му раскажем подробно, што сам ја цару говорио и што је он мени одговарао. И тако исти граф рече ми да му све ово писмено представим, које сам и учинио, и како се овдје види.¹

До неколика дана послије слао сам слугу, да упита графова хофмајстора, који је отишао

¹ Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 61.

извршена (expedit) — испраћена, „експедована“; *топице баденске* — сулפורовито купалиште (бања) у Бадну (место до Веча, у доњој Аустрији); *раскажем* — испричам; *хофмајстор* — управник двора.

упитати истог, и који је одговорио да не треба да ја долазим, него да ће ми он одговорити писмено. Али, како сам у ове три године овђе стојећи искусно — што су ми гођ рекли, ништа нијесу свјеровали, — тако сумњам и сад од графа получити икакав одговор, зашто, како видим, да више министри заповиједају него ли сам цар...

[Раније молбе аустријском цару и писма Пант. Михаљевића]

До данас 6./18. јулија 1823. у Бадну, не имајући више шта казати о мојеј судбини, тако судим за благо додати мојим читатељем к овој части неке потребите ствари, које је ценсур у Будиму избрисао. И ево једне моје плачевне на српском језику прошње, послате цару из Далмације чрез г. Уроша Несторовића, и то послје него сам се повратио из Беча и представио цару моје услуге и план о црквама и народу православнога неунијатскога вјероисповједанија, и да би ми опредјелио коју пензију, за моћи уздржати официо викарија генерале года 1799. на 23. фебруара. И послје у четири године сваке године јесам слао моје умилне прошње цару у Беч чрез његово гуверно у Задру; и, не видећи ни на једну икаква одговора ни користи, како ће се овђе доље видити, — и ову му српски пошљем.¹

¹ Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 62.

Урош Несторовић — надзорник српских школа (види напомену на стр. 138. друге свеске); *официо* (тад.) — служба, канцеларија.

Послије ове, не имајући ни на једну одговора, расудио сам и ову му послати прошњу, како сљедује.¹ —

Прилажем овђе два писма некога Пантелејмона Мијаљевића, бившаго дјаконом у Врушкој Гори, манастиру Привиној Глави, који је из истога избјегао и у Далмацију к мени дошао. Кога сам намјестио био пред Кинињем за школника у кући црквеној св. великомученика Георгија, ће је учио дјецу неколико мјесеци, и по некој несрећи овноћ упали кућу и учини истој цркви много штете. За који узрок побјегне у Лику, другу провинцију, село зовомо Срб, под владјеније личке регименте, од куда га ја позовем и намјестим у парохију другу, зовому Мокро Поље, ће је стаја три године. А послије га пошљем у Шибеник за учитеља дјече трговаца грађданскије, ће је стаја до пришествија францускога гуверна у Далмацију.²

[Узалудне молбе за повратак у Далмацију]

Стојећи овђе у Бадну и послије бања находећи се у постељи, дође ми око десет ури по пошти из Беча ова цедуљница од некога

¹ Види у „Прилозима“, на крају свеса, бр. 63.

² Види у „Прилозима“, на крају свеса, бр. 64. и 65.

Пантел. Мијаљевић — види Зелићево причање о њему на 150.—152. стр. друге свеске; *школник* — учитељ; *зовомо* — звано; *Срб* — село у котару (дан.) доњоканачком у Лици (жупанија личко-крбавска); *личка регимента* — данас Лика, у оно доба део војничке границе у Хрватској; *Мокро Поље* — село у котару кинињском.

господина Јоана, зовомога Чапловић, и пише ми овако:

Пречесњејши господине архимандрите.

Ја Вама не могу доста захвалити за Вашу мени књигу, коју сте ми поклонили. Српску јоште ниједну прочитао нијесам: ова је Ваша прва, коју читаву читам, а врло ми се допада. Ви сте, господине, други Доситеј. Ево ти боље не знам српски писати; ваљада оћете мене разумјети. Кад патраг доћете овамо, више ћемо се послје разговарати. Ја Вама желим добро здравље, а јесам

у Бечу 19. јулија 1823.

Ваш слуга понизни
Чапловић.

Овога господина познао сам от 1820. љета у Бечу, који ме је најприје дошао посјетити истога года у бирцаузу *Бијелом вуку* с господином Томом Видаком от Македон и који ми је раскаивао да је био секретар неколике године код епископа г. Путника у Славонији. Он је закона лутеранскога, и познао сам га да је много честан човек. И једну годину много пута ишли смо у бирцауз један заједно обједовати, јербо ја не знам њемецки, а он зна српски, и не само говорити него читати и писати. Који је списао једну књигу

Чапловић — Словак *Јован Чапловић* (J. Csaplovics), протестанат, најпре секретар владике Путника, затим тајни агенат митрополита Ст. Стратимировића, написао је (покрај многих других ствари, као што је нпр. чланак о језику и словима српским) и знатно дело, о ком даље говори Зелић: *Slavonien und zum Theil Kroatien* (у Пешти 1819., у две књиге).

у двије части о обичајима и церимонијама архијереа источне православне цркве и свега народа обичаје у Славонији, које двије части његовије књига јесам купио за мога дјака, да се из њи учи и упражњава њемецком језику. Ови је господин много сожаљевао о моме прискорбном брѣ у Бечу, и много ме је с својим разговорима утјењавао, знајући све узроке за које сам позват и овђе уздржан. И за таку његову љубав послао сам му на дар мога житија прву књигу, који ми писмено благодари, како је горе означено.

Ови исти дан око подне изиђем у парк на шпацир, и кад се вратим дома на објед, случи се да сретем на улици, идући из парка, Њих Ексцеленција г. графа Саурау, кому се поклоним, и он взаимно ме поздрави су „Buon giorno (добар дан)!“ и упита ме: чине ли ми добро ове бање? — Кому одговорим да су за реоматизмо добре, а за прси и канаљ да ми зло чине. — Који ми одговори:

— Ми смо стари: и ја и сви људи стари кашљу. — Затим упитам га, има ли што ново од цара за моју резолуцију и „молим Вашу Ексцеленцију, ако ме мислите отпустити у моје отечество, како ми је цар обећао толико пута и како сам Вас просио писмено од 1-га овога јулија, то молим, докле је ово љетно врјеме, зашто сам стар и слаб, и зими не могу путовати.“

упражњава се — вежба се, учи; *прискорби* — жалосни, који је за жаљење; *реоматизмо* — реуматизам (болони у жилама и у зглобовима).

На што ми одговори: да ми он у том помоћи не може, него да зависим од милости царске, и да пођем консилијеру и директору од кабинета царева питати. И тако се с њим растанем.

И ови ме његов одговор до смрти опечално, послѣје него сам се падао чрез његова хофмајстора, који га је упитао и мом слуги казао, да ће ми писмено одговорити и да ће он цара за моје ослобожденије упитати, а сад ме и он шаље другом министру. А и овом када пођем, бојим се да ме и он на трећега не пошаље, како што су Христа послали тамо и амо... И сада баш веће видим и надежду сву губим видјети више моје љубимо отечество и мој манастир Крупу; будући да је мени шетеница од 1820. года одређена, да ја оставим моје кости у Бечу, како у оно вријеме и неки српски деспот, и прочитаја...

[Писма, молбе, сведочанства и други документи]

Прилажем овђе писмо вице-краља Евгенија, који ми пише из Милана; о ком се напомиње у првој части на страни 510.¹ —

¹ У овом издању на стр. 198. друге свеске. — Писмо то (и превод и ориџинал) види у „Прилозима“ на крају свеса, бр. 66.

директор од кабинета царева — управник царске дворске канцеларије; *чрез његова хофмајстора* — преко његова дворског управника; *ослобожденије* — ослобођење; *послали* — слали; *љубимо отечество* — љубљена, драга, отаџбина; *шетеница* (тал. sentenza) — пресуда; *неки српски деспот* — јамачно гроф Ђорђе Бранковић, самозвани деспот српски, који је 22 године био затворен и г. 1711. умро у Хебу (у Чешкој).

Прилажем овђе на талијанском језику атестат од клера мога, послат ми у Задар, о ком се опомиње у првој части на страни 456.,¹ тако и декрет от трибунала о мојеј вјерности и чести, о коме се упомиње у истој књизи на страни 460.² —

Казао сам у првој части на страни 411.³ да сам представно цару у Бечу 1799. на 23. фебруарија прву моју прошњу и план о народу благочестиваго восточнога вјероисповједанија, коју је ценсур искључио, и коју сад овђе прилажем како сљедује.⁴ —

Што додајем у овој части неке копије, које не иду једна за другом по епокам датума от мјесеци и година, будући да су ми папири (карте) конфузијате (помршене), и пишући овђе у преши како ми која долази на руке, онако ји овђе и мећем, а биле су метнуте једна за другом у оригиналу, који је остао у типографији будимској. И ове које сљедују копије, послије от 1820. мјесеца јулија, послате су ми у Беч. —

Овога је годa дата от многије прокаратора (тутора) цркoвније власт 3-ма посланицима, који се у сљедујућој полномошници именују.⁵ —

¹ У оном издању на стр. 168. друге свеске.

² У овом издању на стр. 171. друге свеске. — Оба ова документа види у „Прилозима“, на крију списка, под бр. 67. и 68.

³ У оном издању на стр. 136. друге свеске.

⁴ Види у „Прилозима“, на крају списка, бр. 69.

⁵ Види у „Прилозима“, на крају списка, бр. 70.

Ова је прошиња от три манастира и свију далматинскије пароха и капелана послата по пошти цару, кад је био у Љубљани на конгресу года 1821.:

Ваше Величество,
всемилоствіејши император и государ!

Ми всепокоріејше попизіејше долу потписати, Вашему Величеству до посљедње капље крви привержени и вјерни подложници, који при свјатом Христовом олтару служимо и за Ваше душевно спасеније, за здравље и дуг вјек Ваш и за срећу Вашег препрославленога оружија, всеусердно и тепло Богу молимо се, ми такови сад с овим нашим писаијем усуђујемо се доће пред освјашчени престол Вашего Величества у најглубочајшем страхопочитанију пасти, да всепознану милосердност Вашу о нашеј бједи и о бједи стада онога што је пастирском понеченију нашим вручено са сузним очима извјестимо и за великоможіејшу милост и помоћ Вашу прије запросимо, него што жалосно и издвојено гинути станемо. Толике бједе наше началник и совершитель јест нечовечни епископ наш, који је с хитростију себе прозвао Краљевић и којег је народ овај от прекомјерне турске жестокости прам' кривцима спасао, па високи степен узвисио и приближио к оніјем особам, које су кроз изрјадност своју удостојиле се близу Вашег Величества гледати себе узвишене. Да је пак опоменути епископ зло за добро вратио и народ овај у тако страховито и ужасно стање поставио, благоволиће Ваше Величество из овога што сљедује всемилоствіејше увједјети:

1.) Он, јенискон Краљевић, јест човек не само неблагоображан, непросвјешчен и ненаучен, него и

тепло — топло, вруће; *освјашчени* — освешчени; *најглубочајши* — најдубљи; *понеченије* — старање; *великоможіејша* — најмоћнија; *началник* — зачетник; *изрјадност* — изредност; *всемилоствіејше* — најмилиствіије; *увједјети* — сазнати.

у опхожденију живљења свог толико распушчен, колико што бити може најсластољубивији посљедоваатељ Епикуров, а Христа спаситеља противник и гонитељ. Отуд је народ најприје зачео мисао да исти епископ ни њему ни пресвјетлом дому Вашег Величества вјера бити не може, кад је толико невјеран и супротиван добронаравности, монашеском и свјашченом реду, епископском у звању, благочестију и Богу.

2.) Његова нечовечност најпоглавитије људе грађане у цркви с престола архијерејског псује и ружи, надјевајући њима различна гнусна имена и најносе називајући њи бесловесним скотовима.

3.) Он ниш је устројио епархију ниш консисторијум основао ниш о правилном настављењу клира и младежи ове занустјеле епархије постарао се.

4.) Он је нека, народу овоме и от негдашњег млетачког и от Вашег владјенија дарована и потврђена, права увредио.

5.) Ниш је при здјешњем далматинском гуверну чинио задржати оне одежде и посуде, што је Ваша царска милост благоизволила послати на потпоможење и украшење наше катедралне цркве у Шибенику.

6.) Он је с здјешњим гуверном у договору већ у таково тјесноту народ сагнао, која се не може подносити; а сад је од самога олтарача почео људство као проклињати и пријетити му непресобладаном јакости Вашег Величества.

7.) Његова је немилосердност и дјејствително дотле осилила се, да и најнездобивији човек овђе у страху всегданњем живи, да га с епископске стране

опхожденије — понашање; *посљедоваатељ Епикуров* — следбеник, присталица философа *Епикура* (проповедник, у IV. веку пре Христа, особите философије: задатак јој је тежиња срећи, која се постиже, кад се човек не плаши богова ни смрти, и своје природне прохтеве задовољава мудро и без штете; сада се *епикурејцем* назива сваки онај, који се одаје телесним уживањима); *монашески* — монашки, духовнички; *благочестије* — вера; *потврђен* — потврђен; *здјешњи* — овдешњи; *катедрална црква* — саборна (у којој епископ служи); *дјејствително* — заиста.

какова напаст на једном не упропасти. Тако два грађанина шибеничка и један дернишки пострадаше, от којих двојица из тавнице изиђоше, а трећи ово осми мјесец у њој гњије и погиба, не знајући ни да је што скривно ни оће ли кад осуђен или отпушчен бити. Најпосље:

8.) Дерзнуо је у оно такнути, у чему је народ овај от постанка свог најчувствителнији, у што је он најмањма такнути имао и што му је с једне стране здрави људски разум, а с друге дух премудре толеранције Вашег Величества почитовати заповједао, а то јест: такнуо је у вјероисповједаније, која ствар несравњено више ће рећи него да је такнуо у зјеницу очну, зашто је, како историја свједочи, најпогибелније таково дерзновеније. Говори он да сте Ви, всемилостивјејши Государју, извољели одредити да ови учитељи унијатски овамо нас и младеж нашу дођу настављати, а да их он није искао. Ах, нека он црну му неистину оном народу каже, који благост, мудрост и правичу Вашег Величества не познају. Ми сви не вјерујемо овим његовим измисленијам.

Таков се показује епископ Краљевић духовном стаду своме.

Спрама томе овако се народ влада:

1.) Без неискане мерзости не може народ ни на њега, епископа Краљевића, ни на учитеље његове унијате помислити, премда ови јошт ничему криви нијесу; зато

2.) Ни његову литургију не жели да чује, и колико је пута он служи, толико му је пута празна и пуста црква;

3.) Бојећи се народ, а особито пук сеоски, да ми свенитеници с епископом држимо, почео је с толиком страсти о нашој вјери сумњати, да у згодној прилици већ пуца на нас из пушака.

дерзнуо — дрзнуо, усудио се; *најчувствителнији* — најосетљивији; *најпогибелније* — најпогибније, најопасније; *дерзновеније* — слобода, усуђивање; *всемилоствивјејши государју* — најмилоствивији господару; *пук (сеоски)* — прости народ.

Сад сматрајући то, каков је епископ Краљевић у очима овога народа, и гледајући на истог народа узнемирену совјест, јошт при том опомињући се да је исти народ како у вјерности прама Вашем Величеству, тако и у вјероисповједанију своме тврдо, непоколебим и сталан, и најпосље, примјечавајући да он из неког предрасутка ни на турски закон ни на саму смрт толико не мрзи, колико што мрзи на све оно што се називље унијатско, — јасно и очевидно јавља се да ће се у Далмацији до мало времена преселеније, погибел и опустошеније виђети, ако епископ Краљевић и учитељи унијатски из средине овога много пута реченога народа не дигну се.

Све тужбе те и сав тај страх наш представили смо ми пред седам мјесеци Вашег Величества совјетнику и поглавару наше источне цркве, г. митрополиту Стратимировићу, молећи њега, да их он к Вама, к благопопечителноме и всемилостивоме оцу многих народова, спровести не отрече се; но будући да никаква рјешенија не добијамо, а зло које породило се јест сваки дан то веће бива: то принуђене себе видимо самој императорској особи Вашој у всепокорније поштом понизнијејшој подложности писати, који са смущеном душом човјекољубну милосердност Вашу молимо.

Погледајте с природним Вама погледом на нас и удаљите от нас епископа Краљевића и учитеље унијатске.

Ваше Величество! Ваши су императорски преци претке браће наше, који се по другим странама у Вашему царству наоде, от јарма турскога ослободили, под своју њих обрану примили, пожељену слободу допустили, наукама и благоображеним наравима њих украсили. И Ви сте прехвалним Вашим прецима с ми-

турски закон — турска (Мухамедова) вера; *благопопечителни* — који се о добру стара; *всепокорније поштом понизније* — најпокорније поштом (подложност); *смущен* — смућен, збуњен; *човјекољубна* — човјекољубива, хумана; *благоображени* — добро образовани, интоне.

лости и с мудрости Вашом соотвјетствовали, оно у совершенство доводећи што су они благословено започели, за које сте Ви код данашњег и будућег свијета вјечну себи основали славу, и за које ће Бог сва желанија срца Вашег испунити Вама. Кад ми то споменуто знамо и уз то сјећамо се да и наша тамошња браћа с привержености и вјерности својом прам императорском дому Вашем ниједном између Ваши народа никад уступили нијесу; кад не заборављамо како смо и ми овђе пресвјетлом дому Вашем вјек предани били, и особито, како смо тога ради 1809.-го љета многи не само имућем него и животом пострадали, у које исто време епископ Краљевић како нама тако и побједоносному оружију Вашег пресвјетлога дома најнакоснија непријатељства показивао јест; кад нами те и подобне тима ствари падају на ум, — то ласкамо себи да повторително просити смијемо:

Дигните, всемилостивјејши Император и Государ, дигните и удаљите от нас епископа Краљевића и његове унијатске учитеље, и ослободите нас от зала која нам је незахвални тај простољудни туђеземац и нечовек приузроковао; а помиљује нас, дарујући нама другога пастира и учитеље нашега језика и закона.

Којој всевисочајној милости со слатким поуздањем усниовљена чада падајући се, у мисли стојимо пред свјатим и страшним Христовим олтарем, деркћемо страхом, као да причањеније примамо у себи и с трепещућом руком потписујемо се и пзумиremo, Вашег Величества, Всемилостивјејши Император и Государ, всепокорњејше вјерноподложњејши:

у Далмацији $\frac{31. \text{ јануарија}}{12. \text{ фебруарија}}$ 1821.

{ Кирил Цвјетковић, парох шибенички;
{ Јереј Теодор Шуша, канелан;

соотвјетствовали — одговарали; *повторително* — по други пут, на ново; *простољудни* — простачки; *чада* — деца; *причањеније* — причешће; *трепещућа* (рука) — дрхтава, која трепти; *вјерноподложјејши* — верни и најподложнији.

- Силвестар Вучковић, парох скрадински;
 { Стефан Видосављевић, парох дрнишки;
 { Макарије Вукадиновић, капелан;
 поп Јоан Чоловић, од Гешља;
 { Јаков Маринчић, парох косовски;
 { Спиридон Симић, капелан;
 { Герасим Омчичус, архимандрит манастира Брке и парох од
 Кистања;
 { Никанор Кнежевић, капелан;
 { Никифор Ковачевић, игумен со братијама м. Брке;
 { Викентиј Кнежевић, м. Брке;
 { Јоаникије Илић, парох Петрове цркве;
 { Митрован Стоисављевић, капелан;
 поп Јоан Жежељ, парох од Бијелице;
 Гаврил Опачић, игумен со братијеју м. Крупе;
 Прокопије Бједов, парох м. Крупе;
 јеромонах Исаија Омчичус, капелан;
 јеромоних Генадије Бједов, парох биљански;
 { Стефан Кончаревић, протопрезвитер, со вејем протопрезви-
 тератом, и парох ервенички;
 { Алексије Кончаревић, капелан;
 { поп Атанасије Бједов, парох од Пађена;
 { јереј Илија Бједов, капелан;
 { Петар Добријевић, протопрезвитер, со вејем протопрезви-
 тератом, и парох у Стопу;
 { јереј Јоан Добријевић, капелан;
 { Јосиф Новаковић, парох кинишки;
 { Дионисије Новаковић, ка(не)лан;
 поп Илија Новаковић, парох у Врбнику;
 поп Марко Сабљић, парох од села Жагровића;
 Петар Сабљић, протопрезвитер, со вејем протопрезвитера-
 том, и парох стрмички;
 { поп Георгије Плавшић, парох од Годубића;
 { поп Јоан Плавшић, капелан;
 поп Антонија Пријић, парох од Бишкунје;
 { јеромонах Симеон Илић, капелан од Плавна, проигуман м.
 Драговића;
 { Никодим Новаковић, парох м. Драговића;
 поп Теодор Опачић, парох од Бевресака;
 Марко Витас, протопрезвитер, со вејем протопрезвитератом;
 Филип Жежељ, парох бенковачки;
 поп Сава Бјелановић, парох од Доброполаца;
 јереј Пава Војиновић, парох брбнпрски;
 { поп Димитрије Добрета, парох од Братишковаца;
 { поп Андреј Добрета, капелан;
 ја јеромонах Спиридон Алексијевић, парох задарски, потпи-
 сујем својеручно и печатом парохијалним потврђујем;
 јереј Антоније Радуловић, парох од Полаче.

От народа послата [молба] у Љубљану:¹

Ваше Царско и Краљевско апостолско Величанство!

Део становништва далматинскога, боко-которскога и истарскога исповеда веру грчко-источву несједињену, словенско-илирске народности. Они се цене око 70.000 душа, што тежака, што занатлија, трговаца и помораца. Насељени су од незапамћених времена. Слобода и неприкосновеност њихове вере, и у крајњим гоњењима од стране неких немирних и мутних духова друге вероисповести, имале су увек заштите у сваке владе због њихове верности и подложничке преданости њихову владаоцу.

Потписани пуномоћник и законити заступник бројем знатнога народа словено-илирских Далматинаца овлашћен је пуномоћством и приложеном једнаком изјавом, коју овде понизно подноси под ./, да припадне освећеним ногама Вашег Величанства и да поднесе и најпозније изложи оно.

1797. године славно је оружје Вашег Величанства заузело далматинску покрајину. Ко срећнији од словено-илирскога народа, коме је вољом свемогућега допало да постане подложник таком великом монарху, пуном милости, и заштитнику својих највернијих подложника без разлике вере? Ни с чим се није могло упоредити ликовање исте народности, што ће у исто време моћи остати у вери, која доиста може штогод мало и претрпети у гоњењима отвореним или заобилазним, али ће увек остати чврста, увек непоколебљива, увек неустрашива и стална у свима срцима словено-илирских народа.

На основу привилегија, одобрених преходницима В. Величанства, Далматинцима словено-илирске несједињене цркве требало је само наћи својој цркви пастира, кога није имала скоро век на овамо.

¹ Талијански текст ове молбе види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 71. — Овај превод је (с неким исправкама и допунама) из пера г. Љ. Јовановића у књизи „Автобиографија протосињела Кирила Цвјетковића,“ стр. 257.—262.

Њихове су жеље у том погледу поднесене и у исто време милостиво примљене од високе владе, и постигле би, без сумње, потпун успех, да није речена покрајина пала, у најзгоднијем тренутку, у француске руке.

За време њихове владавине у покрајини Далмацији словено-илирски народ није био мање пажен и заштићаван, те, поред све промене у систему, није било ни најмање новотарије у њиховој цркви и вери, већ је напротив нашла у те саме пролазне владе потпоре и још веће заштите у том погледу.

У то се баш време налазио по Далмацији као бегунац и скитница, називајући се епископом, госп. Венедикт Краљевић, истичући претворно најчистије православље код најглавнијих породица у словено-илирских Далматинаца грчко-источне несједињене вероисповести, да завлада њиховим срцима, а с предреденом се вештином опхођаше с најглавнијим властима покрајинским, да би у њих нашао заштите да му се приме за његове смишљене намере; тако умеде навести саме Далматинце, да га траже за свога настира и великодостојника.

Њихове жеље буду поднесене пред престо у Паризу, и преко нарочитих народних изасланика потврђене 1810. године, и тако г. Краљевић доби жељено место, а не друго које лице, заслужије и постојање у нашој вери.

Овај нови великодостојник отпириваше под француском владавином своје дужности и послове похвалним вршењем, ревношћу и заузимаљивошћу, јер је увидео да је то једини пут, којим може остати у достојанству, на веру уграбљеном.

Пошто опет нашом добром срећом постасмо подложници В. Величанства, г. епископ Краљевић промени начин верскога живота који му доликоваше, и смисли своју намеру, да своје стаду тада да друге наше, и то ради своје тренутне користи, а не ни пошто да стече какве заслуге код Свемогућег. Не обзирајући се на така осећања, његова је намера тежила

само наградама, којима ће задовољавати своје страсти, баловима, свиркама, концертним академијама и другим недопунственим забавама, противним верском чину, а све на штету потиштене и издане невиности.

Али ни то поступање нашега пастира, ни намера коју је смислио, неће нас никад одвратити од начела здравога морала, нити ћемо због њих икад оставити цркву својих отаца; чврсти и постојани у нашој вери, одлучили смо изгубити своја имања и живот пре, него што допустимо и најмању измену у догматима наше вероисповести.

Паснова (план), коју смислила владика Краљевих и коју је поднео В. Величанству под 29. новембра 1818. у Бечу, иде на уједињење наше матере цркве с католичком римском. Али зашто ће таква паснова? Зар нисмо ми хришћани међу онима који, преко 50 милијуна душа у Јевропи, исповедају веру православну грчко-источну, несједињену, те за врховну главу њену признајемо Исуса Христа? Наша је света мати црква била за дужи низ векова уједињена с католичком, и можда ће у будућности, без озбиљних незгода, моћи ликовати у првобитном свом сјају; али кад то буде воља Свемогућег, а ни по што по ђуди онога, који се мало брине о нашој вери.

Ваше Свето Величанство! Сав народ потпуно зна паснову, коју је смислио владика, и сав народ зна за преписку коју је он водио, да изврши уједињење двеју цркава које је желео. Свак зна шта је он у Бечу утврдио, да би се то уједињење извршило. Нема тога који не зна да су за то одређени свештеници, сами наставници свештеничкога семинара шибенничкога. Сви већ знају да су стигла из Галиције та четворица свештеника цркве грчке, уједињене с католичком римском, и нико већ не сумња да ће он огледати да удари темељ тога уједињења; а како је реч о вери, ми смо испунили своју несумњиву дужност и саопштили, у извештају о свему томе, Његовој Екскеленцији митрополиту Стратимировићу, архијерејскомупо карловачком, врховној глави

наше вере у ц. кр. државама аустријским, на име на дан 30. априла 1820., да би обавестио В. Величанство о нашем критичном стању, на што нам је више хваљени црквени старешина одговорно и донекле умирио наша срца изричним тврдињом, да В. Величанство не прави прозелита и неће да се праве прозелити: „и воља је нашега премилостивога Монарха, да се свака вера без промене поштује и чува.“

Зато што смо се уверили о тим очинским осећањима и усуђујемо се и молимо В. Величанство, да пружи милостиви поглед на многобројан верни народ, који јеца; да умири њихова узнемирена срца; да уклони од њих сваку погибао кобних последица; да услиши жеље Далматинаца словено-илирских њиховим журним ислеђењем, тј.:

1. Да се уклони са јепископскога места господин Венедикт Краљевић, које он заузима у покрајини Далмацији, јер он није Венедикт, тј. Бенедето, нити оно што значи назив Краљевић (краљев син), који је он измислио у Земуну у свом очајном бегству из Србије, јер нема докумената којима би то оправдао и јер је тога недостојан по свом понашању у сваком погледу, због чега је и изгубио у свакога поштовање и поверење, а по његовим намишљеним намерама прозваи од становника вуком свога стада.

2. Да се одазову другде из Далмације они учитељи вероисповести грчке сједињене с католичком римском, који су били одређени за свештенички семинар шибенички, и то да би се из наших духова уклониле бриге којима нас мори њихово бављење, те да се обнови међу нама пестали мир, чега ради, падаши пред свете ноге В. Величанства, молимо једнодушно оним гласом и с истим осећајима, с којима се свакога дана у божаственој служби молимо свемогућему: „Спаси, заштити и сахрани и помилуј нас;“ и осим тога:

3. Да се постави нов епископ нашега народа и вере место Краљевића, кога би изабрао дотични синод и надлежни сабор (конзисторија) под надзором

и зависношћу црквеном врховне црквене главе илирске народности у пространом царству В. Величанства; — на послетку:

4. Да остане свештенички семинар у Шибенику с потребним наставницима нашега народа и вере, који би се набавили из семинара карловачкога у Срему, јер је преко потребан за школовање наше деце, која су са свим без тога, и зато нам је дат од прошле француске владе о државном трошку, и од В. Величанства верним подложницима, који су то молили под Бр. 19.706., 1820. године, одобрен, да бисмо били срећни.

Умириште, Господару, милостивом паредбом бриге и немир који море многобројан народ, везан В. Величанству најтежињим везама подложничке верности, те да Далматинци словено-илирски благосиљају Вашу свету руку, која ће им потписати, услишавају њихове жеље, њихов мир и њихову срећу.

У Трсту 17. марта 1821. год.

*Вашега Светога Величанства
препокорни, препослушни и пре-
верни подложник*

Стеван Стеванов Вујиновић с. р.
општи пуномоћник.

Овђе више означена прошња јест представљена цару у Љубљани, како се у истој види, мјесеца и љета от пуномоћнога послашника по прокури и јему датој власти 19.-га марта 1820. у Далмацији од градова и свије црква парохијалније православнога восточнога вјероисповједанија.

Послије послата је од горе речена пуномоћна три прокаратура прошња Њих Ексцеленцију г. митрополиту, како се овђе види:

прокура — пуномоћство; јему — њему.

Јего превосходителство!

Нужда и дужност приморавају нас изјаснити Вам тјесно, жалосно и неспособно стање наше.

Далматинско наше свјашченство, не могући више гледати ни подносити Краљевића опхожденије, то после народне прозбе од 17. марта прошастога отслало је цару прозбу (А), и била је примљена 13.-га априлија п. р. у Љубљани, како гласи рецитисе.

За неподобне и необичне изневјерности и преступленија Краљевића, што никада ни дужност нити пак обичај захтевао је, то је он ове године сплом и уз пркос свему народу чинио, а то јест на ден сијатаго Венедикта, његова тезоименитства. За дати почест себи самоме, чинио је звонити и славити у звона у вечер и онај дан од својије слугу. И, будући се разљутио на церковијака и заборавивши своје звањје, био се вооружио с ножом, и обноћ ишао по граду, с намјереијем, ако истога церковијака нађе, да га посијече, по његову усменом пред толико свидјетеља очитовању. Сад судите Ви, Ваше Високопревосходителство, јесу ли ово дјела пристojна једному пастиру, и можемо ли и докле ћемо неспособно трпити оваког епископа, који је више подобан разбојнику нежели звањју које на себи носи и којему дененошчио с неподобним својими дјели противослови. За све ово тутори овога опшчества предали су ц. к. здјешњем пресидијуму тужбу (Б).

Сљедователно, комисија је наново на питање Краљевића послата от губерпијума, и чини различита, тако жестока, испитивања, аресте и пр. от овога нашега народа, који нит' је чему крив ни узрочан, по

на ден — на дан; тезоименитство — имендан; чинио је звонити и славити у звона од својије слугу — наредно слугама да звоне и славе („славити у звона“ — нарочитим начином свечано звонити); вооружио се — наоружао се; очитовање — изјава, признање; дененошчио — „дану и ноћу“, свакодневно; неподобна дјела — непристојни, неваљали, поступци; опшчество — општина; здјешњи пресидијум — овдешње председништво (управа); сљедователно — за тим; на питање — на захтев; арест — затвор; и пр. (прочаја) — и остало, и тако даље.

невинно страда. Јербо сви досаданњи комисари, који су за ове наше ствари опредјелени, навијек у Краљевића иду на ручке, у шетњу и у кола с њим заједно, и све (зар) што и како им он рече, онако с нама поступају (може бити и по заповједи от гуверна), и само што још у његову дому не суде, које дјело противно са свим види се цвјетућим царским законима, који се овде с нама мало набљудавају.

Прва до последње власти овде такви оназ сверху нас имају и држе нас у подозрењу, аки издајнике царства. — Није ни у овом, но још и от римског вјероисповједанија народа зловљени, ненавиљени и упропашћени, који нам ков сад кује, једнако као и Краљевић, а ово све с једне и друге стране произлази на притворно, потворавајући праведне нас, на произвољење Краљевића, а ми смо без њега от првије како синови от родитеља снабђени, а с другим у пријатељству, кумству, љубави и свакој доброј слогги пребивали. — Али све наруши злочинитељ и усија вражду и непријатељство међу нас.

Он је више пута и пред многим народом протестирао, да већ неће с нама опходити се као владика и да ћемо познати с ким имадемо посла и ко је Краљевић, како што је већ от многог времена и започео и због нас у несносиму тјесноту.

Ми смо већ четири прозбе, две управ цару, а две к Вама, отслали; и већ смо с њим у процесу, сљедователно по правилам закона морао би недржителан у власти бити, нити пак ништа ново супрот нас чинити до царског рјешенија. Али је он у овом неправилно двоструку снагу добио, и сверху нас тако врчи, на подобије турскога зулума, с којим је он задојен. Дјело во истину неподобно и сваком здравога разума човеку зазорно.

набљудавају — назе; *оназ сверху нас имају* — назе, мо-
тре, на нас; *подозрење* — сумња, сумњичење; *потворавајући*
— онадајући, клеветујући; *аки* — као; *от првије* — од прих, тј.
од власти; *с другим* — с католицима; *усија вражду* — посеја
раздор; *сверху нас* — на нас; *на подобије* — на лик, слично.

Он је већ очевидно видно да свјашченство његовим злоковарним претпријатијама неће да сљедује, и зато зачео је противу њи ненавист, и неправедно дерзнуо је различите врсне и дјејствителне парохе без најмањег узрока с парохија дизати и у манастире сатеривати, који су по некој системи од ц. к. губерна на парохијама потврђени, а по крјености царски закона ни сами губерни без законитог узрока не може ји с дјејствителне парохије дигнути.

Он је нама похитио различите церковне књиге, један лени петрахљ и једно велико церковно звоно продао, — с једним начином, он намјерава не само како је расположио от совјести и тјела нашег, но и церковног имјенија власник бити.

Ми његову богослуженију не присуствујемо, кромје 24.-го априлија, када је по заповједи верховној за нашег цара Франца I. служило. Онда смо сви тамо с благоговјењством и сокрушеним срцем предстали, аки вјерни поданици и вјечно привержени Јего Ц. К. Величеству, одавајући пристојне и тепле молитве Творцу вјеков за благополучије и долгоденствије предреченог нашег цара, а не за слушати његову лектургију, ибо по правилам наше православне матере цркве ми овде сви смо под анатемом.

Ми у страх збијени, злом обременени, пали смо у крајње очајање, зашто већ има више од године дана да ови народ свака строга искушенија, напасти и бједе, које им непрестано Краљевић причињава, с таким стерцијеливостију сноси, која се исказати не може, — јекдневно очекивајући благог царског рјешенија. Но уви! још од толико дугог времена не имаде среће видјети, нити зна хоће ли и када ће добити, јербо зло све то веће од дана на дан бива. И, ако на наша прошенија от всемилостивјејшег цара

претпријатија — предузећа; *сљедује* — иде (за ким); *дерзнуо* — дрзнуо, усудио се; *похитио* — отео; *имјеније* — имање; *благоговјењство* — побожност; *вјеков* (2. п. мн.) — векова; *благополучије* — срећа; *долгоденствије* — дуг живот; *ибо* — јер; *јекдневно* — сваки дан; *очекивајући* — очекујући.

одобреније наскоро не добијемо, онда мора свако својом персоном управљати куда и како буде знати. — Но прије него тај расуток от нас усљедује, припадамо к Вашеј Екцеленцији, и просимо Вас с онима рјечма, с којима се вопије Творцу вјеков: заступи, спаси и сохрани нас твојеју благодатију.

Праведни Боже! Је ли право да ови наш народ, који је колико гођ у своме вјероисповједанију толико и у вјерности к Аустријском Дому тврдо и непоколебим, овакове бједе, напасти и гоненија од стране једног туђеземца и неблагодарног човека терпи, кога више по својој совјести за свога пастирја никако признавати не може.

Нестеријеливост и често досажденије Вам произлази от нужде, ибо данас стењемо у страху и тјесноти слободе, аки они иногда у аду.

Екцеленца! Надежда нас одушевљава да посредством Вашим скоро царска слободе рјешенија хоће конечно увеселити нас. Иста чекајући и у благу царску милост и правичу утајући, јесмо препоручујући се у могућство и милост Ваше Екцеленце,

у Шибенику $\frac{12}{24}$ маја 1821.,

покорњејши понизњејши служитељи:

Стефан Вујиновић, опшчи прокуратор; Nicolò Knesevich, q. Zorzi, procuratore generale; Natal Popovich, procuratore.

[Разговор с бароном Томашићем]

Прошлого года 1822.-га дође из Задра у Беч гувернатор г. барон Томашић, који је, како ми се чини, позват от цара био и који у јулију дође у бање баданске, ђе сам се и ја находио. И пошао сам га поздравити два пут, и посљедни пут, прије него је пошао

усљедује — дође, настане; *Аустријски Дом* — царска кућа (аустријска); *досажденије* — досада; *аки* — као; *иногда* — некада; *ад* — пакао; *утајући* — падајући се,

из Бадна, просити га, да би, када буде с царем говорити, и за мене коју добру ријеч рекао, да ме отпусти у моје отечество. Онда он, с највећим гњевом вичући, стаде ми говорити: да сам ја узбунио народ противо владике и унијата, које је цар послао да просвијети моје биједно отечество. „А о тој унији, коју сте ви калуђери и попови измислили и народу у уши дали, цар и не мисли.“ — Ја му одговорим:

— И ја вјерујем да то цар не мисли, него владике Краљевина да су то посла с којекакви министри, и то за свој сопствени интерес. Који у својим писмима, преписујући се с истијем министри, изјављује да је то царева воља и желаније. И сви градови од такије његовије писама имају копије, и зато се народ возбудио противо владике и унијата, нити су томе калуђери ни попови, као ни ја, криви. — На које ми одговара:

— Колико дјеце трговачке от нашега закона из Далмације иду у Венецију и у Падву, учити се у колеђије римскије, и још се није ниједан поунијатио? — На ово сам му ја одговорио:

— Ецеленца! Једно су колеђи, ће се уче младићи свјетскимa различитима ученијама, а друго су семинарија, ће се уче они који мисле бити свјашченици и пастири народни. — Кому и ово придодам: да мени саде који римљанин даде у школу своје дијете да га учим,

желаније — жеља; *возбудио* — узбунио; *у колеђије римскије* — у католичким гимназијама („колежима“).

то на сигуро ја га морам учити оно што ја знам и догму моје цркве. Тако, истијем начином и они учитељи унијатски морају учити јуност нашега закона на догму своје цркве, западње, а не источне.

По многом једне уре нашем разговору и прјенију рекао сам му да се спомене моје њему услуге 1813.-га љета, кад сам га дошао у Грачац срести и јавити му о стању француском у Далмацији. С којијем сам по његовој молби ишао из Грачаца до книнске фортице (крјепости), гдје сам стајао у кампу осам дана, док су се Французи предали. И зато, да би имао доброту, у разговору с царем споменути о незадовољству народњем с онијем владиком и учитељима унијатским; тако и за мене, да би ме отпустио из Беча, у коме јесам више болестан него здрав за узрок овога тешкога воздуха и непривикнутога јела и пића. — На које ми одговори: ако га цар штогођ о мени не запита, да он не море му ништа споменути. „И, ако умреш у Бечу, умријећеш мучеником за свој закон.“

И ја сам му рекао да нијесмо под власти Диоклитијановом, мучитеља и гонитеља закона христјанскога, него под круном христјанскога императора Францешка I., који даје слободу сваком поданику у свом царству.

на сигуро — поуздано, „сигурно“; *јуност* — младост, омладина; *ура* — час (сахат); *прјеније* — препирка; *камп* — војнички (ратни) стам, логор; *Диоклитијан* — Кај Аурелије Диоклитијан, римски цар (284.—313.), укинуо републиканске форме и немилосрдно сурово гонио хришћане (303. г.).

На овоме разговору дође му његов ађутант Мамула и преби нам разговор. И намјесто што би код цара за мене добру ријеч рекао, како је на мене љут, бојим се да ме није још притврдио, да ме нигда не пушти, будући да су његовије писама потајније, с владиком препишујући се, копије у руку свије граждана. И то му велику срамоту код двора и народа причињава. И колико сам у промјени трију владјенија чинио милитару услуга, познао сам искуством мојијем да они не памте нимало за њима учињене услуге; и кад им је потреба, обећавају златне планине, а кад свој посао сврше, онда онога који им је услугу чинио више неће да за њ знаду, и показују се као да га нигда нијесу познавали. И кад с једне стране расудим, имају и право презирати услуге оваковије духовније прсона, којијем њнов чин не допушта мијешати се у свјетовне и милитарске после, него да гледају своју њима наложену должност, содржавајући вјерност ономе краљу који у његову отечеству влада и заповиједа. Али се јадни чловјек вара, како што сам и ја от свије био преварен, и не само ја него и многи свештеници нашега и римскога закона у Далмацији.

[Зелић опрашта дуг Соларићу]

Овђе додајем писма г. П. Павла Соларића из Венеције, који ми пише у Беч, како се овђе видити оће:

милитар — војне власти; *должност* — дужност; *содржавајући* — „садржавајући,“ одржавајући.

Високопочитајем г[осподине] архимандрите!

Из писма мојега к г[оспода]ру Т. Симићу могли сте увидјети да сам ја очекивао да ви мени прије пишете из Беча, пак онда ја вама у Беч. Били сте ми и обећали то из Ријеке. Овуда су носили се у оно време о судбини вашој свакојаки гласови, који, хвала Богу, нису собистинили се. Мене су јако мучили, јербо су ми се као потврђавали вашим к мени мучањем. По изобилном времену писам већ могао да не питам о вама реченог господара, јесте ли у Бечу и проч.

Писмо ваше од 4./16.-га септ. дошло ми је 10./22.-га истога у петак — мени двоструко цери пета-так! У грозничној врућини на постељи читао сам жалосне ми ваше вјести. Лежао сам мало дана, истина; по писати вам до данас довољне крјености и потребне охоте имао нисам. Прешеднаго љета изнојио сам се, колико никада у мојем животу; чему, освен чрезвычайне бивше врућине, криво ми је и моје обиталишче, које ћу 1-га нојем. промјенити. Од онда стала је обарати ме слабост, којој сам којекако отимао се до септемврија, кад већ морам себе предати лекару у руке. Њеки остатак грозе протресује ме јоште посведневно около подне; по уздам се у Бога и у лекара, и ово ће престати; осјећам да се с помоћију божјом опорављам. Морао сам, има више од два мјесеца, прекинути и пустити свако књижевно прилежаније и радњу; и овако морам следовати, колико мјесеци јоште устреба, док ми се не поврати читаво и чверсто здравије!

Моја ми је немоћ и дангуба тенка с једне стране, како можете и ви судити; по кунем вам се, да ми је с друге стране готову јошче тежа печал, што сам дужник ваш. Тјешим сам себе искушеним вашим

цери — цри; *окога* — вола; *прешеднаго љета* — прошастога (овога) лета; *освен чрезвычайне* — осем необичне, превелике; *гроза* — грозница; *пустити* — оставити, прекинути; *следовати* — радити, поступати; *печал* — туга, жалост; *искушеним* — осведоченим, „опробаним“.

к мени благоволењем, пријатељством, најносле ва-
шим челољубијем; но све то није ми доста, док
и од вас не добијем да ми речете: „Не беснокој се;
почекају те.“ — Можете ми тврдо вјеровати, да ће
ми бити непрестана и највећа брига: вама се оду-
жити, не имајући, благодарење Богу, ни најмањег
никога дуга и живећи с штедљивошћу. Ове вам рјечи
предсказују да ћу вам, како сте на случај наредили,
послати у Беч господару Т. Симићу рукописе житија
вашег с принадељењем, и то ћу ови дана учинити
по дилиџенци, која и из Мљетака ходи у Беч. — Ви
сте се потписали страсотернец, а да вам је читати
у сердцу мојем, признали бисте заиста, да и ја у са-
дашњем стању мојем могу себе тако нарицати.

Ваше страсотеријеније јест триумф свију дјела
и поступака вашег житија. Находим да је боље што
сте ту, него да сте у отечеству. Шта бисте ондје, док
је онако, могли творити или говорити? Ту је монарх:
данас или сјутра, раније или касније, можете ту до-
чекати, да Он на Далматине и на Бокеље нашега вје-
ронисовједанија оним истим монаршеским призри по-
гледом, каквим милује све остале наше једновјерне
у прочој својој монархији. Лажи су кратке ноге, и
насилије влада, док га не види правда.

Овдје ништа жива не знамо иза мора: нити тво
долази, нити пише. Господар Бојо Јовић овдје је
одавна; поћи ће скоро: поздравља вас љубезно. То
чине и сви овдјењи знајем и ваши.

Како сте с обиталишчем и прочим? Поздравите
ми љубезно господара Т. Симића. Све ћу од вас гла-
сове жељно дочекивати; а најмилије биће ми, кад ми
успишете, да здравствујете, да се мужате, да упо-
вајете — како и да са мном стеријеније имате, нити

с принадељењем — с оним што припада, с прилогом;
по дилиџенци — по делижансу (ажанетна пошта); *сграсотернец*
и *страсотеријеније* — страдацац и страдање; *нарицати* — на-
зивати; *триумф* — победа; *монаршески* — монаршки, влада-
лачки; *призри* — погледа; *знајем* — знамци, познаници; *да се*
мужате — да се храбрите; *да уповајете* — да се надате.

ме доброхотства вашег лишајете. Остајем с високопочитањем,

у Мљеткама 9/21-га окт. 1820.,

Ваш нижајши слуга

Пав. Соларић.

Мој адрес без никаква рикањта, зна за ме пошта и писмоноша.

[На то му је писмо Зелић одмах одговорио ово што долази:]

Љубезњејши мње господине Павле, здравствујте!

Ваше мње љубезно писаније, отпушченоје 9./21. октомврија, јесам примио чрез господара Симића на 10. истог п. с. и в нем означена све разумно. Чувствително сожаљеју о вашој бољезни, и усердно прошу вишега, да вас исцјели, и јешче уздржи многољетно за ползу и просвјетљеније нашег милога рода и нације. Јављате ми да ћете ми послати по дилижанци моје рукописе со молованим портретом, које чрез господара Симића дожидају оне у скорости примити, и прочитаја....

Пишете ми да вам је ваша немоћ и дангуба тешка, а јешче тежи мој дуг, и да се тјешите мојим к вам пријатељством и чловјекољубљем, и да све то није вам доста, док и от мене не добијете да вам речем: „Не беспокој се, почекају те.“ — Љубезни мој господине Соларићу. Ти знаш да су веће три године прошле да вас ја чекам с мојијем житијем, да га окончаите, како је наша погодба у вашој рцевуди, а сада ми пишете да вас почекам за повце. Ја вам сада чисто кажем, да вас више од данас нећу чекати ни један час, него вам ји ја даривам и поклањам на вјеки, од које вам у овој шаљем вашу рцевуду (квиту) за ваш мир и спокојствије, и с овијем да се

Доброхотство — добра воља; *без никаквог рикањта* — без никаквог ближег одређивања; *мње* — мени; *отпушченоје* — испраћено; *чрез* — преко; *в нем* — у њему; *сожаљеју* — жалим, сажаљујем; *јешче* — још; *дожидају* — очекујем; *у скорости* — у брзо; *рцевуда* (тал. ricevuta) — признаница.

увјерите, да ја више љубим Соларића, него ли 200 талира орлаша, знајући ја да сви философи и списатељи књига биједно живу на овом свијету. — Даклен, љубими мој, више се за ово не печали, него мужајте сја и крјешите сја и гувернајте своје мени мило ваше здравље, које ти ја од свега чистосердечно ја желим получити.

И с овијем остајући, вас најљубезније поздрављајући, взаимно и в куије са свијем нашијем, вам познатијем нашијем пријатељи. Ја живим у бирцаузу »Бијелом вуку« и лежим лијечећи се от рана на ногу у постели, а о мојеј судбини не знам вам ништа до данас казати, и прочаја...

У Бечу на 20. октомврија п. с. 1820.

*Вам познати всегдашњи
Страстотерпец.*

По пријатију он овога мога посљеднога писма и ја његова најпосљедњег ево што ми одговара (који се послѣ овога пресели у вјечну жици на 6. јануара п. с. 1821.):

Преодољејте господине архимандрите!

Високопочитајемн благодарјеју мој!

Нојемврија 8.-га р. около полдне наишло ме је куњајућа на софадину посље грознице писмо ваше од 20. октомврија (1. нојемврија), које почем сам прочитао и све видно, остао сам од нечајаног презјелног удивленија за неколико минута као дрвен; затим бризнуле су ми вруће сузе од крајњег умиленија и глубочајне благодарности. Као не вјерујући јошче самим својим очима, вратио сам се наново читати

љубими мој — љубени, драги, мој; *гувернајте* — чувајте, поправљајте; *взаимно и укуије* — узјамце и укуино (заједно); *п. с.* — по српском; *пријатеје* — примање, пријам; *жици* — живот; *високопочитајемн* — високо поштовани; *благодјеј* — добротвор; *софадин* — мала софа, диван; *нечајано* — неочекивано, напенадно; *презјелно* — превелико; *глубочајни* — најдубља.

писмо и гледати укључено је у њему: потврди ми се чудна рјетка истина! Таковому вашему изванредно великодушному трату (*tratto* јошче не имамо серпски) мало се виђа подобни примјера на свјету, а и у самој историји! Особито пак међу нашим серпским народом ја во истину не познајем никога жива, који би кадар био толико високо отмјена чувствованија у својем серцу имати, и тако изненада и на толико љупки и најучтивији начин својему дужнику (био он и философ и полезан народу списатељ и оскудјевајући колико му драго) дуг од 200 талира орлаша отпустити и даровати.

Капитан Перо Обиловић, од којег ништа не тајим, кад сам му прочитао ваше писмо, плакао је од умиљенија и рекао: „Онај муж и Србџин (то сте ви), на особиту чест Србљем, има велику душу: он је био без сумњенија вавјек истини љубитељ своји снародника, а садашњи његов к вама (мени) трат достојан је вјечитог воспоминанија међу Србљин.“ Моја ће бити брига, да се то збуде. Међу тим и медику Фрушићу у Тријесту, мојему великому пријатељу, сонишно сам већ сву ту чудну вешч. Нисам му казао тко је и гдје такав мој благодјетелни зајмодавац: хоћу, нек ми он потражи и именује подобна кога другог међу Србљин, и нек се прије сит начуди и надиви, чему сам се и ја, пак ћу му посље казати ваше име.

Моја благодарност, кад би јој свемогући дао достигнути до состојанија, гдје би ..., но ово је њенше премолчати. —

Ја до три и до четири уре по подне писам ни к чему годан, а то од великога зноја што ми долази пред дан ујутру и од полудневне грознице, која по

укључено је — уметнуто, додано; *изванредно* — особито; *трат* (*tratto*) — поступак; *подобни* — слични; *чувствованија* — осећања; *оскудјевајући* — који оскудева, сиромашан; *снародник* — „санародник“, земляк; *воспоминаније* — спомен, сећање; *медики* — доктор, лекар; *вешч* — ствар; *благодјетелни* — добротворни; *достигнути до состојанија* — да буде остварена; *премолчати* — прећутати.

себи није ни силна ни дуга, по посведневна је. Ово обоје происходи од конвулзивна кашља, што ме (и не тако превек) задушује. Већ 23 дана писам изишао из куће. Има већ више од четири мјесеца од када к никаквој књижевној не пријежавам работи. Немоћ моја слуги ми јошче сам Бог зна колико подобни празни мјесеци. И љекарева је наредба да се ни најмање не трудим у књигама, докле гођ, будем лечити се. По овому видите како сам принуђен послати вам ваше рукописе са свим прочим, што ћу и учинити за цјело до пет шест дана.

Будући да овдјешњи мој мједорјезац није најбољи *ritrattista*, што се види и у образу Доситејеу у *Мезимицу*, писам се усудио дати му да реже ваш.

У Унгарији веује ћете тражити кога ради вашег житија: љени су, стил им је мјешовит, и не умију преводити с италијанскога. Ако се прихвати г. Вук, пригледајте да не буде верло ерцеговачки, нити по његовој новој ортографији, но, ако вам се прави, онако како сам ја започео.

Ово сам писамце писао четири дана! Нек буде доста за сада. Примите сва најљепшија к вам чувствованија признателне вам до вјека душе

у Венецији 8./20. појемврија 1820.

Вашега благодарнога

Пав. Соларића.

[Краљевић као сарајевски владика, и даљи му живот]

Напоменуо сам у првој части на страни 490.-ој¹ да се чуло у Задру у мјесецу маију 1808. да је доша̂ из Аустрије некакав епи-

¹ У овом издању на стр. 187. друге свеске.

конвулсивни — „конвулсивни“, с грчезима; *са свим прочим* — са свим осталим; *ritrattista* — портретист, сликар; *образ* — лик, слика; *веује* — узалу; *но, ако вам се прави* ... — него, ако вам се свици...

скоп у Далмацију и с прешом прошао кроз градове Кини и Спљ у Сплит, чекати Мармонта. Ово је био владика самоназвани у Земуну Краљевић, о коме ћу овдје казати како је он постао у Сарајеву босански владика. И ово не измишљам из моје главе, него што ми је казивао у Рагузи 1810. парох Јоаникије, јермонах из Пиве манастира, који је био три године парохом у Сарајеву и у исто вријеме, када је Калиник, први сарајевски владика, Краљевићу продао своју епархију. И ови Калиник имао је код себе једнога протосингела, по имену Антима, који га је служио неколике године; и мислио га је Калиник учинити епископом и дати му своју епархију, со уговором: будући да босанска епархија на годину даје по 50 кеса новаца, тако да Антим кад буде владика да шаље Калинику у Цариград сваке године по 45 кеса, а њему остаје 5 кеса и оно одвишне што добије на петрахиљ архијерејски и прочу гуљачину по њову старом обичају. На ову погодбу пристане речени његов протосингел Антим.

Пише Калиник у Цариград патријарху и синоду, да је он остарио и да не може више служити, него да има свога протосингела, кому ће он дати своју епархију и моли патријарха, да му пошље благословеније, да га посвети за владика босанскога. То патријарх учини и пошље му писмено дозвољеније, да слободно може су друга два епископа произвести га на

Пива манастир — пређе у Херцеговини, сада у Црној Гори; *кеса* — 500 грота; *гуљачина* — гуљење, отимање (од народа).

степен епископски. Прими Калиник од патријарха ово дозвољеније и зовне свога грамата (секретара), именом Киријака, родом из Цариграда (Грк), да му писмо патријархово да прочита. И кад је видео име Антимово, рече и совјетује Калинику да не каже ништа Антиму, докле му исти граматик не рече, који знадијаше да у Венедикта има доста цекина, а у Антима ништа. Тако пође граматик с реченим писмом и покаже га Венедикту, који се тадај згодно у Сарајеву, просећи милостињу и гулећи народ по Босни на име манастира Синајске горе; који је био дошао и к мени с лажима у Далмацију года 1805., о коме сам у I-ој части на стр. 424.¹ казао. Погоди се граматик с речењем Венедиктом, да даде њему сто цекина у злату, а Калинику владици триста цекина млетачкије. И врати се граматик к владици и каже му да ће му дати речени Венедикт триста цекина млетачкије у злату, да њега учини владиком а не Антима. На које му одговори владика Калиник: како би могао учинити Венедикта владиком, а у патенти патријарховој пише се име Антимово? На које му одговори речени граматик, да ће он истругати Антимово име, а записати Венедикта. Тако су и учинили.

И ови владика Калиник, подобно Цјуди, прода Венедикту владичанство за триста злат-

¹ У овом издању на стр. 146. друге свеске.

патента — „патенат“, понека (јавно писмено, којим се некоме потврђује какво право, чин, служба итд.); *подобно* — слично.

ника, како и Ијуда Христа Спаситеља за 30 сребреника. Послење овога дозове Калиник Антима и покаже му писмо патријархово, и говорећи му лажно да је патријарх писао, да учини Венедикта владиком, који је препоручио се био у Цариграду и писао своме пријатељу, „и ево њему, а не теби, послао је дозвољеније.“

Ово ми је исто и речени Антим у Задру казивао, који је из Сарајева тадај прошао кроз Задар за Анкону Грцима за капелана года 1808., о коме сам споменуо у првој части на стр. 520.¹

И послење Калиник пригласи епископе ерцеговачкога и призренскога года 1806. у Сарајево, и поставе Венедикта, који се послање назва Краљевићем, владиком.

Калиник врати се у Цариград, а остане Краљевић у Босни, и међу омије христјани почне поступати горе него ниједан прије њега епископ, при коме остави и свога горе именоватога Киријака граматика, кому по уговору и погодби, док је Калиник жив, да му Венедикт преко реченога граматика шаље у Цариград сваке године 45 кеса. Случи се да умре у Сарајеву један убоги христјанин, чизмеђија, кому остане жена и петоро дјеце, и по обичају насмилија од грчкије владика по свој турској земљи у Европи, не допушти нови владика допијети у цркву мртваца, да га по обичају погребу прије него њему даде жена његова 500

¹ У овом издању на страни 207. друго свеске.

пригласи — позове; чизмеђија — чизмар, обућар.

гроша. Кажу за ово свештеници и служитељи црковни таторима (прокаратурима) од цркве исте, и од њих 12 четири пођу казати владици да умершега жена не има ништа него петоро дјеце сирота, оставши иза оца. На које њима владика одговори: „Ако не има жена, нека плати општество.“ А општество узапрло се, да нијесу дужни то платити. А с друге стране владика држи тврдо и не допушта поппа дигнути из куће мртво тијело. И тако су се препирали два дана. И најпослије давали су му татори 50 гроша, да допушти, али владика није без 500 гроша да допушти хотио. И тако једно вече узму мртвога и донесу га у двор и оставе га на вратије владичиније. И то када виде слуге, кажу владици. Онда се он упали, а и природно јест љуто као змија, и ту вичући стано кleti и носвати све оне христјане, и заповиди слугами да зовну три четири факина (товароноше), и они час пошље га овноћ закопати без свештеника и без погребенија обичнога.

И прва нећеља дође. У цркви стане на причесној са стола архијерејскога предикати и најжешће христјане кleti по грчкије владика обичају. И он је мислио да је наша у Сарајеву оне трговце и христјане препросте, како што су по Бугарији и Македонији људи и христјани, који се боје и дркћу од кletaва грчкије владика. И зато узму га на зуб и у пенавидост све Сарајлије.

умерши — умрли; *факин (товароноша)* — носач, „амалин“; *на причесној* — за време „причесте“ (песма која се пева на летургији кад се свештеник сирема за свето причешће).

У то вријеме ратовали су Србијани с Турци. Који су били дошли до ријеке Дрине, која раздјељује и граничи Босном и Србијом. Зато Турци Сарајлије устраше се да не пријеђе Карађеорђевије с војском у Босну и да се с њиме не дигну на оружје Бошњаци против њи; у исто вријеме саберу се сва турска господа у Сарајеву и договоре се да зову преда се од свије закона поглаваре, да се упоруче сваки за свој закон и нацију, да ће бити вјерни своме цару Отмановићу. И најприје зовну 12 прокаратура православне цркве, ље су ји Турци питали, оће ли се они упоручити за све христјане који прилажу к оној цркви, да ће бити вјерни турском цару, који су одговорили да оће бити вјерни, како су и до сад били. Ту су била и четири свештеника, међу којијем један од оније горенменоватога јеромонаха Јаникије, који је ово мени у Рагузи све подробно расказивао, и био је тадај за пароха у Сарајеву. У тај дан није се намазано владика речени у Сарајеву, него је био изишао у села по епархији у гуљачину, а намјесто себе оставио реченога Киријака, свога граматика, који је намјесто њега у Сарајеву заповиједао поповима и христјаном. (И ово ми је исти јермонах казивао: када онђе није владике, остави заповјед онијем свештеницима, када оће служити св. литургију, да намјесто њега морају од његова граматика с метанијом искати вријеме и благослов. Ово је, каже ми исти јермо-

упоручити се — јемчити за кога; *христјаном* (З. п. мн.) — христјанина; *метанија* — клањање на коленима.

нах, и сам толико пута морао чинити. — Сада питам свакога, који буде ово читати, је ли ово икада у свијету било и чувено: да један свештеник иде питати од простог мирјанина благослов и вријеме, када полази у цркву служити? И ваљда не знаду гордељиве владике грчке да и цари благочестиви свештенику главу приклоњају и цјелују га у десницу, а не они мирјаном?).

Запитају Турци прокаратурѧ, ће им је владика, и оће ли они и за њега упоручити се да ће бити вјеран султану? Који су им одговорили да они не знаду куд је отишао из Сарајева, и да они неће за њега поруци бити. И паки упитају Турци ће му је граматик? Који су рекли да је у двору владичину. Нама' га пошљу Турци звати; и упитају га, куда је отиша владика, и ко ће се за њега упоручити. Који одговори показујући с руком на прокаратуре, да ће они за њ бити поруци, који одговоре: „Ми нећемо бити за њ поруци.“ — Онда одговори Киријак граматик: „Ја ћу се за њ упоручити.“ — Упитају га Турци: „А ко ће се за тебе упоручити?“ — Погледа око себе на прокаратуре, молећи исте да се који за њ упоручи, али није био ниједан, зашто су га познавали од прије при Калинику, какав је објешенак био. Тако нама' узму га Турци и затворе у тавницу, и тај час пошљу дванаест Турака јасагџија, да нађу и доведу

мирјанин — световњак, грађанин; *приклоњају* — приклањају, сагибљу; *цјелују* — целивају, љубе; и *паки* — опет, по други пут; *јасагџија* (*јасагџија* и *јасакџија*) — пратилац, про-

владику с његовијем млађијем и пошљу га у Травник к босанском везиру, и с њиме његова протосингела и архидјакона и реченога граматака, ће су неко вријеме стали у тавници, оковани у гвожђе. И штудирајући у арешту овај хитри лис, а има је неколике стотине дуката (цекина) код себе, знао је како ће се избавити арешта и оставити и издати свога цара и стадо Христово, њему продано.

А ваља и ово знати да код свије везира и паша налазе се у служби њиховој Грци до њихове садашње револуције, то јест: ћурчибаше, терзије и кухари, који су код паша и везира при њима као совјетници. Призове ји к себи и замоли исте, да би они молили везира, и да му кажу да је он вјеран своме цару Отмановића; и, ако га пушти из арешта, да ће му дати што год заште. И тако чрез речене Грке погоди се с везиром (а то није ми познато колико), и што је имао неколико дао му је, а што му је остао дужан по њиховој погодби, даде везиру рцевуду (квиту), да ће му дати када покуни у народу обичну своју мирију, како му стоји у ферману цареву. Било је у квити означено и вријеме, за које му има донијети решто. Тако отпусти везир владика и његове млађе, и нама' пође по свој спар-

водич (који и брани онога с ким иде); *арешт* — затвор; *ћурчибаша* — ћурчијски (кухарски) старешина; *терзија* — тавац, кројач (турског одела); *цару Отмановића* — османском цару (тј. свих Османовића или Турака, који се тако зову по основаоцу турскога царства *Осману* или *Отману*, који се родио г. 1259. и владао од г. 1288. до 1326.); *чрез* — преко; *мирија* — сваки данак (што владика узима од народа зове се *димница*, тј. данак од свакога *дима* или куће); *решто* — „resto“, остатак.

хији својој купити речену мирију, и имајући сваки епископ с собом по једнога или два Турчина, зовома јасагџије, које нарочно с собом воде, да по њеној заповједи силом узимају от народа христјанскога више у три и четири [пута] него им у султанову ферману стоји записано.

И тако он, купећи мирију неколика мјесеца и приближавајући се к Сави, близо Дмитровице, границам аустријским, у то вријеме прође и рок његове квитанце, коју је дао везиру. И не видећи везир владике, да му донесе решто, пошаље неколика Турчина, да га нађу и к њему доведу. Кога су и нашли на најпосљедијем његову конаку у Босни код једнога кнеза, ће исти дочека Турке и угости они домаћини вечером и ручком Турке, а сувише он кафом и ракијом, који су остали задовољни. И владика Венедикт ону ноћ приправи, но не знам откле добије, тријестинскије солдина плити $\frac{1}{2}$ (пол) крајцара и завије неколико фишека у карту: у сваки по сто реченије солдина, који фишеци значе сваки по једну кесу, сирјеч сто цекина у злату, и замотао у карту и свеже концем, и озго с једне стране метне по један цекини млетачки у злату. И ујутру покаже исте фишеке буљубани и осталијем Турцима, говорећи њима: да он није обичао сву епархију, него да шаље по њима везиру

Дмитровица — Митровица (среско место у Срему); *рок* — рок; *квитанца* — квита, признаница; *тријестински солдин* — тријестинска крајцара (управ $\frac{1}{4}$ крајц.); *карта* — хартија; *буљубани* — војнички или пандурски старешина.

речену суму новаца, како је у његовој квити. Видећи слијени Турци у сваком фишеку озго по један златан цекин, мислили су да су све унутра цекини млетачки. Који пред њовијем очима запечатити исте фишеке с црљенијем во-ском (цером шнањом), а буљубашни дарује за њов труд 12 цекина у злату, и осталијем Турцима по њову достоинству, кому маље кому више.

И тако се Турци с реченијем новци врате у Травник к везиру.

Тај исти дан пошље владика свога Турчина јасагџију од конака његова дан ода далеко, да му доведе једнога попа свезана, лажући му да му није донио мирију од своје парохије. Турчини мора га слушати, зашто га он плаћа. Како је Турчини одлучио се од њега, а он је веће прије уговорно с христјанима, да му нађу лађу; и тај дан превезе се преко Саве са својим горе упоменутих друштвом и с коњма у Дмитровицу, ће одстоји неколико дана у лазарету контумацију.

Сјутрадан доведе јасагџија попа и не нађе владикау на конаку, ће га је оставио. Упита кнеза куда је отиша, и који му каже да је отиша у друго село. И тако јасагџија с попом тражећи владикау, најпослије чује да се превеза преко Саве у Дмитровицу. И тако

лазарет — болница (овде се разуме она, у којој су окужени и они што путују из окужених места издржавали одређени број дана ради проматрања); *контумација* — „котроманац“, тј. затвор, забрана да се дође у додир с другим светом (обично за четрдесет дана, од куда је и француски назив за то: *quarantaine*, тј. *карантен* или *карантин*).

се врати јасагџија у Травник к везиру казати, а пона пушти да иде својој кући (и ваља рећи право да је владика мужествено и хитро преварно везира и његове јасагџије).

Када прими везир фишке са солданима, разгњеви се и тај час пошаље више Турака, ако га нађу, да му га доведу. И речени Турци срету на путу владичина јасагџију, који њима каже да је владика побјегао из Босне у ђаурску земљу. И тако врате се Турци у Травник и кажу везиру што се догодило од владике.

Ово ми је све казивао горе речени Јоаникије, а сувише његов протосингел Теодосије Станковић, који је све при њему био и с њим у Далмацију дошао.

Када одстоји владика контомацију у Дмитровици, пође у Петер-Варадин генерал-команди п. Шимшају и каже му како га је везир у Травнику мучио у арешту и да га је вјешао за ноге и сламом потпаљивао, а ово је и мени у Крупи исти владика казивао, кад је био 1813.-га љета и кад смо били још у љубави. А његов протосингел ми је казивао да га није вјешао ни мучио везир, него је ту лаж казао Шимшају, и послѣ да га је Шимшај послао Њих Ексцеленцију г. митрополиту у Карловце, да му даде у који манастир да живи. Митрополит га пошаље у један Фрушкогорски манастир, како су ми казали, у Венек, ђе је

мужествено — јуначки; *п. Шимшај* — јачачко пуковник (барон) *Симсен* или *Шимшен*, главни командант у оно доба у Варадину, који је одржавао везе и са Србима у Србији за време првога устанка; *Венек* — Фенек, манастир близу Земуна.

живио неко вријеме. И не знам за који узрок из манастира побјегне у Биоград међу Србијане.

Али сам чуо да је из Травника везир писао у Беч преко њихова министра цесару, који се тужило на владикау, да је утекао из Босне у његову земљу и однио толике новце истог везира и друге трговаца, христјана и чифута, које је узео у зајам у Сарајеву, и да је цесар по везиревој прошњи издао декрет по Унгарији, ће би се нашао таки владика, да се има уватити и Турцима у руке предати. И да је ово п. Шимшај преко свога некога пријатеља дао јавити реченом владици, да бјежи из царства аустријскога. Који је и побјегао у Биоград и седам мјесеци међу Србима живио, ће је нашао три Грка: владикау Леонтију и генерала Рудофиника и Недобу. И како су ми исти неки Срби, који су били у Биограду у српском сенату, казивали у Бечу 1815. года да је био почео нешто и међу Србима мутити против Срба су горе три именовата Грка, за које су га хтели Србљи утопити, како сам с почела у овој части казао: и тако из Биограда утече 1808.-га года и, за моју и мога отечества велику несрећу и немир, дође у Далмацију.

Стојећи ја овђе у Бечу три године, многи су ме Грци питали за реченога епископа и о његову опхожденију и поступању с христјани поради вјере наше. Којијем сам све узроке

исказао, и ја, будући куртиоз знати Краљевине
отечество и воспитаније, питао сам његовије
патриота из Македоније и Солуна, да ми кажу
ђе се родно, и је ли се у ком манастиру по-
стригао. Многи су ми којекако казивали, али
ми је најправије и достојерније казао из Со-
луна г. Василије Риза, купец у Бечу, то јест,
да он познаје сву његову фамилију и да му
је отац Грк а матер Бугаркиња, и да му је
отац кириџија и да има брата у Солуну чи-
змеџију, и да се зове не Пичаура него По-
лизовић, и да је он отишао дјететом у један
манастир, зовомн св. Анастасија, далеко од
Солуна двије уре ода. У коме манастиру јест
стајао док се задјаконно, и послѣје да је у
истом манастиру украо 6000 гроша и побје-
гао у Букорешт, у Каравлашку. И да се онђе
казивао да је свештеник, и ђе је служио ле-
тургију и совршива̃ проче тајне црковне за
три године. У то вријеме дође из Солуна не-
какав купац Грк у Букорешт, који је добро
њего познавао и како је покрао манастир опо-
менути. Зато, када види он реченога купца,
побоји се да га не ода господару од Кара-
влашке и да га не уфате. Тај час сакрије се
и ондале побјегне у Јањину к Алипашин, и
код њега је служио три године за субашу.

куртиоз — радознао; *патриот* — сународник, земљак; *до-
стојерно* — поуздано; *кириџија* — „кириџија“, позар; *купац* (по
руском) — трговац; „*господар*“ од *Каравлашке* — титула вие-
зона Влашке и Молдавије (пре сједињења у кнежевину Румунију),
које је у стара времена бирао сам цар, а од г. 1714. постављао
их турски султан: *Јањина* — град и главно место јањинског ви-
лајета у јевр. Турској (од прилике негдашњи Епир); *Али-паша*
— види напомену у среда на стр. 104. и 105.

И ово ми је сам он из уста казивао, кад је био осам дана у моме манастиру Крупи. Како се растао од Алипаше и ће се учинио свепитеником послје, — то ми није казао. И послје овога времена састане се неђе с некијем протосингелом од манастира Синајске Горе, који протосингел даде му копије от свидјетелства свога манастира, да по Босни на исти манастир проси милостињу. Којијем је граматами (писмaми) ђао по Босни просећи, и у году 1805.-ом дође и у Далмацију тајним путем к мени у Задар, како сам описао у првој части на страни 424.¹ Који се врати из Далмације у Босну, ће послје до мало времена постане у Сарајеву епископ.

И горе речени синајски протосингел у году 1815.-ом дошао је у Далмацију у поћеру за Краљевићем, искати од њега испрошену по Босни милостињу на Синајски манастир, но није му дао ни крајцаре. Који га је, у манастиру Драговићу стојећи, клео и црсовао и казивао онијем калуђерима каква је Краљевић варалица и лажа без совјести. Ја нијесам видно овога протосингела, него су ми све ово казивали исти неки калуђери у манастиру Драговићу года 1819.-га.

Напоменуо сам ја у I.-ој части мога житија, како се у Цариграду постављају патријархи и епископи, и како је Краљевић постао

¹ У овом издању на страни 146. друге свеске.

Којијем је ... — овде (као и на много места раније и даље у тексту) реч *који* стоји место *он* или *тај*; *грамата* — повеља, даровно писмо.

и како је у Св. Гори у манастиру Филотеу три године Турчини у цркви дјејствовао, а други кроз Леванат дјаконно и попно и у Тријешће дошао, и што се догађа у оном варварском владјенију противо канона свјатих отац и апостол. И све ово што сам описао — не за осудити никога (сохрани, Боже, и помислити!), него напомињем моме миломе роду, а сувише моме несретном отечеству, да у напредак слијепи грађани не би се преварили и слијепо и безрасудно примали себи за пастире, како што су епископа Краљевића, без да се и од кога извјесте о његову происхожденију, вјери и дјелами, а сувише о писменим свидјетелствима у чину и произведенију на степене црковне до самога епископства. Јербо ваља знати да у ономе владању епископи гречески, када кога рукополажу на степене црковне, не дају њима о том писменога свидјетелства. А нађе се која битанга и пробблијеска бесовјесна, и пође у друге провинције међу прости народ, ђе га нико не познаје, и каже се да је свештеник или епископ; и тако дјејствују и извршују свете тајне црковне протива канонов свјатих отац и апостол.

[Венчање Наполеоново с Маријом Лујзом и
Зелићева здравица]

Избрисао је ценсур много ствари из прве части, от којије не имам при себи оригинала, нити су ми овако смушчену у мисли и скорби

пробблијеска — пробољет, „авантюрист“; *смушчен* — смучен, збуњен; *скорб* — жадост.

могле доћи у вријеме да ји опишем на свом мјесту, а казао сам у првој части на страни 541.¹ како смо ми депутати имали посљедњу удијенцу код бившег императора Наполеона и отпушчени из Париза 1810. мјесеца маија. Ми, кад смо дошли у Париз по првој удијенци код императора, јесмо били позвати у његов двор на објед у дан пеђељни с многијем другијем из штата депутатима. Тако у биће наше и од другије принципа и министара јесмо били позвати на обједи. Император вјенчао се с Маријом Лујзом на 2. априла п. р. 1810. у капели зовомој Лувер. И из његовије двора идући кроз једну велику салу до речене капеле, у којој су присуствовали сви краљи и краљице, министри, маршали и инострани посланици, у којој сáм јест на обедвије стране по три реда ста́ло и сједило 8000 душа најпрвије и от најизбраније Француза мужес[ког] и женс[ког] пола и иностраније, који су били ту позвати с билетима, ђе сам се и ја налазио с мојијем друштвом: Ђурићем и Стратигом. У првом реду били смо нас три до врата близу от речене капеле трећи, и гледали смо сву церемонију док се свршила миса и вјенчање. Од двора до капеле посред оне велике и широке сáле била је прострта зелена чоха, куда

¹ У овом издању на стр. 225. друге свеске.

штат (по тал. *stato*) — држава; *Марија Лујза* — кћи аустр. цара Фрање I. (1791.—1847.), друга жена цара Наполеона I. (1810.), после чијега пада војвоткиња од Парме, Цјаченпе и Гвастале; *Лувер* — Лувр, најстарији краљевски двор у Паризу, у ком се данас чува огромна збирка уметничких дела и старина, етнографски музеј итд.; *миса* — католичка служба божја.

је ишао император и Марија Лујза под балдакином златотканим, кога су над њима носили четири маршала. И двије краљице, сестре Наполеонове, носиле су скуте од страг новој реченој императрици. Ишли су пред балдакином напоредо по два маршала, са шетрама или штапима от сребра и злата у десној руци, којје је могло бити 100 парн. А матер императорова, стара, именем Летиција, ишла је пред балдакином за маршалима. Како су изишли из двора, ишли су до у капелу добар четврт часа, спроводећи њи једна славна музика. Сва су париска звона звонила и сви топови груквали, да су се све Тољерије и речена сама тресле од велике јеке, тако да су на многије прозорије стакла попуцала. А народ од 8000 душа, сви су викали по француски: „Да живи император и Марија Лујза!“ И с истом церемонијом тако и из капеле јесу се вратили у двор. Сав је Париз различитијем бојама од огња био освијетљен.

Био сам у мом животу и код другије славније дворова и цара, и то: у Бечу у вријеме блаженопочивших цесара Јосифа и Леополда, и при њиње владјејушчему императору Францу; тако исто и при блаженопочившеј благочестивој и православној императрици ро-

са шетрама (по тал. изг.) — са скинтровима, тј. с маршалским палицама (*sceptrum* = *скиптар* је управо владарска палица, знак највишега достојанства и власти); *Летиција* — Maria Laetitia Ramolino (1750.—1836.), мати Наполеонова; *Тољерије* — краљ. палата (Tuileries), градина и двор некадашњих краљева француских у Паризу (види напом. у I. свесци на стр. 65.); *њиње владјејушчему* — који сада влада.

сијској Екатерини Второј у Кијеву, и у Варшави краљу пољском Станиславу, и у Венецији принципу Манину, дужду млетачком, исто и у Цариграду 1785. и 1786.; и видно реченије цара и краља корте, богаство и њеново великољепије, — али ми се показало најбогатије и најсвјетлије одјејаније при корти реченога бившега императора Наполеона, украшена златом и брилијанти. А овоме се није ни чудити: једно, што је Франца по себи богата, а друго, што су ђенерали и маршали француски огулили и поробили у Европи толико краљевина, от којије све богаство собрало се било у Паризу, осим што су житељи и народ француски много просвјешчени и трудољубиви у рукодјелију. Како исто и овђе, у три године, што сам видно у Аустрији њемачки народ, који сви посве добро живу, одјевени и обувени, и ништа им не оскудјева, како у нашем славјаносрпском народу, колико сам искусно куд сам ходио по Европи, а особито у мом несретном отечеству Далмацији, не будући трудољубиви.

Послије вјенчања императора Наполеона с Маријом Лујзом, трећи дан пошао је из Париза у град Компјење, са свом својом кортом, ђе смо и ми и многи депутати тамо морали ићи, за представити се истоме на удијенци и за искати отпушченије вратити се у отечество. И дошли смо к њему у петак вече, и

корте — дворови; *одјејаније* — одело; *Франца* (по тал.) — Француска; *рукодјелије* — рукотворство, занати; *Компјење* — Compiègne, франц. град на реци Оизи, с чувеним замком (у ком су радо становали француски краљеви) и с лепом шумом.

приказали се његову министру и првом секретару од штата г. Алдини, а у суботу ујутру били смо позвати и ми, како и многи други депутати, с билетима у његов двор, на објед, ђе је било до 100 прсона на томе обједу. Али по њиову обичају иде се на објед око 5 ури после подне. Једући и пијући вино и различите ликворе, а особито вино шанпањско, које је мени најповољније било пити и које ми је било поугријало главу, ђе је сједио до мене мој друг г. Георгије Ђурић, из Задра, Србни; и сједећи на обједу више од двије уре, и стојећи сви весело, и ја мислећи и у себи расуждавајући како у толико прсона нико неће да напије у здравље домаћиново, који нас овако добро части, како што је обичај у нашем српском народу, а то чине и многи Талијанци: — за ово упитам код мене реченога Ђурића, који ми одговори да тај обичај не имају Французи. Кому ја одговорим да ја мога српскога обичаја нећу губити, него ми долази воља да ја наздравим марешалу Дуроку у здравље домаћиново. — Ђурић је помислио и одговорио ми је: „Ако то и учиниш, што није у Француза обичај, неће те за то врћи у арешт.“ — Донесено је било на сто, послѣје толико различитије јела, и печење. Тако побојим се да се брзо не устане и да нећу имати вријеме наздравити Дуроку: узмем чашу и налијем шанпања, и устанем на ноге и речем Дуроку:

секретар од штата — државни секретар (министар); *ликвори* — ликери; *и стојећи сви весело* — и сви весели; *Дурок* — маршал Наполеонов (види напом. на стр. 219. друге свеске).

— Eccellenza. Io facio questo brindese alla prosperità di Sua Maesta gran Imperadore Napoleone e alla Sua Augusta carissima sposa Imperatrice Marie Luigi. Eviva Imperatore Napoleone! Eviva Maria Luigi! (Ецеленца. Ја чиним ово напијање за благополучије домаћина Јего Императорскога Величества великога Наполеона и његове дражајше супруге Императрице Марије Лујзе! Да живи Император Наполеон! Да живи Марија Лујза!).

Испијем чашу и сједем. Ја сам мислио да ће сви одговорити: „Eviva Imperatore! Eviva Maria Luigi!“, али нико ни ријечи не одговори, но остане као зачуђени и нешто почеше један с другим шаптати. Ја сам се мало и застидио, али што би би! — Император сједио је у другој до наше сали с императрицом и другијем краљи и краљицама на обједу. И тај минут пошли су му камаријери (камер-динери) казати, који су нас служили. И послѣје кажу ми како су се смијали и чудили моме напијању. Ја сам размишљао како ћу се изговорити и извинити код Дурока, да ми опросте што сам узео они слобод.

И до мало послѣје устали смо иза трапезе и пошли у другу салу, ђе смо пили кафу и рузолију. И ту ми дође један господин, који је био, су пет другије, депутат од Милана, а рођен Млечанин и фамилије велике, који ме стаде грлити и љубити, говорећи ми: да му је милије што сам ону здравцу учинио него да

благополучије — срећа; *камеријер* (камер-динер) — собар, „собини слуга“; *рузолија* — „розолија“ (врста ликера).

му је ко дао 1000 дуката, додајући ми и ово: „Нека знаду Французи какви је поданика вјерније имала република млетачка!“ — Коју сам се извињавао. Тако у оноликој господи нађем и принципа маршала Дурока и кажем му да ми опрости, што сам узео слободу њему напити за здравље императорово, који ми одговори да се за то не бринем и да је то посве било мило императору. И послије нама' пођемо сви у придворни театар, ђе смо провели вријеме до по ноћи.

Сутрадан у неђељу по миси у једној великој сали око 200 прсона чекали смо из цркве императора, који нам је дао удијенцу и нас отпустио с онијем ријечима, које су означене у I.-ој части на стр. 541.¹ и прочита. Ово су Французи нама' вргли у новине француске и талијанске.

[Краљевић тражио унијатски катихизис и
ссамнаест учитеља унијатских]

Ово пишући, дође ми на памет, што ми је казивао један Грек, православни христјанин и чесни човек, родом из Македоније, који живи од неколико година у Бечу, кад је био у Бечу 1819.-га года много пута упоменути отступник от православне источне св. матере цркве, како је он искао од двора да му сачини један унијатски катихизис, и то-

¹ Види у другој свесци овога издања на стр. 225.

вргли у новине — метнули у новине (објавили у новинама).

лико стотина еземплара да му пошаљу у Далмацију за његово мнимо греческо семинарио, на који катихисис да се потпише исти Грек, Наполако зовомн, аки би га он на свијет издао, и под завјесом лажн био би восточног вјероисповједанија. Овоме истоме Грку долазио је од двора један министар понуђавати га и молити да се он потпише на они нови катихисис. Који је њему одговорио да он то ни по који начин не може учинити, ни да он зна српскога језика, који катихисис мора бити употребљен за српску, а не греческу нацију. И на том је овај посао с њиме окончен.

Сувише Краљевић је искао у његовом представљеном плану 1819.-га [года], да му даду 18 унијатскије учитеља, тј. за школе нормалне у његовој епархији, које му је и обещано било од министра Саурау, како се види од његова писма, дата истога года на 4. фебруара. И у овоме истоме году био је послат из Беча један римски поп, родом из Далмације, који се је учио пет година у Бечу у колеђу и семинарију бечком и кога сам ја у Задру познао 1820. прије него сам позват у Беч. Он је био опредјељен за директора (надзиратеља) овије горе именоватије школа, који је још прије мога позова у Беч ишао по Далмацији, визитирати и мјеста наћи и опредјелити, ће би се могли намјестити речени учитељи. Али мислим и расуђујем како, захвалећи Богу, нијесу за сад остали ни утврдили се у Шибенику

еземплар (по тал.) — „еземплар,“ примерак; *мнимо* — тобожње; *аки би* — као да; *школе нормалне* — основне школе.

послати лже-апостоли, тако се надам да ни они, који су се мислили послати за 18 школа, за сад неће доћи.

Али се бојим и дркћем да послѣ мене и оније данашњије находјашчије се у животу христјана мало по мало и с временом оће се уселити упљувак у цијело и здраво тијело христјанско. А особито бојим се да ће почети с главе, кад год почне, како исту главу не избира синод восточнога вјероисповједанија, и како неке духовне прсоне сами траже код цара, и то чрез римскије епископа у Бечу, да буду настири цркве восточне у Далмацији. — Али сам једини Господ Бог море нас сохранили и своје стадо у цијелости православне вјере уздржати и духом светијем задахнути нашега цара, да својим правосудијем даде свободу и зашчишченије у закону народу далматинском восточне православне цркве, како и прочим народом у своме пространоме царству.

У овој части мога житија што је из I.-ве искључено којешта међу папири мојијем написао сам и овђе приложио, има нека част написата на језику талијанском, које пишући овђе у прени (хитоћи), а сувниче у страху, нијесам имао времена превести на наш језик. Него препоручујем љубитељу рода нашего, кому ову повјеравам, да се он потруди наћи кога вјерна преводчика, да преведе на срп-

лже-апостоли — лажни апостоли; находјашчије се — који се налазе; зашчишченије — заштита, одбрана; преводчик (по руском) — преводилац.

ски и с временом изда на свијет и прочитај. И од данас, ако будем у числу живих, и случи ми се штогод важно, додаћу и вручити истоме, како и ово и прочитај. Овђе попови швапски дали су ми име да сам втори Фоцио.

Ово окончавам у Бадну на 26. јулија 1823.

Герасим Зелич,
АРХИМАНДРИТ МАНАСТИРА КРУНЕ
И БИВШИ ВИКАРИО ГЕНЕРАЛЕ У
ДАЛМАЦИЈИ И БОКН КОТОРСКОЈ.

[Одлазак у Будим крајем 1823. г.]

Био сам овђе окончао, али ћу још овђе додати. Повратим се из Бадна на 1.-ви октомврија 1823. и кажу ми у полицији да је дошла заповјед, да ми даду пасош за Будим, и да је закаснила царска заповјед, а у великој полицији казато ми је да је још у јулију од цара дошла заповјед, да ми се даде пасош за Будим, него ми га апошта нијесу дали док прође вријеме од бања, за да не идем. И онда ми га не ћијау дати, говорећи да је прошло вријеме од бања. Али сам ја хотио поћи, ако ништа а оно да проширацирам после три године и да се видим с мојом љубезном нацијом и с пријатељи. И партио сам из Беча на 6.

вручити — предати (у руке); *втори Фоцио* — други Фотије, тј. као што је био чувени цариградски патријарх *Фотије* (858.—891.), који се истакао као јак супарник пана Николе I., те га овај, држећи себе старијим, хтео свргнути (863.) с патријарског престола, чему је следовала одлука цариградског црквеног сабора, којом се папа Никола I. (867.) одаучује од цркве; познат је и сада т. зв. *Фотијев помоканон* (зборник црквених закона); *апошта* — навлаш, нарочито; *за да не идем* — (по тал.) да не бих ишао; *не ћијау* — не хоћаху; *партио* — отпутовао.

октомврија р. и бавно сам се у Будиму и Пешти један мјесец дана, гдје сам нашао пријатеља и Срба трговаца из Србије, и из Сарајева господара купца Гаврила Станишића, с којијем сам се много разговарао, обједујући заједно у Пешти у бирцаузу, а сувише о епископу бившем у Сарајеву прије, а послје у Далмацији. Овај ми је трговац казивао и увјеравао да је упоменути епископ Краљевић ишао три године по Румелији с разбојници, зованим кесеџијама, и да је то познато свој Босни и свему Сарајеву. И ево из каквије прсона постају владике у ономе варварском царству. И ово ће, море бити, мало који читатељ вјеровати, али ја вјерујем, зашто сам искуством познао у Цариграду и више подобније и згладљивије дјела по турски.

Спроводио сам у Будиму и Пешти ово кратко вријеме весело, частећи се у браће љубезније Срба, а особито код господина фишкала Михаила Витковића и г. Петра Ранча, тако и код господина епископа Дионисија Поповића и у прочије. И послје сам се вратио у Беч, и на 13. нојемврија р. благополучно стигао.

[Нове молбе цару за отпуст из Беча]

Све сам држао на памети царско објечаније по толико пута, да ће ме отпустити,

Румелија — име некадашње турске области (у Јевропи), која је обухватала Тракију и неке делове Македоније; *кесеџија* — „кесеџија“ турски хајдук (разбојник) на коњу; *Михаило Витковић* — асесор арадеке, чанадеке и хевешке жуупаније и чувен српски песник и приповедач првих десетина овога века

ако не у отечество а оно барем у Венецију. И тако на 4. декемврија римски 1823. предам у руке царске ову прошињу, која се овде види.¹

Кад сам предџ ову прошињу цару, рекао сам му: — Ваше Царско Величество толико пута ми је обећало да ћете ме отпустити у отечество, када Краљевић буде отиша из Далмације и Ви другога епископа пошаљете на мјесто њега. — Који ми је одговорио да се Краљевић саде налази у Падви и »истина је да сам ти ја то обећао, али по закону римске цркве не може се један епископ дигнути до смрти, кад му је једном дата црква и епархија.« — На ово сам му ја одговорио: »Ваше Величество! Тако је исто и у нашој восточној светој матери цркви, који епископ јест избран по закону и канонам свјатих отац и апостол. А Краљевић је избран у Далмацији при француском владању противу канонов восточне цркве. И ако, В. В., мени не вјерујете, благоволите писати и за ово питати Њих Ексцеленцију господина митрополита от Стратимировић, и онда ћете се увјерити да вам ја праву истину кажем.«

По овијем царскијем ријечма нама' сам се метнуо у сумњу да исти Краљевић јест послат из Далмације на вријеме и, море бити, да води при двору с народом христјанскијем процес и ради да га уздржи двор у Далма-

¹ Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 72.

(1778. — 1829.), који се више прославио као мађарски писац; *Краљевић (се) саде нал. у Падви* — непенован г. 1823., доцније је Краљевић живео и умро у Млацима г. 1862.

цији. И междy овим разговором обећа ми се дати заповјед, да ми се даде пасош за Венецију и да ми се врате моје вешчи, то јест куфер с портрети, које ми је полиција однијела на инквизицији 6. августа 1822. — У овоме сам га запитао: од кога ћу искати за моје отпуштење декрет. — Који ми одговори: „Од министра од полиције.“ — Кому сам рекао да сам ја толико пута ишао истоме министру Седлицком, и никада ми није допуштио преда се, тако ни с којијем консилијером његовим говорити, „него просим да дате заповјед на графа Саурау.“ — На ово ми цар одговори да је на ме министар љут, зашто је утврдио у главу да сам ја узбунио народ против Краљевића и учитеља унијатскије. — Кому сам одговорио: „Ако море то освједочити Краљевић, министар има законе Вашег В[еличества] у руку, па нека ме суди по истоме и недипше (казни),“ и прочита. Овђе ме је отпустио.

Послије ове удијенце размишљао сам сва што о владици и о горе реченом с царем разговору, судио сам за благо да представим цару каноне источне цркве о изабранију епископа источне с[вете] матере цркве, које каноне и овђе означујем:

Собора седмаго вселенскога глава 18-та, правило 3-ће овако говори: *Всјакоје избраније и постављење от мирских властеј не твердо јест.* — У лаодикийском собору глава 10-та, правило 13-то: *Нест епискоа сеј, иже мирскими челојеки избран будет.*

вешчи — ствари; *инквизиција* — претрес, преметачина; *судио сам за благо* ... мислио сам да ће бити добро...

— У собору антиохијском глава 9-та, правило 21-во, и собору сардинском глава 14-та, правило 2-го: *Ашче кто од града во град пришед и молви творит, от народа примаја себје поборники, да благоут: же-лајем и молим сја да будеш нам епископ, тој ни на самој кончиње непричащен.* — И свјатих апостол глава 1-ва, правило 30-то: *Ашче котори епископ мирских књазеј или људеј помошчију примет црков, да извержет сја и отлучит сја; и правило 14-то: Не восхищати епископу престола чуждаго, ашче и пра-зден јест.*

Ове сам каноне чинио превести на ње-мецки и латински језике, и на 18. декемврија 1823. предао сам цару, говорећи му:

— Ваше Вјеличество]. Ово су канони во-сточне цркве, и виђећете је ли Краљевић у Далмацији правилни епископ. — И овђе ми је рекао:

— Он би морао остати на својој епар-хији, али би га убили. — Кому сам одго-ворио:

— Ви сте господари чинити што оћете, али онај народ никада неће бити с њиме ми-ран ни задовољан. — И тако ме је отпу-стио...

Послије овога на 3. јануарија 1824. пише ми комесар од полиције овај билет:

Al reverendissimo Gerasimo Zelich, archimandrita.

Si compiacchia di venire da me entro oggi dovendo comunicarle la risoluzione sopra la di Lei supplica.

Sono frattanto con tutta stima

*Il di Lei
Devotissimo servo*

Hopfen, consiglier imple.

[Пречасном Герасиму Зелићу, архимандриту.

Изволите доћи к мени данас, јер имам да вам саопштим одлуку о вашој молби.

Међу тим јесам с највећим поштовањем Ваш

Најоданији слуга

Холфен, царски сав.]

Исти дан пошао сам к њему, који ми стаде говорити, држећи једну карту у руци: „Ово је заповјед од министра велике полиције, да избереш: оли волиш поћи у Верону оли у Будим, или да останеш у Бечу? То да ми нама' кажеш, зашто морам данас одговорити министру. А о Венецији и Далмацији, за сада о том да не мислиш.“ — Кад сам ово чуо и разумно, остао сам ван себе, одговарајући истом комесару: да је мени цар по толико пута обећао да ће дати заповјед, да се отпустим поћи у Венецију, а не у Верону и у Будим; и, ако цар помањка својој бесједи, ја више нећу вјеровати ни у Бога. — Он ми на ово одговори да је и цар человек како и ми. — Кому сам рекао да у Бечу има и више цара, „и ја данас не могу одлучити по тој резолуцији ће имам поћи, него морам још једном поћи цару на удијенцу, представити му другу моју прошњу,“ од које овђе прилажем копију.¹

Послије нег' сам ову прошњу цару предао, дође ми ови билет:

¹ Види у „Прилезна,“ на крају списа, бр. 73.

Sigr. archimandrita.

La prego di venire da me questa mattina fra le undici e le dodici ore.

Dall' ufficio, 12. gennaio 1824.

Hopfen
I. R. consigliere.

[Госп. архимандрите.

Молим Вас, да дођете к мени јутрос између једанаест и дванаест часова.

Из канцеларије, 12. јануара 1824.

Хофен
ц. кр. саветник.]

Кад сам му дошао, казао ми је да не служе ништа више моје шуплике, представљене цару, него да одговорим и одлучим ће желим поћи: у Верону или Будим или у Бечу [остати], и да му нама' писмено одговорим. Кому сам и одговорно други дан и послао у његово officio. И кад је прочита моје објављеније, није им било по вољи. Зато пише ми и ови трећи билет:

Sigr. archimandrita!

In quanto alla dichiarazione da Lei rimessami oggi, m'accade pregarla di ritornare da me domani mattina alle ore 10, onde io possa farle rimarcare che sia assultamente necessario di cangiare in qualche parte la sudetta dichiarazione prima di presentarla alla superiorità.

Dall' ufficio, 15. gennaio 1824.

de Hopfen,
I. R. consigliere.

[Госп. архимандрите!

О изјави коју сте ми данас поднели морам Вас замолити да сутра у јутро свратите к мени у 10 ча-

сова, како бих Вам могао извести напомене, због којих је преко потребно да се у неколико измени поменута изјава пре него што се поднесе старијој власти.

Из канцеларије, 15. јануара 1824.

де Хопфен,
ц. кр. саветник.]

Који ми је казао да овако напишем и презентам, како се овђе види од ове копије:¹

[Царска краљевска главна управа полицијска саопштила ми је највишу одлуку на моју поднесену молбу, да ми се према њој не допушта ниш се настанити у Млечима ниш се за сад вратити у отаџбину, него да могу или остати у Бечу или живети у Верони или у Будиму. Пошто морам с места о томе изјавити своју одлуку, изјављујем да сам намерао прећи у Будим, јер тамо има црква мога закона, те могу вршити своје свештеничке дужности и очекивати даљу највишу одлуку, да се вратим у своју отаџбину.

У исто време усуђујем се препонизно замолити милост царске краљевске високе полиције, да ми поврати ствари моје заједно с уверењем о мојој невиности што се тиче клевета, које су ми неправедно нанесене, и преметачине чињене 6. августа 1822.

У Бечу 15. јануара 1824.

Герасим Зелић,
архимандрит, преташњи викарио
генерале грчкога последњег
закона у далмацији.]

Послије нег' сам ово по њеној вољи објавленије дао, чекао сам да ће ми послати пасош за Будим, да пођем који дан поживљети међу христјани и својом браћом Србима, а може бити и кости моје оставити у Будиму.

¹ Оригинаал види у „Прилозима“ под бр. 74.

Не видећи пасоша, тако пишем у исту дирекцију, како се овђе види:¹

[Угарској краљевској главној полицији.]

Потписани моли да му се милостиво да пасош за Будим, куда жели отићи до мало дана, да онде остане и даље, као што је разложио у својој ранијој молби. Поврх тога моли да се у исто време нареди да му се у Будиму исплаћује пензија, јер без тога не би могао опстати.

Осем тога опет се усуђујем молити правду царске краљевске највише власти, да ми врати моје ствари заједно с уверењем о мојој невиности.

У Бечу 27. јануара 1824.

Герасим Зелић,

АРХИМАНДРИТ, ПРЕТАШЊИ ВИКАРИО
ГЕНЕРАЛЕ ГРЧКОГА НЕСЈЕДИЊЕНОГА
ЗАКОНА У ДАЛМАЦИЈИ.]

Горе упоменути канони, које сам представио цару на 18. прошлога декемврија чинили су да ме не пушти у Венецију, а још мање у отечество. И, како што сам расуждавао по ријечима царскијем, да Краљевић не води с народом процес потајно, и при двору и у Задру при гуверну не тражи да опет он остане у Далмацији, и резиденцију му може бити даду у Венецији намјесто првије митрополита Типалде и Фацеа, који су били римској цркви прешли, и послјије њи дошао је 1783-га года Софроније Кутовали, који је имао титул архиепископски и митрополит филархелски, који је био послат с благословенијем

¹ Оригинал види у „Прилозима“ под бр. 75.

резиденција — столица (епископска); Софроније Кутовали — види напомену о њему на 65. стр. друге свеске.

и потвржденијем от патријарха цариградскога и који је имао под својом власти све цркве православне восточнога вјероисповједанија, које су се находиле у Далмацији и Истрији и Босни Которској. Кому су ишли кleriци из Далмације за рукоположеније и који се почитовао за православнога сина свете восточне матере цркве. И моје сумњеније и расужденије бојим се весма да не погоди, а вријеме ће све показати и открити, будући да га двор и све министерство, како и задарско гуверно, весма зашчишчавају, да по његову јавном објешчанију произведе свој план у совршено дјевствије у епархији далматинској.

Овај *Додатак* писат је у итности, и како је која карта на руку долазила, онако сам је и преписао овђе, нити су епоке могле ми доћи једна за другом; него, који буде имати ревност и жељу, да ји на чисто и у ред постави, које врућо препоручујем ономе моме пријатељу, кому повјерјавам ово исто, да би се он постарао и поревниовао с својијем временом на свијет издати по желанију многије великије прсона и христјана нашије, и прочаја.

У Бечу, на 25. јануара 1824.

[Зелић добива пасош и одлази у Будим 1824. г.]

Послије ове у кратко горе означене прошње от 27. јануарија представљене у дирек-

зашчишчавају — бране; карта — хартија.

цију от полиције, да ми даду пасош за Будим, потезали су ме и оклијевали мјесец по мјесец, и радили су да ми ово не послужи, како ми је цар дозвољено да изберем остати у Бечу или да изберем поћи у Италију, у Верону, или у Будим, а о отечеству и Венецији за сада да не мислим. Видећи ја што из овога мога толико пута прошењња неће ништа бити, намислим и пакли поћи цару и тужити се да ми не даду пасуша за Будим; и веће смислим да ће бити ова моја десета аудијенца посљедња код цара. Расудно сам да му ови посљедњи пут представим и опишем све моје житије и избраније на викарство у отечеству, потвржденије сената венецијанскога, тако и аустријске комисије, исто и под француским владјенијем у Далмацији, тако и све атестате, оригинале и копије, од мојије услуга вјерније под три владјенија у моме отечеству, — и то све у једној мојој прошњи по алфавиту, које ми може све освједочити исти атестати, и да се цар увјери о свему што му представљам у овој посљедној мојој прошњи на 7. априла 1824. у језику њемецком, коју сам превео на српски језик и от које овђе прилажем копију ову.¹

И будући да сам био додја (досадио) цару, није ме био себи пустиги, него је послао секретара от кабинета, зовомога Zebaї, родом Талијанац, да њему кажем шта желим. И тако предам истоме с атестати ову шуплику, кому

¹ Види у „Приложима“ на крају списка бр. 76.

не послужи — не изврше; атестати — сведочанства; алфавит — азбука, буква; шуплика (supplica) — моља.

сам казао и молио га, да каже цару како ми не даду пасош за Будим. И цар је нама' дао заповјед, да ми се даде пасош, кога сам до мало дана добио.

[Прилог за потврду аустријске тежње за
увођењем уније]

Года 1819. из Задра један консилијер од товерна путовао је по Далмацији у визиту, који је мени био познат прије при владању аустријском у Далмацији. Он је примјетно клер восточнога вјероисповједанија, како су попови сиромаси и у своме одјејанију неуредни, а сувише слијепи и непросвјешчени у ученију; и по његову поврашченију у Задар ја сам га пошао поздравити; и у дугом разговору стаде ми казивати како су наши попови по Далмацији неуредни и непросвјешчени пњоранти и да му се гадило (грозило) на исте погледати. — Ја сам му одговорио:

— Господине! Како ће они бити учени и просвјешчени, када има више од 150 година да под владањем венецијанске републике нијесмо никада имали до данас епископа ни семинарија ни школа нормалније, ће би се могли учити и просвијетити и клер у ред поставити? — И он ме упита:

— А да ће сте се учили и посвјештавали?
— Ја му на то одговорим да нека дјеца ишла су у манастире, и по неколике године, слу-

пњоранти (тал.) — незналице; нормалне школе — основне (народне) школе; посвјештавали (погрешно м. посвјештавали) — посвећивали.

жећи калуђере, учили су се; и који пожели остати у манастиру, обуче се у чин монашески, а неки пођу дома и ожене се, и послѣје с пашапортом од гуверна пођу у Црну Гору либо у Кроацију или турску Босну до епископа, и тако би примали чине црковне. И, ако би који мирски свјашченик имао сина, он га научи оно што и сам знаде, и тако га пошље запонити, и остане на парохiji наслѣдником на мјесто свога оца. — На ово одговори мистин г. консилијер:

— Зашто се ви и сав клер грчки не соедините с римском црквом? Онда би вам дао цесар семинарно и школе уредно на своме трошку, и тако бисте просвијетили сваком науком ваше отечество и нацију. — Чујући ја ове ријечи, дође ми на памет епископа Краљевића поступак и намјереније, који с гуверном шапћаше и с њима у споразумјенију и согласију за ово бијаше. Кому ја одговорим:

— Господине! У Далмацији никада се није чула та унија, него је у Далмацији народ једна част римске цркве, а друга источне, и ја паметим у моје дјетинство да су римски епископи, у споразумјенију с властѣју млетачке републике, хотјели силом увести унију у цркву и народ источнаго вјероисповједанија, и за тај узрок у году 1774. побјегло је из Далмације више од 1.000 фамилија источнаго вјероисповједанија: неки су одселили у Сријем и Банат, а нека виша част у турску

либо и или — или; паметим (од паметити) — памтим; виша част — већи део.

Босну, и то за не промијенити свој закон. — Који ми на ово одговори:

— Има у цесара доста бајунета, и неће више моћи бјежати у турску земљу, и мораће се грци рано о касно сојединити с римском црквом, зашто је овака максима уређена од давно у двору аустријском. — Ја му додам на ове ријечи: како је покојна императрица Марија Терезија силом хотјела у Банату да се сједини народ источне цркве с римском, и у оно вријеме многе су фамилије побјегле из Баната у русијску империју и населили необитајемују провинцију, коју су Руси назвали *Нова Србија*, у којој сам ја био годa 1783-га, ђе сам нашао славне генерале: Токелију, Чорбу и Хорвата, и многе друге офицере и све старце, који су ми казивали да су из отечества побјегли за узрок, што им није било слободно живљети у свом закону. И ово сам му казао: да паметим како је у году 1777.-ом била у Вршцу велика смутња поради уније, и за мало да народ није убио свога епископа, који је хотио сојединити своју епархију с римском црквом. И ту су га катане једва отеле од смрти, ђе је погинуло толико прсона мушка и женска пола. — На ово ми исти одговори:

— Шта је онда било, сада не ваља спомињати. — И на овоме се свршио с њиме мој разговор.

грци — православни; (рано) о (касно) — (пре) или (после); максима — правило, начело; необитајемаја — у којој нико не живи; у Вршцу велика смутња — помиње се и у I. свесци овога списа на стр. 50. и у Доситијевом *Животу и прикључ.* на стр. 80. друге свеске (Задругиног издања).

Он је са мношвом водио ови разговор, може бити, да ме искуси и да види шта у мени лежи, мислећи он да ја не знам Краљевића намјереније и план, који је сачињавао с истим гуверном, како би своју епархију соједилио с римском црквом. Које дјело јест изишло јавно на свијет љета 1820., и за тај узрок овђе у Бечу држе мене у арешту, ово су писане три године, живљећи у надежди да ће ме једном отпустити у моје отечество послје толико мојје умилије, представљеније цару прошенија, како писмено тако прсонално и усмено. Истина је да ми је сваки пут цар обећавао да ће ме отпустити, али никада не видим што је рекао да је извршио; и многи ми пријатељи и хришћани кажу да ће ми бити исто како и покојном Бранковићу, и да ме нигда неће отпустити, и прочитаја.

Не знам које године Јего Императорско Величество јест писао Њих Ексцеленцију г. митрополиту од Стратимировић, да би он соједилио цркве источне с римском грчки календар. Кому Јего Ексцеленцији јест одговорио по на дуго с фундаментом и с правијем доказателствима да то ни по који начин никада не може бити ни учинити — за узрок што би се могао источне цркве народ узбунити и његов живот у великој опасности бити. Када је цар примио оваки одговор, оставио је Јего Ексцел. у миру. И кад сам био ја у Бечу у

писане — прошле; *покојном Бранковићу* — самозваном деспоту Ђорђу Бранковићу (види и средина стр. 174); *с фундаментом* — основано, с разлогом.

вријеме европејскога конгреса года 1814. и 15-га, казивала ми је једна велика прсона по пријатељски да је чуо и разумио од некије минис[тара] да је цар говорио: док је Стратимировић жив, да он не море с њиме ништа учинити. И колико у царству има епархија празније без свога архипастирја, и колико је пута Њ. Е. писао и цара просио за собраније по закону и привилегијама српскијем, да скуп синаод у Карловције, за изабрати епископе на удове епархије, и још није добио од цара тога позволенија. И од овога се види да горе упоменути у Задру консилијер, што ми је казивао за максимуму дворску, све ми је истину казивао. И по овоме видим да ће посве касно и у Далмацију дозволити и из царства свога дати епископа Србина и правога сина наше свете православне восточне матере цркве, како је народ далматински и по два пута представљао Јего Величеству своје умилне прошње.

Стојећи овде у Бадну, спознао сам се с једним Нијемцем, који зна талијански, родом из Нидерланда, и који је у служби припемској канцеларији и графу Саурау. Који ми је расказивао како су три Грка, турски поданици, који живу у Бечу, били осам мјесеци прошлога года у арешту, за узрок што су пи-

... *има епархија празније* — у то време (иа и дуго доцније) биле су без црквеног поглавара српске православне епархије: арадска, вршачка, горњокарловачка и темшварска; у *Карловције* — у Карловцима; *епископа Србина* — добила је далматинска, бококоторска, дубровачка и истарска православна епархија истом године 1829. у лицу потоњег патријарха српског *Јосифа Рајачића* (20. VII. 1785. — 1. XII. 1861.); *пемска* — чешка.

сали некаква писма у своје отечество, за које је дознала полиција. И послје су пуштени, које и ја добро познајем, и питали су паша-порт, да пођу у своје отечество, и ни по што ји не пуштају. За које представљали су цару своје прошње, да им се даде пашапорт, и сваки пут обећавао им је дати заповјед, да им се даде пашапорт, али га још никада не могу добити, како ни ја за узрок што ме је облагао познати у Далмацији мој непријатељ, да сам ја 1821-га года из Беча послао толико стотина мојије портрета и циркулара у Далмацију, Босну и Ерцеговину турску, да се христјански народ дигне на оружије против Турака, Грцима у помоћ. И са свијем тијем да ми је полиција дошла года 1822. на 6. августа учинити инквизицију и понијети ми све карте, и нијесу ништа нашли него да је од непријатеља била сплетена лаж и клевета, и ово да ми највише препјатствује за моје отпушченије у отечество. — И исти ови Нијемац казао ми је: докле се гођ не смире Грци с Турцима, да нити ће мене ни она три горе речена Грка отпуштити у своје отечество. И, ако је ово истина, што ми Нијемац каже, докле се Грци помире, Бог зна колико ће времена пасати: у томе могу ја и кости оставити у Бечу! —

Прилажем овђе мој циркулар при мојем отшествију у Беч.¹

¹ Види у „Прилозима“ бр. 77. У писму се (писаном 14. јула 1820. у Задру) Зелић прашта са свештеницима и с паро-

питали — тражили; и са свијем тијем да ... — и покрај свега тога што ...; препјатствује — спречава.

[Краљевићев први оглед с римским катихизисом]

Напоменуо сам у првој части мога житија на стр. 505.¹ о декрету Наполеонову, у ком допушта восточнога вјероисповједанија славјано-српском народу у Далмацији имати епископа и капитул и семинарио, и да буде један синод од 40 прсона духовније и свјетовније, који се и свршио истога года, у коме синоду јест био пресидент гувернатор генерал Дандоло и његов секретар Дероши. У овоме синоду био је за секретара и за писати вербале или ти дјела о урежденији неки из Шибеника Андреј Руђери. У посљедноме сесиону и свршетку од синода речени пресидент Дандоло напоменђ је у синоду да се прими од истога синода и уведе у Далмацију катихизис римски. И нека част од синодалније ово су му одобрили, и у књигу од урежденија речени секретар Руђери био је записао да се прими. Овђе ми је нама' дошло на памет да је Краљевић су три четири Грка који су у синоду сједили предобили и напутили реченога пресидента, да ово напомене у синоду. И, видећи ја да нитко од синодалније прсона против овога неће да стане и рече пресиденту да то

дом у Далмацији, јављајући им да, на позив царев, одлази у Беч, и моли их да чувају своју православну веру.

¹ У овом издању на стр. 196. друге свеске! (у „Прилозима“ на крају списа под бр. 31.).

Дандоло — гувернер Далмације после Мармонта (види напомену на 173. стр. II. св.); *вербал* (или *дјела о урежденији*) — записник; *сесион* — седница; *от синодалније* — од чланова синода; *књига од урежденија* — записник.

не море бити никада, — или су се стиђели президента, или су гледали на њенова викарија, да се то њега тука (тиче), — онда ја сам, сједећи с десне стране председнотове, устао и ка-зао да то никада не море бити, нити ће дал-матински клер и народ примити катихисис римске цркве, будући да ми имадемо наше цркве катихисис. И послнје овије мојије ри-јечи неке прсоне почеше говорити да би то било добро: исти ови, који су потписивали и Краљевића избирали за епископа прије мога пришествија из Милана у Задар, ово су одо-брили што је президент Дандоло напоменуо. Онда сам ја опет устао и свима у синоду ка-зао: ако то они одобравају и примају римски катихисис, и ако се неће помрљати и избри-сати оно што је написато, да ја протестирам како викарно генерале на име свега народа восточнога вјероисповједанија, и да послнје сав народ не буде мислити и на ме кривцу збити, како на поглавара восточне цркве и да сам ја томе био узрок. Овђе смо се за то препирали један час (уру), и тако Божијом по-моћи су неколика духовна лица одржим да се морало избрисати што је било написато у име реченога катихисиса.

Послнје синода укорјавао сам ја сино-далне неке Србе: „Ви сте избили без мене и без клера себи епископа, и то је било све против канона восточне свете матере цркве, пак оћете јоште да с вашијем владиком и по-

римите сав народ христјански.“ — И они су га како онда тако и до года 1819. бранили голом сабљом у руци, доклен нијесу вид'ли с својијем очима у Далмацији четири попа унијатска из Лемберга, које је Краљевић код цара испросио за своје семинарно, и сувише кад су имали у руку његова преписанија, који се преписивао с пресидентом од гуверна и некијем министри у Бечу, од којије се овђе спријед виде копије. И онда су се увјерили да је истина што сам ја њима казивао, како сам се вратио из Италије.

Исти Краљевић стајао је у Задру у све вријеме синода, и видио сам га много пута ће летијаше пресиденту од синода, тако и дуки Мармону и другијем некијем генералима и официрима француским, и од истије. Кад би га отиша ја наћи, нашао би код њега некије францускије официра; који би се с њима разговарао преко толмача, некога Грка Николе Миљарешин. Он, како је доша у Далмацију к Мармону и у Сплиту, ће сам и ја слушао његове лажи, које представљаше преко истога толмача Мармону, како што сам спријед означио; он, знајући да је уграбио с лажима и против канона епархију далматинску, и није имао никаква другога основанија (фондамента) нићи каквије другије заслуга, које би га могле уздржати у Далмацији, — нашао је овај пут најпречи, сирјеч да порими своју епархију, и тако зато да ће га бранити власт свјетовна,

поримите — покатоличите; *голом сабљом* — „на сабљи,“ свима силама; *преписанија* — преписке; *толмач* — тумач.

како што га и брани, са свијем тијем што су с њега изгубили каноника Алексија Штупицкога из Лемберга у Галицији и команданта од пијацие шибеничке, који су у његовој кочији ишли на шнацир на 10. маја с. 1821. на саме наше Дуове. Послије послат јест из Далмације у Италију года 1823.-га; не знам за право оће ли се веће повратити у Далмацију. Ако ли се за своју несрећу и поврати, и буду далматински наши христјани они, који су и до данас били, неће за дуго међу њима хљеба јести; а не само он него и други његов насљедник, био он нације које му драго, а имао би његов план и мисао, за сојединити нашу цркву с римском, онда би се доиста играо сваки својом главом, и пр.

[Задужбина Герасима Зелића]

Овђе даље прилажем моју фундацију, коју сам установио у Карловције код Њ. Ексцеленција господина архиепископа и митрополита Стефана от Стратимирович и његовије православније насљедника, да из мога отечества могу се неколика клерика учити у семинарију, који би могли бити свјашченици православни у своме отечеству. И ову малују схиму фундације не прилажем овђе, ако би с временом овај додатак изишао на свијет печатан, сирјеч да се пред свијетом за ово похвалим, — сохрани ме, Боже, ово и у мисли имати, — него само

Послије послат јест ... — види сиреда стр. 224.; фундација — задужбина; малаја схима — мала скица (нацрт).

зато, ако ово игда изиђе на свијет и читао би који у моме отечеству, да би се који гођ от богатије трговаца либо свештеника нашао да поревнује и он за просвјешченије у својој нацији и за уздржаније православне своје вјере:

Во имја пресвјатија јединосушчнија и нераздјелимија Троици: Оца и Сина и свјатаго Духа, амин!

Будући како за мога живота јесам уздржавао вјерност Богу, закону, царју и моме миломе отечеству, тако и при смрти во вјечности вјерни раб бити и заостати желим, зато уређујем о мојем малом, Богом даном имјенију сљедујушчују фундацију, и убо:

Что се православнога греко-неунитскога восточнога вјероисповједанија мога тиче, за које сам ја живио, страдао и за које и дан данашњи желим умрети и још више страдати за моју православну восточну греко-неунитску вјеру, закон и моје незаборављено до гроба мило отечество, — зато хоћу да се из мога отечества младићи моје вјере, греко-неунитског закона, за будушче свјашченике у двору Јего Ексцеленцији господина архиепископа и митрополита карловачкога Стефана от Стратимировић садашњег и насљедника његови от сад вјечно у православној восточној греко-неунитској вјери и закону и богословском ученију воспитавају, тако и у богословији обучени и просвјешчени да се у мило моје отечество

либо — или; *уздржаније* — одржање; *раб* — слуга; *убо* — јер, тако, дакле; *что* — што.

Далмацију поврате и сонародником мојијем, за којих сердце и душа моја дан и ношч бди и срећу сваку им жели, многополезни и богопочитајемн стада Христова пастири постану. А да би ја такове младиће на богопохвално намјерење ово могао привести и мојеј неумирајемој жељи задовољно учинити, идем им у помоћ

и *фундацију* заводим от *шест хиљада форинти у сребру*, то јест 6.000 f. конвенционалног новца. Ове новце шаљем ја у сами цванцигери, сваку форинту у три цванцигера сребра узимајући, који износе равно предречену суму шест хиљада форинти, по три цванцигера сребра у једну форинту рачунајући. И да се ова овако сигурна фундација никада умалити не би могла, уређујем да Јего Ексцеленција садашњи господин архиепископ и митрополит, заједно с насљедници његови благочестивими восточнија цркве, предречену суму новаца, аки Богу в Тројици завјешчани аманет, на најсигурније мјесто под интерес даду и сами интерес не у другом новцу него у цванцигери у сребру примају.

Ова фундација од шест тисјашч форинти сребра у самом цванцигеру доносиће на годину три стотине шездесет форинти у цванцигери интереса. От овог годишњег прихода нек Јего Ексцел. господин архиепископ карловачки и сви редом закони насљедници његови толико

неумирајема жеља — ж. која не умре; *тисјашч* (2. п. мн.) — тисућа, хиљада; *цванцигер* (исто што и *Zwanzigkreuzer*) — „цванцик“, некадашњи аустр. новац од двадесет старих новчића (око осамдесет дин. пара) или трећина форинте; *аки* — као.

младића из љубезијејшег премилог отечества мог Далмације приме, или ако сами дошли не би, нека ји позову, колико се по опстојателствам времена и фундационални прихода по-
 дробно и без нужде придржавати узмогут. Овим младићем и путни трошак от Далмације до Карловца из фундационални прихода нека се пошље. Овде и то додајем, да во опшче свако дијете за таковаго питомца не буде примљено, но онаково само, које се за свјашченика буде предуготовљати, и то да буду синови свјашченически либо ине чесне фамилије, а особито от фамилије и рода обојега пола Зелића архимандрита, и која достаточними свидјетелствами како о чесности и бистротн разума, тако и о добротн и скромном благо-
 нравном поведенију моралном от настојатељеј греко-неунитских манастиреј или свјашченства мјеснаго препоручена архиепископу буду. Такова примјерна и благонадежна дјеца благодјејаније фундације моје да уживају до-
 тле, докле у наукама и примјерном живота поведенију отлична заостану, а ако би који показао се љенив, небрежљив и у наукама неприљежан, или ако би правила школска и морална усудио се преступити, онда такови абије из благодјејанија мога да се извергне и на мјесто његово други благонадежни питомци да се позову и приме. У случају обаче (које Бог всесилни да сохрани), ако би народ

опстојателства — прилике, околности; *које се ... буде предуготовљати* — које се ... буде спремало; *либо* — или; *достаточни* — довољни; *абије* — одмах; *обаче* — али, пак.

мојего греко-неунитскога закона у Далмацији с временем ипоје вјероисповједаније примио, то хоћу и уређујем да онда годишњи приход от предречене моје у 6.000 fl., то јест шест тисјачиц флоренов у сами цванцигери состојашче сја фундације на друге православног греко-неунитског вјероисповједанија мога у Богословији учашче сја младиће обратити се има, били они от којего нибуд предјела.

За вјечито обезбједије ове фундације моје желим и уређујем да се она от Јего Ексцеленција господина архиепископа и митрополита карловачког и благочестиви наследника његови, заједно со всевисочајше наменовани асистенти, који и друге фундације народње сохрањавају, управља и сохрањава тако, како гођ и друге, овој подобне фундације, што се сохрањавају и управљају, и рачуна никому да не предаје, но со оними г. г. епископима и народними асистенти да сноси, с којими и друга дјела јерархије и народња совершава. Будући обаче да клерикални фондус у Карловци давно јошч заведен јест, то и сад и за сва будушћа времена уређујем да се фундација моја нарече *Зеличеза*, а тако и питомци, с тим клерикалним фондусом никада не помијеша, него особито да се управља и води, и да питомци фундације Зелићеве из Далма-

ипоје — ипо, друго; *флоренов* (2. п. мн.) — форината; *состојашче сја* — која је (која се „састоји“); *учашче сја* — који се уче; *којего нибуд* — кога било; *обезбједије* — обезбеђење; *всевисочајше наменовани асистенти* — помоћници које је цар поставио; *клерикални фондус* — црквени фонд (при патријаршији у Карловцима).

ције или по случају из других предјелов, они који се буду за чин свјашченически приуговљавали, приходе уживају.

Ако би кадгођ благочестиви карловачки архиепископ со својими асистенти за добро напиао да се ова моја фундација у Далмацију пренесе, и тамо за боље благо установи, то желим и дајем им власт, да могу по благо-разумију својему тако и учинити. Обаче уређујем да и тогда фундација ова от управленија архиепископа карловачкаго и насљедников Јего зависит, и Јему рачуни во своје времја подносити да буду вјечно.

А да би питомци фундације моје управо знали да ја само из једне једине к православној вјери мојеј ревности и пресвјатјеј Тројице, која ме је у правосердечију мојем тако укријепила и сачувала у рабољепној понизности, сва ова уредно, устројно и от саме моје болести уштеђивајући за просвјешченије мога отечества уредно јесам, желим да портре моје у отличној клети постави се и сачува се, а при том да питомцем мојим сваке пол године представи се на видјеније и да им се увјешчаније да, да у свјатој православној вјери и греко-неунитском вјероисповједанију овако крјепци и постојани и непоколебими остану, као што сам ја грјешни у моме љутом гоненију и страданију терпио до данас, баш кад ово пи-

тогда — тада; правосердечије — чистота срца; рабољепан — покоран, ронски; портре — „портрет,“ лик; клет — соба; увјешчаније — саветовање, поука; крјепци — кренки, тврди, јаки.

шем, и Богу помошчествујушчу ми до посљедњег издихања мога заостану у њедри моје православне свјате восточне матере цркве.

Свима који благодарјеније моје, с благодарностију не мени но Богу и православној вјери христјанској, уживали буду, благодат и дар от всевишњаго Бога желим, и за Христово име молим и совјетујем ји, да прави раби Богу, отечеству и своме закону истини пастири, царју Францу и насљедником његовим вјерњејши поданици пребуду, а који би ово преступили, нека им Бог всеблаг, на кога ја сву надежду моју возлажем и по чијем мановенију завјешчаније ово творим, по дјелом њиновим наплати.

Овако дјелах и уредих по мановенију Божију, у Будиму, дне 8-го марта, ден сирјеч недјелни на свјатаго Теофилакта, епископа пичомидијскаго, 1825. года.

(L. S.) Герасим Зелич,
АРХИМАНДРИТ МАНАСТИРА КРУНЕ, И
БИВИШИ ВИКАРИО ГЕНЕРАЛЕ В ДАЛ-
МАЦИЈИ И ВОДИ КОТОРСКОЈ.

Да настојањча фундација Зелича архимандрита от шест тисјанч флоренов в конвенционалној монетје во облигацији Јего Ексцеленцији господина графа Брунсвика, дд^о 26.-го маја 1825., состојањча сја, Нам потписаним исправно вручена јест, и јако сходно уста-

помошчествујушчу ми — који ми помаже; *раби* — слуге; *возлажем* — полажем; *мановеније* — миг; *L. S.* — locus sigilli, тј. место за печат; *настојањча* — ова; *в конвенционалној монетје* — у монети (вредности) утврђеној уговором; *вручена* — предана; *јако сходно установлењу* — као што је према уста-

новленију сего фундационалног инструмента поступити сја будет, со сим болшаго ради увјеренија признајем и свидјетелствујем с потписију сопственоручноју и приложенијем обикновенија Нашеја печати. Дано в Карловце дне 30-го ијулија 1825.

(L. S.) Стефан Стратимирович,
архиепископ и митрополит.

(L. S.) Гедеон Петрович,
епископ бачки.

(L. S.) Тома Јованович Видак, с. р.
милит. асистент.

(L. S.) Јоан Николитч, с. р.
провинцијални асистент.

[У петој свесци *Спискога Летописа* (за год. 1826. св. II., стр. 165.—166.) штампан је и овај *додатак* (као неко објашњење) Зелићеву завештању:]

Силоју горе означеног инструмента и при счастљивом владјенију Јего Императ. Вел. Франца I. јесам за мога живота все моје малоје имјеније посветио на жертвеник олтарја у моме миломе и незаборављеноме отечеству, за науку и просвјешченије славено-сербске греко-восточне неунитске јуности и свјашченства у Далмацији. У коме отечеству под три владјенија јесам служио и всегда био вјерап Богу, закону и царју, при толики промјена от владања. Обаче нека мала част от христјана у году 1808. јесу презрјели моје услуге и моју вјерност и ревност, к чему их је принудила жива њихова жеља, не будући они чело-вјеком серцевједци, нити знајући шта лежи коме под

нови; *сего фунда. инструмента* — ове задужбинске исправе; *со сим* — са овим; *обикновенија нашеја печати* — обичнога нашег печата; *силоју горе озн. INSTR.* — горе означеном исправом („силом“ г. о. н.); *счастљиво* — срећно; *всегда* — пазда; *презрјели* — „превидели“, занемарили; *не будући они чело-вједци* — јер не познају људска срца.

црним широким манторосом, за које нека им Господ Бог опрости, а и ја грјешни старац от оније живим и мртвим праштам, нити с овим ја њи пред свијетом осуђујем ни обличујем, и не могући ја по мојој судбини и врућој жељи бити више полезан за мога живота отечеству, и са свијем от истога удаљен, заборавио га нијесам, како што стоји у овоме инструменту, котори инструмент издајем на свијет не за коју моју похвалу пред свијетом, — сохрани мја, Боже, серценједче, о том помислити, — по јединствено ко подражанију и поревниованију пароха и христјана вездје, а сувише госпoде трговаца по градови у моме незаборављеноме до гроба отечеству; да би, сирјеч, и они сви једнодушно и добровољно поревниовали приложити и жертвовати от својије труда коју частицу за науку и просвјешченије својих чадов и греко-неунитске јуности за будушче своје свјанченике; а купно собрати и приметнути један фундус по своме могућству за неколико учитеља у своме отечеству, како што сва во Унгарији славено-сериска и каравланка греко-неунитска опшчества и парохиие на своме трошку содржавају и плаћају своје учитеље.

Герасим Зелич, с. р.

[Нешто о животу Зелићеву у Будиму]

[О животу Герасима Зелића у Будиму (1824. до 1828.) сачувано је једно писмо његово баш из године када је предњу фундацију основао. Писао га је потоњем чувеном књижевнику српском др. Јовану Хаџићу (Милошу Светићу), коме је и цео овај рукописни додатак (другу књигу) свога Житија оставио у аманет да га изда на свет. Писмо је први пут

манторос — калуђерски плашт (огртач); *сохрани мја* — сачувај ме; *вездје* — свуда; *сирјеч* — то јест; *чадов* — деце; *греко-неунитске јуности* — православне младежи; *купно* — заједно; *фундус* — фонд; *опшчество* — општина.

објављено у *Јавору* (књиж. листу у Новом Саду) за г. 1890., стр. 703., јамачно из збирке старих писама и рукописа ондашњег уредника тога листа, сада пок. др. Илије Огићковића. Оно гласи:]

Љубезни господин Јоан, здравствујте!

Никада се ја не би надао да ћете Ви куда отићи и на дуго вријеме заостати прије него би се ми видјели и мало пријатељски разговорили. Будући ја у исто вријеме болестан у постељи, слао сам мога дјака послје толико дана у Пешту питати за Вас, и казао ми је господин Мостарски да сте отишли кући. Помислио сам да сте пошли у друштву с онијем учитељем из Тријешћа, који је с Вами к мени долазио, али послје казаше ми у Пешти да сте Ви неколико дана послје истога отишли из Пеште, и то ми је дало мислити за који узрок нијесам имао среће прије Вашег отхода Вас заглити, и прочитаја.

Вами је позната моја судбина, а сувише колико сам ја имао жељу послје четири љета изићи између Нијемаца и Грка, за доћи међу моју милу нацију и браћу Србље, да међу истијем оставим моје кости, али сам се у овоме много преварио, јербо у Бечу сам оставио Нијемце и Грке, а у Будиму сам нашао Маџаре и Латине, и тако за се не находим ни најмањег у мојеј всегдашњој скорби утјешенија. Ђегод коме дођем на посјетченије, или два или три на путу сретем да се разговарају, не чујем другога језика него маџарски и латински. И, како су се у Бечу неколико Србина понијемчили и погрчили у језику, тако и у

Будиму Срби су се помацарили и полатинили, и ваљада се стиде преда мноме својим матерним језиком говорити или да ми се покажу да су људи много учени у толико туђије језика, а ја, не знајући ни једнога ни другога него материн, и са свијем тијем обишао сам Европу и част Азије, ако и нијесам знао колико ови толико језика, и прочитаја. У Бечу дошао би ми о вашарије који Србин да ме посјети, а овђе, хвала Богу, у толико мјесеци не виђо код себе ниједнога како Будимљанина, тако ни страного.

С овијем остајем, Вас грлећи с Вашијем родитељи.

У Будиму 25-га јануарија 1825.

Герасим Зелич,
архим. м. крупе
далматин.

П. Ш. Ако жив дочека пролеће, мораће се вратити у Беч...

[Адреса је на писму: An den wohlegebornen Herrn Herrn Johan Agŕty zu Neusatz. — Хаџићевом руком: *Прими(х)* 29.-га јан. и. р. 1825. у Н. Саду Ј. Х. — На писму је Зелићев само потпис и пост-скрипт.]

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

ПО 929

ЗЕЛИЋ Г.

Житије Герасима Зелића

ЛЕСКОВАЦ

000005561

COBISS